

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

**ACTA HISTORICA
TOMUS CXXX.**

**HUNGARIA
SZEGED
2009**

**HUNGARIA
SZEGED
2009**

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
ACTA HISTORICA

SZTE Egyetemi Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2

HELYBEN
OLVASHATÓ

Szerkesztő bizottság:

DR. ALMÁSI TIBOR, DR. KOSZTA LÁSZLÓ, DR. KÖVÉR LAJOS, DR. MAKK FERENC,
DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ, DR. J. NAGY LÁSZLÓ, DR. TOMKA BÉLA,
DR. ZIMONYI ISTVÁN

A kötet az MTA-SZTE-MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
kiadványa, megjelenését a
Szegedi Tudományegyetem Kutatási és Művészeti Alapja támogatta.

Redegerunt:

DR. FERENC MAKK

DR. FERENC PITI

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000848497

Szerkesztette:

DR. MAKK FERENC

DR. PITI FERENC

HU ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis

HU ISSN 0324-6965 Acta Historica

X 129750

Alkotói egyéniségek és közös irányultságok*
**Rövid áttekintés a magyar krónikaszerkesztések néhány
forrásproblémájáról**

„Az Úr 1358. esztendejében, áldozócsütörtök nyolcadán belüli kedden [május 15-én] kezdődik e krónika a magyarok régi és legújabb cselekedeteiről, eredetéről és előmeneteléről, győzelméről és bátorságáról; összegyűjtve különféle régi krónikákból, lejegyezve igazságukat és teljesen cáfolva tévedésüket. Az Úr nevében. Ámen.”¹ A szövegből kisugárzó határozott, kritikát ígérő írói magatartás feltűnővé teszi a személy teljes háttérbe húzódását. Kristó Gyula mindezt azért is ítélte szemet szűrő jelenségnek, mert az 1358-at körülölelő évtizedekben két tollforgató klerikus is kilépett az illendő középkorias névtelenség homályából: az Árpád-kor vége felé Kézai Simon, 1364 körül pedig Küküllei, avagy Tótsolymosi Apród János.² Ennél azonban fontosabb az, hogy a bevezető világossá teszi: ez a krónika több régi írásműből merített, tehát több külön alkotói egyéniség szellemi hagyatékával kell számolnunk.

A szerzői személyiségek kérdését tovább bonyolítja, hogy térben és időben egyaránt elágaznak a *Képes Krónika* gyökerei. A jezsuita Katona István még jóval a krónikakutatás kialakulása előtt Küküllei Jánosról sejtette azt, hogy ő lehet a Lajos-kori krónikaszerkesztés szerzője. Feltételezését okleveles és krónikás adatokból alkotta meg. Észrevette, amint egy 1359 júliusi oklevélben előfordul János küküllei főesperes neve; róla helyesen jegyzi meg, hogy „az idézett János főesperes ugyanaz, aki Lajos viselt dolgait az utókor emlékezetére

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keretei között készült.

¹ „Anno Domini M-o CCC-o quinquagesimo octavo feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista cronica de gestis Hungarorum antiquis et novissimis, ortu et progressu, victoria eorundem et audacia, collecta ex diversis cronicis veteribus, earundem veritates ascribendo et falsitatem omnino refutando. In nomine Domini. Amen.” SZENTPÉTERY, EMERICUS: *Scriptores Rerum Hungaricarum* I. Budapestini, 1937. (továbbiakban: SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung.) 239.

² KRISTÓ GYULA: A *Képes Krónika* szerzője és szövege. In: *Képes Krónika*. Fordította BELLUS IBOLYA. Budapest, 1986. (továbbiakban: KK.) 469–470. (továbbiakban: KRISTÓ, 1986.); KRISTÓ GYULA: Utószó. In: Küküllei János: *Lajos király krónikája – Névtelen szerző: Geszta Lajos királyról*. Budapest, 2000. 114.

hagyományozta. Ezt Thuróczy krónikájának két részéből, amit maga Thuróczy is megemlített, egy névtelen az előző évben kezdte írni... És ki tudja, hogy nem ugyanezen János főesperes szerkesztette-e ezt a krónikát?”³ Abban igaza volt, hogy Thuróczy két krónikát nevezett meg forrásául, de a kutatás egyértelműen másutt keresi, másban véli felfedezni a *Képes Krónika* alapjául szolgáló Lajos-kori mű íróját. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a bevezetésül álló sorokat Kálti Márk vetette pergamenre 1358 májusában. Személyéhez Baranyai Decsi János elejtett utalása, valamint Anjou-kori okleveles adatok sora vezette a kutatást. A XVI. század végi humanista történetíró szavai szerint: „ha egy bizonyos barbár író, Márk nevezetű, őseink eredetét és tetteit krónikába nem foglalta volna, biztosan arra kényszerülnénk, hogy saját szülőföldünkön csak idegenek és jövevények legyünk. Tőle vette ugyanis Thuróczy írásának minden anyagát, de valami olyan rettenetes, barbár írói kifejezőmódban, hogy olybá tűnik, mintha inkább akarná a múltat homályba borítani, semmint a haza dicsőségét öregbíteni.”⁴ Az idézetet 1866-ban közlő Toldy Ferenc egy évvel később adta ki először a *Képes Krónika* szövegét; a fentiekből adódóan nem véletlenül „Márk krónikája a magyarok tetteiről” címmel.⁵ (Érdekes, hogy a *Thuróczy-krónika* sokáig mérvadó 1746-os kiadásának díszítéséül a kiadó Johann Georg von Schwandtner nem az ősnymtatvány 1488-as fametszeteit, hanem az akkortájt Bécsben őrzött *Képes Krónika* kódexének iniciáléit használta fel!)⁶ Jakubovich Emil mutatta ki 1924-re, hogy a XIV. század

³ „Ioannes archidiaconus, hic laudatus, idem est, qui res, a Ludovico gestas, memoriae posterorum tradidit, quasue Turotzius duabus chronicorum partes, quas Turotzius suas describendo fecit, ab anonymo quodam anno superiore sunt inchoatae... Et quis scit, an non idem Ioannes archidiaconus haec quoque chronica compilaverit?” KATONA, STEPHANUS: *Historia Critica Regum Hungariae Stirpis Mixtae. Tomulus III. Ordine X. Ab anno Christi MCCC[L]I. Ad annum usque MCCCXXXI.* Budaë, 1790. 259.

⁴ „Si unus quidam scriptor barbarus, nomine Marcus, maiorum nostrorum originem ac res gestas in adversaria non retulisset, peregrini certe ac hospites in ipso natali solo esse cogeremur. Ex eo enim Thuroczius materiam scribendi sumpsit omnem, sed ita horrido, barbaro ac poetico sermonis genere usus, ut tenebras potius historiae, quam patriae gloriam suo studio conciliare voluisse videatur.” IOANNES DECIUS: *Praefatio in Syntagma Iuris.* Baronyai Decsi János Magyar Historiája 1592–1598. A szerző életével közli TOLDY FERENCZ. Pest, 1866. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi Emlékek. Második osztály: írók. XVII. kötet.) LX.

⁵ TOLDY, FRANCISCUS, ed. *Marci Chronica de gestis Hungarorum in 4-to.* Pestini, 1867.

⁶ M. Ioannis de Thvrócz Chronica Hungarorum, ab origine gentis, inserta simul Chronica Ioannis Archidiaconi de Kikullew, ad annum usque Christi 1464. et ultra perducta. In: JOHANN GEORG VON SCHWANDTNER, ed. *Scriptores Rerum Hungaricarum I.* Vindobonae, 1746. 39–291.

közepén élt, királyi kancellárián alkalmazott Márk nevű férfi csupán egy akadt: a Veszprém megyei birtokos családból származó Kálti Márk, aki 1336–1337 között udvari pap, 1352-ben királyi kápolnaőr, majd székesfehérvári és veszprémi kanonok volt, 1358-ban székesfehérvári örkanonoki tisztséget viselt.⁷ Jakubovich okfejtését a kutatás gyakorlatilag elfogadta,⁸ s bár a teljes bizonyosság igényével ma sem fogalmazhatunk, ennél jobb megoldási kísérlettel azóta sem állt elő senki.

Teljes bizonyossággal viszont megint csak egy tagadó kijelentés tehető: nem Kálti Márk volt a *Képes Krónika* kódexének írója. Egész pontosan úgy kell fogalmaznunk, hogy az 1358. május 15-én megkezdett szöveg nem eredetiben, hanem öt kódexben, öt különálló másolat formájában maradt fenn, s közülük a legdíszesebb példány a *Képes Krónika*, amelynek másolása és miniálása nem sokkal követte az alapul vett mű lejegyzését.⁹ A másik négy kézirat: a *Teleki*-, a *Csepreghy*-, a *Béldi*-, s végül a *Thuróczy-kódex* (ez utóbbi nem tévesztendő össze Thuróczy János 1488-ban kinyomtatott *Chronica Hungarorum*ával) a XV–XVI. században készült.¹⁰ Ez az öt példány alkotja egy elfogadott szakkifejezéssel élve a *Képes Krónika* családját.¹¹ Bár az időbeli közelség lehetővé tenné, hogy Márkot a díszes kódex tényleges írójaként tartsuk számon, egy körülmény ennek eshetőségét bizonyosan kizárja: a szöveg egy 1330-as tárgyú mondat közben szakad meg, amit e kútfőcsoportból egyedül a *Thuróczy-kódex* fejez be.¹² Érdekes fordulat, hogy az írói jelenig, I. Lajos király koráig vezető eseménytörténeti szálát egy másik krónikacsalád két tagja vitte tovább,¹³ amelynek törzsszövege korábban keletkezett!

Az I. Károly király uralkodása alatt készült krónikaszerkesztés Kálti Márk

⁷ Baranyai Decsi János utalása mellett a XV. századi szepesszombati német nyelvű krónika egyenesen „*cronica Martiniana*” (helyesen: „*Cronica Martiana*”) néven idézi magyar forrását. Ebből is látszik, hogy a XV–XVII. század folyamán széleskörű ismertségnek örvendett Márk krónikája. JAKUBOVICH EMIL: Adalékok legrégibb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez. Ki volt Anonymus és Márkus krónikás? Budapest, 1924. 15–16.

⁸ KRISTÓ, 1986. 465–471.

⁹ DERCSÉNYI DEZSŐ: A Képes Krónika és kora. In: KK. 400–404. (A korábbi vélemények ismertetésével.)

¹⁰ KRISTÓ, 1986. 462.

¹¹ DOMANOVSKY, ALEXANDER: *Chronici Hungarici Compositio Saeculi XIV. Praefatio*. In: SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung. I. 231–233.

¹² SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung. I. 500.

¹³ KRISTÓ, 1986. 464.

számára az egyik közvetlen és fő forrás gyanánt szolgált. A szintén öttagú szövegcsaládot ma a *Budai Krónika* ősnymtatványáról nevezzük, amely továbbírt formájában 1473 során került ki Hess András budai sajtója alól; rajta kívül a *Sambucus*-, az *Acephalus*-, a *Római-kódex*, végül az ugyancsak XV. század végén keletkezett *Dubnici Krónika* kézírata tartozik e körbe.¹⁴ E különböző időkben másolt, folytatott és néhol komoly eltéréseket tartalmazó írásművek számos ismeretlen klerikus szerzői tevékenységének nyomait őrzik.¹⁵ A *Budai* és a *Képes Krónika* köre között az alapvető „szerkezeti” eltérés az, hogy utóbbi a XI. század végétől a XII. század közepéig bővebb előadásban szól, befekettítve a Kálmán-ági királyok emlékét. Egy, az 1100-as évek második feléből való, Kálmán-ellenes éllel írt história tartandó Márk másik fő forrásának. A fenti, szakmai körökben régóta ismert tényeket azért kell itt felidézni, hogy lássuk: a számos szövegeltérés dacára a középkori magyar történetírás fő vonulata bontakozik ki előttünk.

Ezzel kapcsolatban joggal merül fel az a kérdés, hogy vajon a jelenkorra fennmaradt, avagy éppen az elenyészett darabok alkották-e a történeti irodalom fő vonulatát. Habár az eltűnt kódexek híján nem lehetünk teljes bizonyossággal afelől, hogy a ma fellelhető példányok a maguk korában szintén a historiográfia gerincének számítottak, de a ráutaló jelekből ez következik. Az Anjou-kori kódexírók a Kézai óta nyomon követhető hun–magyar őstörténelmi vázat, egyáltalán a belső szerkezeti-műfaji sajátosságokat is kötelező érvényűnek tartották magukra nézvést, csupán bizonyos elemeit cserélgették. A historiográfiai láncolatba tartozó egyes példányok megbecsültségének látható jegyei szintén jelzés értékűek. I. Lajos korából a *Képes Krónika* kódexének, Hunyadi Mátyás idejéből pedig két könyvnek kell reprezentatív jelleget tulajdonítani: a szerényebb kivitelű *Budai Krónika* nem mellesleg szólva az első Magyarországon kiadott ősnymtatvány, Thuróczy János *Chronica Hungarorum*a külső és belső ismérvei alapján egyaránt a középkori magyar krónikairódalom – külvilágnak is szánt – összegzése. E hivatalos magyar

¹⁴ HÓMAN BÁLINT: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói. Budapest, 1925. (továbbiakban: HÓMAN, 1925.) Melléklet.; KRISTÓ, 1986. 459–461. A kritikai kiadást I. SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung. I. 239–505.

¹⁵ Fontos, hogy az ősforrásokhoz szöveg szerint legközelebb álló változatok általában nem jelentik azt, hogy ezek egyszerismind időben is a legközelebb állnak, hiszen egy később élt, de pontosabban másoló személy hitebben tükrözi az elveszett alapokat, mint egy közel korabeli, de öntudatosabb egyéniség bátor tollforgatása.

történetek nyilvánvaló összefüggéséből, úgy vélem, észszerű következtetés egyfajta historiográfiai fő vonalat kiolvasni. Ám mivel az 1100-as évek közepe előtti részek is több írói munka emlékét őrzik, nélkülözhetetlen a magyar történetírás kútfejeig visszatekintenünk.

A hazai történeti irodalom kezdeteiről szólva a kutatás máig nem jutott megegyezésre abban, hogy mikor és milyen műfajban keletkezett a legkorábbi magyar história. Még a XIX. században fogalmazódott meg az a vélekedés, miszerint I. András király (1046–1060) idején készült egy *Gesta Ungarorum*.¹⁶ 1906-ban Domanovszky Sándor a legrégebbi hazai krónika lezárultát András országlásának elejére tette.¹⁷ Hóman Bálint 1925-ben viszont egy Szent László-kori (1077–1095) első *Gesta Ungarorum*nak szentelt hatalmas forrástanulmányt. Íróját a Ják nemzetség tagja között keresi, és Kállay Ubul alapján elképzelhetőnek tartja, hogy az 1099-ben hősi halált halt Koppány püspök tollából eredt ez a mű.¹⁸ Győry János és 1948-ban Györffy György a korábbi nézeteket követve a „régí Gesta” András-kori eredetét vallotta.¹⁹ Ifjabb Horváth János e véleményhez csatlakozott, sőt Miklós püspökben az író személyét is megjelölte.²⁰ Gerics József I. András fia Salamon királyságára (1063–1074) datálta legkorábbi gestaszerkesztésünket.²¹ Salamon korára gondolt Csóka J. Lajos, de ő a pannonthalmi bencés apátságban készült *Chronica Hungarorum* léte mellett történelmi lánczát, elvetve Miklós püspök szerzőségét.²² Györffy korábbi nézetét feladva 1993-ra Könyves Kálmán király (1095–1116)

¹⁶ HORVÁTH JÁNOS: Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái. Budapest, 1954. (továbbiakban: HORVÁTH, 1954.) 308.

¹⁷ DOMANOVSKY SÁNDOR: Kézai Simon mester krónikája. Budapest, 1906. 129–130.

¹⁸ HÓMAN, 1925. 86., 105–106.

¹⁹ GYÖRY JÁNOS: Adalékok XI. századi krónikáinkhoz. Egyetemes Philologiai Közlöny 67 (1943) 218.; GYÖRFFY GYÖRGY: Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok. Budapest, 1993. (továbbiakban: GYÖRFFY, 1993.) 147–150. A vonatkozó rész 1948-ban jelent meg.

²⁰ HORVÁTH, 1954. 305–315.

²¹ GERICS JÓZSEF: Legkorábbi gestaszerkesztéseink keletkezésrendjének problémái. Budapest, 1961. (továbbiakban: GERICS, 1961.) 46–84.; Uő.: Domanovszky Sándor, az Árpád-kori krónikakutatás úttörője. In: Uő.: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Budapest, 1995. (továbbiakban: GERICS, 1995.) 8–22.

²² CSÓKA J. LAJOS: A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI–XV. században. Budapest, 1967. 356., 361–364.

idejétől számította történetírásunk kezdeteit.²³ Ebben Kristó Gyula hasonló következtetésre jutott, bár ő Mályusz Elemér nyomán egy szerény irodalmi értékű őskronikára gondolt.²⁴ Veszprémy László azt javasolta, hogy több, egymástól független XI. században írott történeti feljegyzéssel számoljunk.²⁵

A fentiekben vázolt bizonytalanságot fokozza, hogy az egyes nézetek nem állnak teljes ellentmondásban egymással, például egy Kálmán idején leírt történet léte önmagában nem zárja ki az I. András-kori első história lehetőségét, legfeljebb az a kérdés, hogy a könyves király idején hányadik gesta- avagy krónikaszerkesztés készült, továbbá álltak-e valamifajta kapcsolatban ezen írásművek egymással.

A legújabb kutatásban is él a magyar historiográfia kezdeteinek korai keltezését valló vélemény: egy I. András, vagy inkább Salamon idején elkezdett gestával és Miklós püspök esetleges szerzőségével Szovák Kornél számolt.²⁶ Nézetét egy filológiai érv használhatósága és egy datálási módszer használhatatlansága gyámolítja. A filológiai érv az úgynevezett tihanyi alapítólevél (1055) és a krónika lehetséges kapcsolatához vezet. A legkorábbi eredeti formában fennmaradt, hiteles hazai privilégium – ennek értékét a benne foglalt ómagyar nyelvű szórványemlékek tovább növelik – fogalmazója az a Miklós püspök, királyi jegyző volt, aki a 90. krónikafejezet szerint 1051-ben egy furfangos üzenethamisítással hazarendelte a németek Dunán lehajózó élelmiszer-ellátmányát,²⁷ s akiről ifjabb Horváth János feltételezte, hogy az I. András-kori *Ősgesta* szerzője lehetett. Elméletét Csóka J. Lajos éppen a tihanyi alapítólevélre hivatkozva támadta, mondván a fogalmazó „*Npresul*” bajosan adhatta magának a privilégiumban kétségkívül szereplő „*beatissimus*” jelzőt. Miklós püspök földi halandóként, egyházi férfiúként saját élete során valóban nem ékesíthette magát a szentek jellemzőivel, ám a „*beatus*” melléknév (és annak fokozott alakja) korántsem csak „boldog”, „szent” értelemben fordult

²³ GYÖRFFY, 1993. 184–188.

²⁴ KRISTÓ GYULA: A magyar történeti irodalom a kezdetektől 1241-ig. Budapest, 1994. (továbbiakban: KRISTÓ, 1994.) 114.; Uő: Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon. Budapest, 2002. (továbbiakban: KRISTÓ, 2002.) 32. Vö. MÁLYUSZ ELEMÉR: Krónika-problémák. Századok 100 (1966) 720.

²⁵ VESZPRÉMY LÁSZLÓ: Megjegyzések korai elbeszélő forrásaink történetéhez. Századok 138 (2004) 346–347.

²⁶ SZOVÁK KORNÉL: Utószó. In: Képes Krónika. Fordította BOLLÓK JÁNOS. Budapest, 2004. 244.

²⁷ SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung. I. 348.

elő. A Magyarországi Középlatinás Szótára a „szerencsés” jelentést is felvette, sőt a tihanyi alapítólevéllel éppen a „magas rangú egyházi személy tiszteleti címe” megfeleltetést példázza!²⁸ Így tehát Csóka J. Lajos filológiai érve egyszeriben tarthatatlanná válik, ráadásul az 1046. évi pogánylázadást nézve nagyon is életszerű, ha egy főpap említésre méltóan igen szerencsésnek tartja magát, vagy ha az említett szótárhoz igazodunk, akkor a „főtiszteletű” fordítás javasolható. Mind az „igen szerencsés”, mind „főtiszteletű” jelző indokoltabb, mint a legújabban olvasható „boldogságos” szó használata.²⁹

A datálási módszerek közé a történelmi emlékezethatár korjelölő tényezőjét Györffy György vezette be a krónikakutatásba 1969-ben. A történelmi emlékezethatárt 70 évben jelölte ki: ez a 80–85 éves emberek serdülőkora, amelynek fontos, a közösséget érintő eseményeire az idős szemtanúk még emlékezni tudnak. A zobori apát 1111-es oklevelére, a köznépi adatközlők emlékező idejére, valamint cseh és lengyel krónikás analógiákra hagyatkozva úgy vélte, hogy a magyar gesta folyamatos, de még hagyományos elemeket tartalmazó elbeszélése 1031 után indul, viszont csak 1041-től ad részletes, megbízható eseménymenetet; mindez szerinte 1100 körüli keletkezésre utal.³⁰ Érvei több, egymástól független tényező fényében minősülnek tarthatatlannak. Eleve nem bizonyítható, hogy akadtak a gestaíró környezetében olyan 80–85 éves idős emberek, akiknek emlékezete ennyire számított volna. Őket elvileg a mindenkori király környezetében kell keresnünk, mert a krónikaszerkesztmény főleg monarchikus-dinasztikus irányultságú: királytörténet, nem királyságtörténet. Nem az egész magyar nemzet, hanem az uralkodók és környezetük tettei érdeklik, csakhogy történelmünk XI–XII. századból ismert főszereplői közelébe sem juthattak a kíváncsós emlékezethatárnak, mivel sokkal fiatalabban hunytak el. Továbbá Györffy nem különíti el az egyetlen ember életére érvényes és a nemzedékeken keresztül hagyományozódó emlékezet határát. Rosszul

²⁸ Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. Vol. I. A–B. Ad edendum preparavit IVÁN BORONKAI. Budapestini, 1987. 327–328.

²⁹ MAKK FERENC–THOROCZKAY GÁBOR, szerk. Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről. Szeged, 2006. 24. (PITI FERENC fordítása.)

³⁰ GYÖRFFY GYÖRGY: A magyar egyházszerkezet kezdeteiről újabb forráskritikai vizsgálatok alapján. A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományi Osztályának Közleményei 18 (1969) 222–224. L. még Uő.: A magyar őskronika és az emberi emlékezethatár. In: BENE SÁNDOR, szerk. „Hol vagy, István király?” A Szent István-hagyomány évszázadai. Budapest, 2006. 17. E datálási módszert elfogadta KRISTÓ, 2002. 35.

tette, mert néprajzi, orientalisztikai és irodalomtörténeti adatok világosan mutatják, hogy a megbízható nemzedékközi emlékezet határa akár több száz évre is kiterjedhet.³¹

Györffy keltezési elméletének mégis az a legnagyobb baja, hogy már alapjától kezdve hibás: egy *önálló* formájában, *eredeti* megszövegezésében létező Kálmán-kori *Gesta Ungarorum*ból indult ki, holott ilyen forrást nem ismerünk. Hogy valójában mennyire bevett krónikás gyakorlat volt a korai tartalmú szövegbe utólagosan belenyúlni, arra elég itt egy példa. A 69. és a 87. fejezet István és atyai rokonainak kapcsolatát magyarázza igen érdekes módon. Előbbiből megtudhatjuk, hogy Imre herceg halála után az öregedő király rabságban tartott unokatestvérét, Vazult jelölte utódának, ám Gizella királyné Istvánt kijátszva megvakíttatta Vazult; ennek láttán a tehetetlen uralkodó menekülésre buzdította Szár László (Vazul öccsének) fiait: Andrást, Bélát és Leventét. Utóbbi fejezet azon „némelyek” állításával vitatkozik, akik e három testvért Vazul fiának tartják.³² Miért e túlbiztosított magyarázkodás? Ha Vazul bűnös volt, István miért nem Szár Lászlót tette eleve saját örököséül? Ha Vazult csonkították meg, miért Szár László fiainak kell menekülniük? A válasz kézenfekvő. Levente, András és Béla Vazul fia volt. 1046-tól 1301-ig csak Vazul fiági leszármazottai uralkodtak Magyarországon. Az első királyhoz mért legitimációs kényszer azonban adott volt, s 1083-ra István felemeltetésében csúcsosodott ki. Össze kellett tehát békíteni a vér szerinti ős (a lázadó Vazul) és a politikai örökhagyó (a rokon vérént ontó István) emlékét, viszont ezt a kívánalmat a második körben túlteljesítették úgy, hogy az áldozattá lett Vazul ősatyai szerepét annak problémamentes öccsére ruházták. Ez két egymásra nehezedő alkotói mozzanatra bizonyosság. Az *állami* emlékezet *emberi* határai valójában tehát nem az idő síkján, hanem a dinasztikus múltértelmezési elvárások által korlátozott történetírói mozgástérben mutatkoznak meg.³³

³¹ BÉRES ANDRÁS: Barna Péter betyár balladájához. *Ethnographia* 90 (1979) 85–89.; HOPPÁL MIHÁLY: Elbeszélés és emlékezet. In: Uő., szerk. *Elbeszélés és emlékezet. Tanulmányok Istvánovits Márton emlékezetére.* Budapest, 2002. 118–129.; SUDÁR BALÁZS: Ádil szultán és az igricek „csácsogó” éneke. Egy nogáj epikus ének történeti háttéréről. In: SZEMERKÉNYI ÁGNES, szerk. *Folklor és történelem.* Budapest, 2007. 241–267.

³² SZENTPÉTERY, SS. *Rer. Hung.* I. 319–321., 344.

³³ Ennek részletes kifejtését l. SZABADOS GYÖRGY: Az állami emlékezet emberi határai. A korai magyar gesták irányultságáról és időrétegeiről. In: Margonauták. Írások Margócsy István 60. születésnapjára. I. rész. Szerk. CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN–HEGEDŰS BÉLA–VADERNA GÁBOR. Budapest, 2009. 476–482.

Mindezen előadottak természetesen önmagukban nem bizonyítják a Miklós püspök tollából való András- vagy Salamon-kori *Ősgesta* létezését, csupán az ellene felhozott érvek elégtelen mivoltát hivatottak láttatni. Így megmarad a feltételezés lehetősége.

Nem jutunk sokkal több bizonyosságra az Árpád-kori gesta-folytatásokat illetőleg sem. A XII–XIII. század szerzői egyéniségeit elkülönítendő filológiai, stíluskritikai, politika- és eszmetörténeti szempontok is érvényesültek.³⁴ Csakhogy az egymást követő klerikusok nem egyszerűen folytatták elődeik tevékenységét, hanem gyakran más, ellentétes nézeteket vallva átírták forrásaikat. (Hadd utaljak vissza István és Vazul utólagos, képzeletbeli kibékítésének túlbiztosított kivitelezésére.) Ennek további jellemző példája az a rombolva építkező munka, amellyel a Kálmán-ági, majd az Álmos-ági királyok kegyét kereső udvari írástudók emeltek emlékműveket uraik viselt dolgairól. A politikai elkötelezettségeken túl a műveltebb szerzők stílusegységesítő tevékenysége is halványíthatja a határvonalakat, mint az a Kristó Gyula által feltételezett XIII. század eleji, magas irodalmi színvonalú *Gesta Ungarorum Christianorum* esetében elképzelhető.³⁵ Érdemesebb tehát elsődlegesen tartalmi jegyekben keresni a szerzői egyéniségek nyomait. „*A magyarok viselt dolgairól szerzett régi könyvekben meg van írva, hogy teljességgel tilos a keresztényeknek feleséget venni Vata és Janus rokonai közül...*”³⁶ szövegrésznél nyíltabban szólni nem nagyon lehet egy korábbi történelmi műről (82. fejezet). De árulkodó még a „*mondják némelyek*” kitétel (87. és 92. krónikafejezet I. András és I. Béla vonatkozásában), egyazon eseményről szóló ellentétes értékelések közlése (91. és 92. fejezet Salamon koronázásáról), kronológiai visszatekintés és különböző szemlélet a 91. fejezet közepén, továbbá Könyves Kálmán kétféle – hol becsmérlő, hol

³⁴ A XII–XIII. századi krónikafolytatások elkülönítése historiográfiánk nem kevésbé izgalmas és vitatott területe. A legitimitás és idoneitás vezéreszméjének érvényesüléséről I. GERICS, 1961. 84–112.; KRISTÓ GYULA: Legitimitás és idoneitás. Századok 108 (1974) 585–619.; GERICS JÓZSEF: A korona fogalma Kálmán-kori legendáinkban és krónikáinkban. In: GERICS, 1995. 165–173. A XII. századi krónikafolytatásokról I. még HÓMAN, 1925. 69–75., 106. és a leszármazási táblázat, I. uo. Melléklet. Újabb és más felfogásban GYÖRFFY, 1993. 187., 200. A stíluselemzés szemléletes példáit I. HORVÁTH, 1954. 270–288., 305–315.; KRISTÓ, 1994. 44–135.

³⁵ KRISTÓ, 1994. 42–43., 135.

³⁶ SZENTPÉTERY, SS. Rer. Hung. I. 338.

tárgyilagos – jellemzése (143. és 152. fejezet).³⁷ Szembeszökő a műfaji jegyek egyenlensége is. Hangsúlyozandó, hogy a *Budai* és a *Képes Krónika* családja csak vegyes műfajú történeti alkotásokat tartalmaz: a színesebb és tematikus jellegű gesta, az időrendhez szorosan kötődő krónika jellegzetességei rendre jelen vannak. Ez azzal magyarázható, hogy ki-ki a maga tehetsége szerint írta tovább (és rendszerint át) a históriát; a szerkesztettséget nem lehet eléggé hangsúlyozni. Amiként azt sem, hogy egyetlen fonalra lehetetlenség felfűzni az Árpád- és Anjou-kori krónikairodalmat. Éppen a *Képes Krónika* bizonyítja középkori historiográfiánk filológiaiilag elágazó történetét.

A *filológiai* szövevényesség mindazonáltal nem jelenti azt, hogy *tartalmi* közös nevezőre ne lehetne hozni történeti irodalmunk legkorábbi alkotásait. A magyar historiográfiai fő vonulat belső és külső jegyeiről – szerkezeti hasonlóság, illetve egyes írásművek feltűnően igényes, reprezentatív kiállítása – már szóltam. Említettem azt is, hogy egyes szerzők íróelődeikkel vitatkozva közölték a tárgyalt eseményekről a maguk változatát. Érdekes ezt a jelenséget fordítva is megközelíteni: a korábbi szövegekkel való egyet nem értés fennmaradt nyomai éppen azt bizonyítják, hogy a korábbi szövegnek nagy tekintélye volt. Akkor tekintélye, hogy nem az új, ellentmondásokat kiiktató, egységes szemléletű előadást választották, hanem az előző vélemény cáfolatával biztosították annak túlélését! Nem nyomtalanul tüntették el az érvényét veszített múltértelmezést, ellenkezőleg: feltűnő nyomokat hagyva vették el érvényét. Ilyenformán a tagadva megőrzött írói hagyatékából egy saját magával vitatkozó meghasonlott magyar história áll elő – ez a többszemélyűség csak emeli szellemi értékét. Az író-elődök szövegének kényszerítő erejű alapul vétele és a tárgy javarészt monarchikus-dinasztikus irányultsága együttesen arra vall, hogy az állam központja, az uralkodóház környezete éltette a történetírást, de úgy, hogy a megcáfolásra ítélt szövegnek is biztosította a fenntartandóság „kanonizáló” erejét. Ez az állami érdeklődés mindazonáltal a közjogi tárgyasultság jegyeit is hordozta. Amikor I. András próbára teszi öccsét, Bélát, felkínálva a választást a királyság és a hercegség között e szavakkal szól: „*Ha a királyságot akarod, vedd a koronát, ha a hercegi hatalmat, vedd a kardot!*” (92. fejezet).³⁸ A korona államszimbolizáló jelentése szépen illeszkedik a XI–XII. más műfajú hazai forrásainak sorába

³⁷ Uo. 344., 351–355, 421–422., 432–433.

³⁸ Uo. 355.

(*Intelmek*, István-legendák).³⁹ A magyar uralkodó dinasztától elvonatkoztatott államtörténeti érdeklődés pedig abban az 1156 utáni betoldásban érhető tetten, amely a máskülönben Aba Sámuelről szóló 73. fejezet végén megjegyzi, hogy az ő idejében még örgrófok, s nem hercegek voltak Ausztriában.⁴⁰

Tekintsük át végül, kiknek a tollvonásait őrizheti a *Képes Krónika*! Elsőként egy XI. század közepén alkotó egyházi férfi tűnik fel (Miklós püspök?) az I. András-kori (Salamon-kori?) ősgestával. A XI. század végéről való (talán Ják nembeli Koppány püspöktől?) *Gesta Ladislai Regis* meglelte is valószínű. Egy Kálmán- és egy II. István-korabeli folytatással sem túlzás számolni. Az Álmos-ági királyok idején legalább egy gestaszerkesztés készült, ez adta a *Képes Krónika* szövegtöbbségének jelentős hányadát. Ezzel párhuzamosan krónikás jellegű fejezetek alapozták meg a *Budai Krónika* szövegcsaládját. Az 1200-as évek elején írásba foglalt *Gesta Ungarorum Christianorum* eshetősége mellett elsősorban stíluskritikai érvek szólnak. Kézai közvetlen íróelődjéről szólva Mályusz Elemér külön monográfiát szentelt annak bizonyítására, hogy V. István király (1270–1272) korában Ákos nembeli Ákos mester írt arisztokratikus szemléletű gestát. Egyáltalán az is öröndetes, hogy az I. Lajos korában már háromszáz esztendő krónikairói láncolatból legalább egyetlen szerző akad, akit nevén nevezhetünk, s akinek – még ha kivonatos változatban is, de – önálló formában fennmaradt munkáját olvashatjuk. IV. László (1272–1290) klerikusa, Kézai Simon 1282 és 1285 között írta a magyarok cselekedeteit.⁴¹ Jellemző, hogy ez a kivonatosságában is láthatóan vegyes műfajú, több előzményt felölelő alkotása ugyanúgy a *Gesta Hungarorum* címet viseli, mint az ebbe a láncolatba nem sorolható, Béla király Névtelen („Anonymus”) jegyzőjétől való „vegytisztá” és egyszerűjű regényes gesta. Kézai Simon működése után egy III. András idejéből (1290–1301) való, majd több Anjou-kori krónikafolytató keze nyoma ismerszik meg. Végül a *Képes Krónika* közvetlen előzményét minden valószínűség szerint Kálti Márk öntötte formába 1358 tavaszán-nyarán,⁴² a korai magyar állam történelmének hol kidolgozottabbban, hol elnagyoltabbban bemutatott vázát.

³⁹ BARTONIEK EMMA: *Corona és regnum. Századok* 68 (1934) 314–331.

⁴⁰ SZENTPÉTERY, SS. *Rer. Hung.* I. 327.

⁴¹ HÓMAN, 1925. 60–68., Melléklet.

⁴² Az áttekintés kiindulópontjául szolgáló irodalmat (a további bőséges bibliográfiai tájékoztatás lehetőségével) l. HÓMAN, 1925. 93–94., Melléklet.; KRISTÓ, 1986. 479–504.; MÁLYUSZ ELEMER: *Az V. István-kori gesta*. Budapest, 1971.; KRISTÓ, 2002.

GYÖRGY SZABADOS

Writing personalities and common directions

A short review on some source-problems of the Hungarian chronicles

In 1358 a chronicle had been started about the deeds of the Hungarians. Five copies were made of it and one of them is the famous and representative codex, later called Illuminated Chronicle. This important codex contains several important source-problems. The first of them is the question of the authorship. The scholars found out that its author was most likely Márk of Kált, a clergyman of the Angevin Hungarian royal court. But Márk not is the only one writer of the whole text: many traces (direct references to elder works, double story-tellings, contradictions) reveal the signs of previous writing personalities.

Among the Hungarian scholars there is a serious discussion on the author and the age of the first Hungarian history. My opinion supports the possibility to presume that bishop Miklós wrote the Primordial Gesta Hungarorum during the reign of King András I (1046–1060) or King Salamon (1063–1074). The writing and re-writing process lasted during the Middle Ages, but we know texts only from the late Árpád-era and the Angevin-period. Although these chronicles contain many philological differences, their common direction appears clearly: to give a framework on the history of the early Hungarian state.

Egy morva „herceg” és egy Árpád-házi hercegnő leszármazottai (A Gyánúr-fiak eredete és rövid története)*

Csákányi Gyánúr fia Mérkről – akinek a nevét az 1271. évi magyar-cseh békeszerződés is megemlíti, mint aki a Sopron megyei Rov vár uraként elárulta V. István királyt (1270–1272) és II. Otakár cseh királyhoz (1253–1278) pártolt¹ – Kézai Simon krónikájának 93. fejezetében azt olvashatjuk, hogy „testvéreivel, Vencellel és Jakabbal együtt szintén új lakosok Magyarországon, akik Morvaország hercegeitől származnak és IV. Béla királlyal állnak rokonságban.”² A család ismert, jobban mondva szinte ismeretlen politikai szerepéhez mérten e passzus hihetetlennek tűnik. A benne szereplő rokonsági kapcsolatot, amelyet a szöveg az *affinitas* szóval jelöl, Pauler Gyula és Wertner Mór egyaránt sógorsággként értelmezte, és mindketten úgy gondolták, hogy Mérc csak úgy lehetett IV. Béla király sógora, ha a morva eredetű család a magyar királlyal valóban rokonságban álló cseh uralkodóház közeli vagy távoli rokona lett volna.³ Pauler úgy vélte, hogy Mérc a király kedvelt embere lehetett, aki testvéreivel Csehországból vándorolt be, míg Wertner – mivel ismerte azt az adatot, hogy Mérc apja, Gyánúr⁴ már 1251-ben a Nyitra me-

* A dolgozat elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00330/07. sz.) támogatta.

¹ ZSOLDOS ATTILA: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. Budapest, 2007. (továbbiakban: ZSOLDOS, 2007.) 123–127.

² „Myrck etiam de Chakan cum Venceslao et Iacobo fratribus suis, de ducibus Moraviae habentes originem, regni Hungarie novi sunt incolae, affinitate Belae regi quarto coniunguntur.” *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit EMERICUS SZENTPÉTERY. Volumen I. Budapestini, 1937.* 192.

³ PAULER GYULA: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. Budapest, 1899.² (továbbiakban: PAULER, 1899.) 278.; WERTNER MÓR: Újabb nemzeti kutatások III. Gatal nemzetsége és a Gyanur-fiak. Turul 22 (1904) (továbbiakban: WERTNER, 1904.) 134–138.

⁴ E nevet PAULER, 1899. II. 278. „Ján úr”-ként, fiát „Mérc úr”-ként értelmezi. Előző – tekintve a család cseh eredetét – invenciózus megoldás, utóbbi értelmezés azonban aligha hihető, hiszen a Mérc név a latin *Mercurius* magyar, illetve az ebből egyszerűsödő *Merkúr* rövidült alakjának tűnik. KARÁCSONYI JÁNOS az Őrsúr vagy Őrösúr nemzetségnevet a Ján úr / Mérc úr nevek mintájára egy „Őrös úr” nevű őstől eredezteti, és előbbieket analógiaként felhasználva biztosnak veszi, hogy Őrös úr is rokonságban állt az Árpádokkal: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1900. (továbbiakban: KARÁCSONYI, 1900.) 879.

gyei Kolon falu birtokosa volt, ráadásul ezt úgy értelmezte, hogy „egyszerű falusi birtokos volt” – úgy sejtette, hogy Kézainál a királlyal való sógorság Mérk árulást követő prágai tartózkodásának és hazatérésének a lecsapódása. Úgy látta tehát, hogy Kézai adata mögött Mérk családjának túlzó vagy inkább nagyzó, de semmiképpen sem hiteles közlése állt.⁵

Az *affinitas* ugyanakkor nyugodtan értelmezhető vérszerinti rokonságként is,⁶ amely esetben e család uralkodóházzal fennálló kapcsolata az országban közismert is lehetett. Legújabbban Zsoldos Attila ütközött bele a kérdésbe Mérk politikai szerepét vizsgálva, de hangsúlyozta, hogy a Gyánúr-fiak morva hercegektől való eredete és az Árpád-házzal való rokonsága még igazolásra vár.⁷ Az alábbi sorok szerzője a vak véletlennek köszönhetően, a Zsigmond-kori Oklevéltár XI. kötetének készítése közben bukkant rá egy olyan forrásadatra, amely a kérdést egyértelműen eldönti és Kézai állításának hitelét kétséget kizáróan megerősíti. Alábbi dolgozatomban az újonnan előkerült adat bemutatásán és lehetséges értelmezésén túl röviden összefoglalom a család történetét is.⁸

* * *

Garai Miklós nádor 1424. november 21-én kelt oklevele tartotta fenn Rozgonyi Simon országbíró 1413. évi ítéletlevelének rövid kivonatát, amely szerint a Nyitra megyei Kolon, Kovácsi és Pestyén birtokok ügyében per zajlott az e birtokjogokat királyi adomány címén igénylő Demjéni László és az azokat a rókonától, Koloni Lászlótól megöröklő Széki Péter között. Ennek során utóbbi bebizonyította, hogy „*Kolon és Kovácsi birtokokat András király, IV. Béla király apja örökbe a morvaországi Merkúrnak adományozta, akihez hozzáadta rokonát, Margit asszonyt, és Széki Mihály fia Péter, illetve*

⁵ PAULER, 1899. II. 278.; WERTNER, 1904. 138.

⁶ A magyarországi középkori latinság szótára (Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae) I–V. Szerk. BORONKAI IVÁN–BELLUS IBOLYA–SZOVÁK KORNÉL. Budapest, 1987–1999. I. 109.

⁷ ZSOLDOS, 2007. 124.

⁸ A család legújabbban összeállított leszármazási táblázatát I. ENGEL PÁL: Középkori magyar genealógia. Magyar Középkori Adattár (Arcanum Digitéka) CD-ROM. Budapest, 2001. (továbbiakban: ENGEL, Genealógia): Gyanur rokonsága c. tábla, amelynek javított és bővített változatát lásd e dolgozat függelékében.

Koloni Pető fia László e Merkúr egyenesági leszármazottai”.⁹ Azaz 1413-ban bemutatott egy II. András király (1205–1235) által kibocsátott oklevelet, amelyet a kúriai bíróság hitelesnek fogadott el. Az oklevél és Kézai információja kölcsönösen megerősítik egymást: az előbbiben említett házasságkötésből ugyanis nem következik egyértelműen, hogy Merkúrnak gyermekei is születtek a királyi rokontól, Kézai fenti kijelentése, amelyben így már aligha kételkedhetünk, ugyanakkor igazolja ezt. A most idézett egy mondat több kérdést is felvet: először is ki volt az említett Morvaországi Merkúr, ki lehetett András király rokona, Margit asszony, és persze milyen birtokokat kaphatott a család külföldről betelepült őse.

Az első kérdésre viszonylag könnyű választ adnunk. A ritka névnek köszönhetően Merkúr könnyedén azonosítható azzal a *Mercuriusszal*, aki 1205–1206-ban András király bánja és somogyi ispánja, illetve egy „kormányátalakítást” követően 1206-ban rövid ideig pozsonyi ispánja volt.¹⁰ Ezután a forrásokban – vélhetően halála és nem a szülőföldjére való visszatérés miatt – többé nem szerepel. Mindezek alapján feltételezhetjük, hogy az uralkodó említésből ismert oklevele, amellyel a Nyitra megyei Kolon és Kovácsi birtokokat Merkúrnak adományozta, 1205 körül kelt. És ha az is igaz, hogy a morva főúr a következő évben meghalt, akkor valószínű, hogy Gyánúr a magas rangú házaspár egyetlen gyermekeként 1206 körül született. Sajnos nem fogjuk megtudni, hogy Merkúr miért hagyta el hazáját: egy helyi politikai konfliktus éppúgy szóba jöhet, mint az, hogy Magyarországra érkezése esetleg II. András testvére, Konstancia és I. Otakár cseh király (1198–1230) 1198. évi házasságkötésével áll összefüggésben. A Kézainál említett *dux* ki-

⁹ „*dictas possessiones Kolon et Kovachy per dominum Andream regem, patrem Bele regis quarti fideli suo Merkur de Moravia, cui dominam Margaretham consanguineam suam tradidisset, perpetuo collatas extitisse eundemque Petrum filium Michaelis et annotatum Ladislaum filium Pethew de Kolon s[uccessores] su[perstites] ipsius Merkur ab eodem per directam lineam descendentes fuisse et esse.*” Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Levéltár (továbbiakban: MOL és DL) 43 617. A tartalmi kivonatot már a Zsigmondkori Oklevéltár IV. kötete is tartalmazta (1071. kivonat), az idézett mondat latinul a XI. kötetben található (1347. regeszta). Zsigmondkori Oklevéltár I–XI. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR–BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT–NEUMANN TIBOR. Budapest, 1951–2009. (továbbiakban: ZsO)

¹⁰ Bánként és somogyi ispánként: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Szerk. SZENTPÉTER IMRE–BORSA IVÁN. Budapest, 1923–1987. (továbbiakban: Reg. Árp.) I. 217–219., 222., pozsonyi ispánként: uo. 223., 225., 227. Az 1207. évi első oklevél (uo. 228.) méltóságsorában már nem szerepel.

fejezést természetesen nem szükséges úgy értelmeznünk, hogy a cseh-morva uralkodóház tagja volt, személyében inkább egy morva főurat tisztelhetünk, ami persze nem zárja ki, hogy rokonságban állt egykori hazája uralkodóival. A morva okleveles anyagban ilyen nevű arisztokrata ugyan nem található, de könnyen lehetséges, hogy Merkúr valamelyik *Marquartus* nevű főúrral azonosítható: utóbbi név ugyanis gyakran szerepel a cseh és morva tanúnévsorokban.¹¹ A Magyarországra áttelepült ős nevét – már magyaros formában – unokája, Mérek vitte tovább.

A második kérdés megválaszolásakor már komolyabb nehézségekbe ütközünk. Margit asszony a *consanguinea* kifejezés alapján mindenképpen II. András vérszerinti rokona volt. Az Árpádok családfáján természetesen nem találunk olyan leánygyermeket, akire személyét illetően gyanakodhatnánk.¹² Első pillantásra az a feltételezés tűnhet leginkább kézenfekvőnek, hogy az uralkodó egyik unokatestvéréről van szó, de persze nem tudjuk, hogy Margit apja vagy anyja került ki a királyi családból – valójában még az sem zárható ki, hogy III. István király (1162–1172) leánya lehetett. És bár ezt nem támogatja az a megfigyelés, hogy az Árpád-házi királylányokat kizárólag külföldi uralkodókhoz adták nőül,¹³ hozzá kell ehhez rögtön tennünk, hogy a magyar hercegnőket név szerint rendszerint éppen e házasságaikkal összefüggésben ismerjük. Akad azonban kivétel, méghozzá olyan, amely Margit és Merkúr házasságával több szempontból is rokonságot mutat.

III. Ince pápa egyik 1208. évi oklevelében említést tesz II. András király nagynénjéről (*amita*), a néhai Margitról, aki a már szintén elhunyt András somogyi ispán felesége volt, és végrendeletileg a templomos lovagokra hagyta hitbérét; e hagyatékot azonban András fia, Andronicus nem volt hajlandó a lovagrendnek átadni.¹⁴ Ez az András azonos az akkor még hercegi rangot viselő II. András 1198-ban feltűnő bánjával, akinek a fia, Andronicus *comes*

¹¹ Magam a „Codex diplomaticus Moraviae” és a „Codex diplomaticus regni Bohemiae” sorozatok két-két vonatkozó kötetét néztem át.

¹² Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk. KRISTÓ GYULA, szerk. ENGEL PÁL–MAKK FERENC. Budapest, 1994. 63.

¹³ E házasságokat legutóbb SZABADOS GYÖRGY érintette: Árpád nemzetsége a magyar trónon. Hítel 2009/7. 93–94.

¹⁴ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera GEORGII FEJÉR. I–XI. Budaë, 1829–1844. (továbbiakban: FEJÉR) III/1. 56. Vö. WERTNER MÓR: Az Árpádok családi története. Nagybecskerek, 1892. (továbbiakban: WERTNER, 1892.) 351–353.

is szerepel ekkoriban, mint a herceg kíséretének a tagja.¹⁵ Sajnos az eredeti pápai parancslevél lappang, de ha mégis elfogadjuk információit, akkor a két eset még a királylányt feleségül vevő főúr báni és somogyi ispáni tisztségeivel is azonosságot mutat. Wertner Mór András ispán feleségét az *amita* kifejezés alapján II. Géza (1141–1162) leányának tartotta, ami elfogadható feltevésnek tűnik. Ez alapján akár arra a tetszetős következtetésre is juthatunk – bár bizonyítani nem tudjuk –, hogy a két Margit egy és ugyanazon személy volt. Ebben az esetben András ispán halála után, valamikor a XIII. század legelső éveiben Margit – unokaöccse, II. András rendelete szerint – újra férjhez ment. Nem kizárt, hogy a hercegnő ellátmányként III. Béla (1172–1196) vagy Imre (1196–1204) királyok engedélyével egy Somogy megyei uradalom – például a segesdi – jövedelmeit élvezte,¹⁶ ami magyarázatul szolgálna arra, hogy mindkét férje a megye ispáni címét viselte. Ha mindez igaz, akkor Margit hercegnő vélhetően 1206-ban hunyt el, hiszen azon tény, hogy Merkúr ez év közben elhagyta a bánságot és addigi ispánságát, hogy immáron a pozsonyi ispáni címmel vigasztalódjon, arra utalhat, hogy a király visszavette a hercegnő Somogy megyei birtokait. Természetesen a fenti érvelésben bizonytalansági tényezőt jelent az, hogy Margit hercegnő – ha valóban II. Géza leánya volt – Gyánúr születésekor már bizonyosan túljárt a 42–43. életévén. Az Árpádok rangjához és megszokott házassági kapcsolataihoz mérten nem annyira előkelő házasság mindkét esetben felvetheti azt a lehetőséget, hogy Margitnak – vagy a két Margitnak – András, illetve Merkúr nem az első férje volt.¹⁷

¹⁵ Árpádkori új okmánytár. Szerk. WENZEL GUSZTÁV. I–XII. Budapest, 1860–1874. (továbbiakban: WENZEL) XI. 63.; FEJÉR II. 319. Vö. SZABADOS GYÖRGY: Imre és András. Századok 133 (1999) 97–98.

¹⁶ A segesdi uradalmat a 13. században a királyi család különböző tagjai (hercegek és királynék) birtokolták: ZSOLDOS ATTILA: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) Budapest, 2005. 40–44. Mikor Margit hercegnő, III. Béla leánya harmadik férje halála után, 1222-ben hazatért Magyarországra, testvérétől Keve megyét és egyéb délvidéki birtokokat kapott: uo. 158. – Itt is szeretnék köszönetet mondani Zsoldos Attilának, hogy dolgozatom megírását értékes tanácsaival segítette.

¹⁷ WERTNER, 1892. 353–353. felveti annak a lehetőségét, hogy András ispán felesége, Margit volt II. Géza azon leánya, aki elkísérte Eufrozina királynét Bizáncba, ahol akár házasságot is köthetett. Erre utalhat szerinte Andronicus egyértelműen görög hangzású neve. – Persze Andronicus korántsem biztos, hogy egyben Margit fia is volt: az 1208. évi oklevél hangsúlyosan csak András ispán fiának nevezi.

Wertnernek nem volt tehát igaza akkor, amikor Gyánúrt az 1251. évi említés alapján egyszerű falusi birtokosnak tekintette, hiszen II. András elsőfokú vagy IV. Béla másodfokú unokatestvére lehetett. Ennek ellenére személyéről – az 1251. évi birtokügyleten kívül¹⁸ – semmit sem tudunk. Hogy ennek egyszerűen a forráspusztulás¹⁹ az oka, vagy az, hogy a személyére vonatkozó adatokat nem csak a Gyánúr, hanem esetleg a János (Gyánúr~Jánúr~Jánúr~János úr?)²⁰ név alatt is keresnünk kell, nem tudjuk. E „rejtőzködésnek” éppenséggel még az is lehetne a magyarázata, hogy a családalapító Merkúr bárói tisztségei és királyi rokonsága – egyszersmind saját elvárásaink – ellenére sem kapott olyan jelentős birtokvagyon, amely indokolta volna családjának megkapaszkodását a hazai arisztokráciában. A családi birtokok vizsgálatának azonban van egy komoly akadályozó tényezője: erre vonatkozó adataink szinte kizárólag a XIV–XV. századból, azaz Csákányi Mérk V. István elleni árulása – amelynek birtokelkobzásokban megmutatkozó következményeit nem ismerjük –, illetve a XIII–XIV. század fordulójának zavaros időszaka utáni korból származnak, amikor a család közel három évtizedre szinte nincstelenné vált, és régi hatalma s politikai befolyása birtokaik – ki tudja mekkora részének a – visszaszerzése után sem állt többé helyre.

* * *

Pusztán abból a tényből, hogy Kézai az 1280-as években fontosnak tartotta papírra vetni a Mérk és testvérei származására vonatkozó ismereteit, bizonyosnak tűnik, hogy az 1271. évi pozsonyi békét követően a lázadó előkelő kegyelmet kapott és megőrizhette – részben vagy egészében – befolyását.²¹ Emellett szól az is, hogy testvére, Jakab igen előkelő házasságot kötött: Hontpázmány nembeli Tamás országbíró leányát, Erzsébetet vette nőül – az ismeretség abból adódott, hogy a két család birtokai Nyitra megyében közvetlenül határolták

¹⁸ Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I–II. Ed. RICHARD MARSINA. Bratislava, 1971–1987. (továbbiakban: CDES) II. 256.

¹⁹ Némileg megdöbbenő, hogy Sopron megyei birtokaiknak, sőt még Rov várának a pontos elhelyezkedését sem ismerjük a felettebb szerény okleveles forrásadottságok miatt. Lásd alább.

²⁰ Lásd a 4. jegyzetet.

²¹ WERTNER, 1904. 136. a többi lázadó sorsából következtetett arra, hogy Mérk hazatért.

egymást.²² Mérk halála után azonban a család vára és így kiemelkedő társadalmi helyzete a zavaros időszak áldozatává vált: két birtokukról, Felcsákányról (ma Donnerskirchen, Ausztria) és Székről (Leithaprodersdorf–Stotzing területén) biztosan tudjuk, hogy Kőszegi János nádor foglalta el ismeretlen időpontban, de mindenképpen 1292 és 1309 között,²³ és a közeli Rovban felépült váruk is nyilván osztozott e mostoha sorson, hiszen az Anjou-kor folyamán – egészen 1382-ig – nem hallunk többé róla, ami a (részleges) pusztulás vagy teljes eljelentéktelenedés jelének tűnik.²⁴ Nyitra megyei birtokaik vagy azok egy része ezzel párhuzamosan Csák Máté terjeszkedésének estek áldozatul, aki még Jakab jóval hatalmasabb apósának és családjának, a Forgácsoknak is bekebelezte valamennyi Zobor vidéki birtokát.²⁵

A birtokok visszaszerzésére az 1320-as évekig, I. Károly király (1301–1342) végső győzelméig nem kínálkozott lehetőség. A munka oroszlánrészét ekkor a Kézainál is szereplő Gyánúrfi Jakab fia, Koloni Pető vállalta magára. Mivel a Csák Mátétól elfoglalt, Zobor vidéki birtokok egy részét a király gimesi váruradalmához csatolták, Pető mester nyilván ezért állt Magyar Pál, az új gimesi várnagy (1322–1345) szolgálatába, aki szolgálati birtokként (*pro honore*) hamarosan átadta neki Gyánúr két egykori faluját, Kovácsit (Kolon,

²² NAGY IVÁN: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IV. Pest, 1858. (továbbiakban: NAGY, 1858.) 198. – A munka adatai ugyan közismerten csak komoly kritikával hasznosíthatók, de azon érv mellett, hogy a főúri családfák összeállításának idején egy akkor már ismeretlen Koloni beemelése semmiféle presztízsbeli előnyt nem jelentett, rendelkezünk egy ugyancsak Zsigmond kori bizonyítékkal: 1390-ben Jakab unokája és dédunokája nyugtatták Forgács Jánost egy nem részletezett leányegyed, hitbér, illetve Gimes várának „két része” felől: ZsO I. 1497. Az okleveles adatok alapján a BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ által összeállított családfa a házasságot nem ismeri: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom, 1910. (továbbiakban: Forgách) családfa melléklet; akárcsak ENGEL, Genealógia: Honfpázmány nem 6. tábla. Forgács-ág c. tábla sem, ahol viszont a rá vonatkozó jegyzetben olvashatjuk Tamás országbíró tisztségeinek a felsorolását.

²³ Kőszegi János foglalásáról: Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II. Szerk. NAGY IMRE. Sopron, 1889–1891. (továbbiakban: Sopron) I. 113–115. (1327. évi oklevél) Kőszegi 1308–1309-ben halt meg, I. ENGEL, Genealógia: Héder nem 4. tábla: Kőszegi (és Rohonci). 1292-ben a család tagjai még a Felcsákánytól északra fekvő Purbach szomszédai voltak: WENZEL X. 88., vö. WERTNER, 1904. 136.

²⁴ A kérdésről lásd alább.

²⁵ A Koloniak birtokaira lásd az alább még bemutatandó 1344. évi oklevelet. A Forgácsokra I. Forgách 55–56.

ma Kolíňany mellett) és Gerencsért (ma Hrnčiarovce, Szlovákia).²⁶ A Sopron megyei birtokok ügyében a családnak Haschendorfer Wulfig királyi lovaggal gyűlt meg a baja, aki arra hivatkozva, hogy a család a Gatály nemzetségből származik, akik hűtlenségük miatt veszítették el birtokaikat, adományul kérte azokat. A helyzetet Pető mester úgy mentette meg, hogy rávette urát, Magyar Pált a közbenjárásra. Ennek köszönhetően 1327-ben az ügyről vizsgálatot tartottak, amely igazolta, hogy a család nem a Gatály nemzetségből származik, és birtokait sem hűtlenség, hanem a Kőszegiek erőszakos foglalása révén veszítette el.²⁷ Felcsákány és Szék így sikeresen visszakerült a családhoz. A két említett Nyitra megyei birtok ügyében 1344-ben történt „pengeváltás” Pető és Magyar Pál között. Bár Pető engedélyt kapott urától, hogy más *dominus* szolgálatába szegődjön, a gimesi várnagy ezzel összefüggésben ugyanakkor lefoglalta a már említett két falut. Pető I. Lajos király (1342–1382) anyjánál, Erzsébetnél tett panaszt, de Magyar Pál ekkor a királyné tudomására hozta, hogy a birtokok azóta a gimesi uradalom részeit képezik, amióta visszafoglalták Csák Mátétól, és Pető csak „honorként” kapta meg tőle. Noha erre Erzsébet Petővel szemben elmarasztaló döntést hozott, lehetőséget biztosított számára, hogy bírói úton védje meg igazát, aki ezt – úgy tűnik – sikerrel meg is tette, hiszen a birtokok később is az ő és leszármazottai kezén tűnnek fel.

A 14. század közepétől kerülnek eléink azok az oklevelek, amelyekkel több-kevésbé körvonalazható a család kezén megmaradt birtokok köre. Ezek két megyében terültek el. Sopronban a Fertő-tó nyugati partja és a Lajta hegység által közrezárt területen a család egy összefüggő, néhány faluból álló uradalmat mondhatott magáénak.²⁸ Az ismert településeket minden bizonnyal

²⁶ Mindez egy 1344. évi oklevélből következtethető ki: FEJÉR IX/1. 213–214. Magyar Pál elmondása szerint a két birtokot csak az előző évben, 1343-ban adta át Petőnek, de ez nehezen hihető, vagy pedig mégis azt bizonyítja, hogy az átadás ennyi év szolgálat után nem *pro honore* történt. – Forgách 58. az oklevél ismertetésénél három birtokról beszél, félreértés miatt ugyanis egy Pető nevű birtokról is említést tesz.

²⁷ 1327: Sopron I. 113–115. KARÁCSONYI, 1900. 457. tévesen állította, hogy a Gatály nemzetség oly előkelő volt, hogy még a IV. Bélával rokonságot tartó Koloni Pető is közéjük kívánt tartozni, hiszen Pető éppen az ellenkezőjét kívánta bizonyítani. A Gatályok közé tartozás mind a mai napig megtalálható a helytörténeti irodalomban, lásd pl. a következő jegyzetet.

²⁸ Lásd elsősorban: Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes. II. Der Verwaltungsbezirk Eisenstadt und die Freistädte Eisenstadt und Rust. Eisenstadt, 1963. (továbbiakban: Allgemeine Landestopographie) 56–60. – Az összeállítás legnagyobb hibája, hogy a családot a Gatály nemzetséggel azonosítja.

már Gyánúr – sőt talán Merkúr bán is – birtokolta, hiszen előbbi valamenynyí leszármazottja részesült belőlük. Az uradalom központja Rov (Rau, Roj, Ravó) lehetett, ahol – mint láttuk – már 1271-ben vár állott. Ennek, illetve a hasonló nevű településnek a mai elhelyezkedése ismeretlen, annyi tűnik csupán bizonyosnak, hogy a Fertő partján lévő Oka (Oggau) és a Lajta hegység közötti területen keresendő. A több mint egy évszázada a vár hollétét firtató szakirodalom érveire²⁹ magam csak egy szempont felvetésével tudok hozzájárulni. Nem vizsgálta eddig senki Kézai azon közlését – amely még a szerény okleveles forrásanyag adatainak fényében is meglepő –, hogy az V. István ellen lázadó Mérk „Csákányi” néven vált ismertté, holott sokkal inkább azt várnánk, hogy az 1280-as években a családtagokat várbirtokukkal azonosítsák. Mivel egy oklevélben sem szerepel együtt Rov és Felcsákány birtok, ráadásul a család Sopron megyében élő tagjai a XIV. század végéig magukat Rovinak nevezték, magam arra gyanakszom – bár bizonyítani nem tudom –, hogy a két település azonos, a két nevet egymással párhuzamosan használták, és ezek alapján az egykori vár esetleges maradványai is a mai Donnerskirchen nyugati, északnyugati részén lennének keresendők.

A vár körül helyezkedett el tehát Rov és/vagy Felcsákány, Tótsákány (utóbbi kettő a mai Donnerskirchen területén), Szaka vagy Oka (Oggau), Szék vagy Pirichendorf (Stotzing területén), illetve az ismeretlen, feltehetően már ekkoriban is pusztaként művelt Szentpéter(teleke) és az egyszer említett Edemőc.³⁰ Úgy vélem, hogy a rovi erősség azon magánvárok sorába illik,

²⁹ STESSEL JÁNOS: Rou vára és a Gathal nemzetség Sopronvármegyében. Századok 31 (1897) 404–413.; MAÁR KÁROLY: Hol állott Rov vára? Soproni Szemle 1937/3. 194–198.; ADOLF HARMUTH: Orts- und Flurnamen im Bezirk Eisenstadt. Burgenländische Lehrerblatt 1936/6. 59.; KARL SEMMELWEIS: Das Rätsel um die Burg Roy. Burgenländische Heimatblätter 1947. 62–67.; Allgemeine Landestopographie II. 60.; HÁZI JENŐ: A középkori Ravó (Roy, Rovo) várának fekvése Sopron megyében. Soproni Szemle 1967. 73–74.; SEMMELWEIS KÁROLY: A középkori Rovo (Roy, Rov) várának fekvése Sopron megyében. Soproni Szemle 1968. 90.; FÜGEDI ERIK: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Budapest, 1977. 183.; ENGEL PÁL: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). Értekezések a történeti tudományok köréből 83. Budapest, 1977.; ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. (História Könyvtár – Kronológiák, adattárak 5.) Budapest, 1996. (továbbiakban: ENGEL, Archontológia) I. 402.

³⁰ A települések helyének azonosítása – Oggau és Donnerskirchen kivételével – meglehetősen problematikus, de ennek tárgyalásával most nem foglalkozhatok. Lásd Allgemeine Landestopographie II. passim.

amelyek az osztrák-magyar határ e szakaszát sűrűn szegélyezték: hasonló lehetett a Donnerskirchentől közvetlenül északra fekvő Purpach (Feketeváros), illetve a délre elhelyezkedő Zaszlop (Oszlop, ma Oslip) vára is, amelyek létrejöttét vélhetően nem is birtokosaik kiemelkedő gazdagsága, hanem a határ közelsége magyarázta. Rovban egyébként 1382-ben kőbányák létét is feljegyezték,³¹ úgyhogy a várat akár helyi nyersanyagból is felépíthették.

Nyitra megyében az 1205 körül elnyert Kolon és Kovácsi birtokokon kívül még legalább öt település állott a család birtokában. Szintén a Zobor vidéken, a két birtok mellett terült el Gerencsér és Csekej, amelyek már 1251-ben Gyánúré voltak, de utóbbtól ekkor kénytelen volt megválni,³² és talán e környéken feküdtek Koloni Pető mesternek az 1350-es években feltűnő, utána már sohasem említett Madárkút és *Zumbafalva* birtokai is.³³ Pestyén viszont távolabb, Nyitrától délnyugatra terült el: az előbbi kettő, illetve az egykor a zobori apátság által birtokolt Pestyén akár Pető mester szerzeménye is lehetett.³⁴ Az Árpádok kihalását követő zavaros időszak után a Gyánúr-fiaknak

³¹ „cum ... lapidum foginis [!]”. DL 6883. Kiadása: Magyar-zsidó oklevéltár. Szerk. FRISS ÁRMIN et alii. I–XV. Budapest, 1903–1972. (továbbiakban: Magyar-zsidó oklt.) VIII. 34–35.

³² CDES II. 256.; GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Budapest, 1966–1998. (továbbiakban: GYÖRFFY) IV. 390., vö. WERTNER, 1904. 136.

³³ Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA. I–VII. Budapest, 1878–1920. (továbbiakban: Anjou okmt.) VII. 23–24. – E birtokokról GYÖRFFY IV. 410. is csak ezt az említést ismeri. Madárkút minden bizonnyal a Koloniak Kolon, a zobori apát szintén Kolon, illetve utóbbi Zsére nevű települései között terült el, hiszen 1360-ban a zobori apát és Koloni Pető „puteus Madarkut”-at elismerték határjelnek (DL 58 552.). Nem kizárt, hogy *Zumbafalva* megfelel annak a Csitár nevű prédiumnak, amelyet Pető mester 1360-ban valóban birtokolt (DL 58 552.), és amelyet unokája, Koloni Klára 1424-ben igyekezett visszaszerezni a gimesi uradalomtól (DL 59 004., ZsO XI. 1299.). Madárkút ez alapján Kolonba, míg *Zumbafalva* talán a Kolon és Gerencsér között fekvő Csitár falu határába olvadt be.

³⁴ GYÖRFFY IV. 410. tévedett, amikor a XIV. század közepén „Pehten”-ként (helyesen inkább Pehcen) említett települést Peténynek oldotta fel és Kolon környékére helyezte. Nem osztom ENGEL PÁL elképzelését sem, aki a települést az 1533. évi portaösszeírás alapján Királyi és Csápor közé helyezte: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Budapest, 2001. A település egy 1518. évi oklevél alapján Hetmény és Báb környékére helyezhető: Magyar Országos Levéltár. Diplomatai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: DF) 273 388., amit az is támogat, hogy Koloni Pető mester 1338-ban egy földdarabot követelt a turóci prépost Hetmény mellett elhelyezkedő Vágsellye birtokából: Anjou okmt. IV. 24–26. A Mohács utáni első, 1531. évi portaösszeírásban a Királyfalva–két Vecse–Hosszúfalva–Tornóc–Pestyén–Mocsonok–

tehát két megyében legfeljebb 12–13 birtokuk maradt, amelyek közül azonban több már ekkorra, illetve hamarosan elenyészett vagy elnéptelenedett. A terebélyessé váló család a XIV. század második felében mind gyakrabban sodródott anyagi nehézségek közé, miáltal kénytelen volt egyre több birtokjogát elidegeníteni, és ez természetesen további, gyors elszegényedésükhöz vezetett.

* * *

A Merkúrtól leszármazó család a XIV. század harmincas éveitől több – ekkoriban még rendszerint a valós lakhelyet jelző – „előnevet” viselt. A Gyánúr Vincló (Vince) nevű fiától származó ág Sopronban maradt, ahol rendszerint Rovi (Roji) néven szerepelnek, míg a másik, Vincló testvérétől, Jakabtól eredő ág – köztük a már többször emlegetett Pető mesterrel – a Koloni nevet viselte. Ő volt a család legjelentősebb XIV. századi képviselője, bár karrierje – előkelő származása ellenére, a családdal történt század eleji megrázkódtatás következtében – távolról sem volt oly kiemelkedő, mint bánságot viselt dédapjáé. Abból azonban, hogy rendszerint mesternek (*magister*) címezték, jól látható, hogy regionális szinten a tehetősebb megyei nemesek közé tartozott. Bár úgy tűnik, hogy már apja, Jakab Nyitra megyébe költözött,³⁵ Pető életében a Kolonhoz való illetén ragaszkodást tovább erősíthette az – vagy éppen ez hozta magával –, hogy közel esett „szolgálati helyeihez”: mint láttuk, az 1320-as évektől 1343 körül a korszakban jelentős bárói honorbirtokosnak számító gimesi várnagy szolgálatában állt – talán alvárnagyként –, majd hamarosan a későbbi nádor, Kont Miklós erdélyi vajda semptei alvárnagya lett (erről szóló egyetlen adatunk 1355-ből való).³⁶ Pető mester sikeresen gyarapította jövedelmeiből vagyonát: több zálogos birtokjogot találunk a kezén

Királyi–Köpösd sorrendben található meg a birtok neve, Thurzó Elek kezén, 27 elhagyott portával: MOL E 158. (Kancelláriai Levéltár, Magyar Kamara Archívuma) Conscriptiones portarum 27. kötet, 22. old. (Filmtári jelzet: 1640. doboz.) Mindezek alapján a Gyánúrfiak Pestyén nevű birtoka a zabori konvent 1111-ben említett, Hetmény melletti *Piscan* nevű birtokával (GYÖRFFY IV. 447., Pöstyén 2.) azonos.

³⁵ Erre utalhat az, hogy 1281-ben a Bars megyei Béládon – Kolontól keletre két faluval – királyi ember (Reg. Arp. II. 3115.), illetve 1292-ben sincs jelen szomszédként a Sopron megyei Purbach eladásánál, hanem itt egyik testvére képviselte (WENZEL X. 88.).

³⁶ ENGEL, Archontológia I. 409. valószínűsíti, hogy Kont Miklós familiárisa volt.

Pozsony, Nyitra és Bars megyékben.³⁷ Megszerezte testvére fiaitól Nyitra megyei birtokrészeit, amit mi sem bizonyít jobban, hogy ezt követően unokaöccsei is Sopron megyébe költöztek, felvéve ugyancsak a Rovi előnevet.³⁸ Érdekes, hogy a Vinclo-féle ág sohasem fordul elő Nyitra megyében, talán azért, mert nem térítették meg Petőnek a birtokok visszaszerzése során keletkezett költségei őket terhelő, arányos részét, vagy éppen rögtön zálogba bocsátották tekintélyesebb rokonuknak. Ezzel ellentétben Pető fel-feltűnik Sopron megyei birtokrészei ügyes-bajos dolgaiban, ami szintén jelzi rokonainál jelentősebb vagyoni állapotát. Pető amúgy a Nyitra megyei nemesi társadalom köztiszteletnek örvendő egyénisége, láthatóan gyakran vesz részt fogott bírói döntésekben, olykor még királyi emberként is találkozunk vele.³⁹ Apjával ellentétben, aki főúri családból házasodott, Pető felesége már hozzá hasonló súlyú, előkelő megyei családból, a Ludány nembeli Családiak közül került ki.⁴⁰

Pető mester igen hosszú életet élt. Mikor az örökös nélkül elhunyt unokaöccse Csehi nevű Nyitra megyei birtokát Lajos király 1376-ban Szepesi Jakab országbírónak adományozta, az uralkodó kikötötte, hogy a települést Pető mester, aki jelenleg zálog- és egyéb (hitbéri) jogon a kezén tartja, öregségére tekintettel élete végéig megtarthatja.⁴¹ Pető ugyanakkor négy nappal később megjelent Visegrádon, és hangsúlyozva, hogy az országbírótól az évek folyamán mennyi segítséget kapott, 55 márkáért ráruházta jogait, hiszen „*érzi*,

³⁷ Pozsony megyében egy ismeretlen birtok uraként tűnik fel 1364-ben, amely Bánkvatával volt szomszédos: DL 5299. Bars megyében Kisgyőröd birtokosaként tűnik fel 1370-ben. A lappangó oklevél kiadásában (FEJÉR IX/4. 307. Pogán cs. lt.) ugyan Koloni Pál szerepel, de mivel ilyen nevű személy nem létezett, valószínűleg elírásról van szó. Nyitra megyében Csehi birtok (l. alább), illetve fia kezén később egy gétfalvi (Kolon mellett) rész: DL 90 659. (1380.), vö. Anjou-kori oklevéltár. I–XV, XVII, XIX–XX, XXIII–XXVII. Szerk. KRISTÓ GYULA–BLAZOVICH LÁSZLÓ–GÉCZI LAJOS–ALMÁSI TIBOR–KÖFALVI TAMÁS–TÓTH ILDIKÓ–MAKK FERENC–PITI FERENC–SEBŐK FERENC. Budapest–Szeged, 1990–. (továbbiakban: Anjou oklt.) XXIII. 316.

³⁸ 1353-ban Pető zálogba vette ekkor még Koloninak nevezett unokaöccseitől Kolon és Gerencsér birtokokban lévő részeit (DL 41 209.), amelynek következményeként két évvel később már ők is Roviak (Sopron I. 245.).

³⁹ Fogott bíróként: Anjou oklt. XIX. 242., XXIV. 98., 226. Királyi emberként: DL 102 766. (1344.)

⁴⁰ DL 95 512. (1427.)

⁴¹ DF 236 196. (1376.)

hogy a már végéhez közeledő öregség terhétől roskadozik és a birtokot nem tudja leszármazottaira örökíteni”.⁴² A 80 év körüli nemes hamarosan elhunyt, ami mintegy nyitánya lett a Gyánúrfiak teljes összeomlásának.⁴³

* * *

Pető fia, László ugyanis nem sokáig élvezhette apja megbecsültségét. 1388-ban a Lackfi István nádor által tartott Nyitra megyei közgyűlésen gonosztevőként levelesítették, mire a nádor lefoglalta valamennyi Nyitra és Sopron megyei birtokrészét. És bár a birtoktalanná váló nemes sok segítséget kapott távoli rokonától, Forgács János mestertől, valamint unokatestvérétől, Mihálytól, továbbá igyekezett jól kiházasítani leányát, Klárát, a család nem tudta többé visszaszerezni valamennyi birtokát.⁴⁴ Lászlónak a századforduló környékén bekövetkezett halálával kihalt a család Nyitra megyében élő ága.

Nem alakult szerencsésebben a Sopron megyei családtagok élete sem. Zsigmond király 1390-ben elvette a Roviaktól Rov várát, mivel állítólag külföldieket engedtek a falai közé, akik onnan pusztították a környéket, és az így súlyos károkat elszenvedő s a vár elfoglalására két hadjáratot is szervező Kanizsaiaknak adományozta,⁴⁵ akik rövid birtoklás után, 1409-ben királyi engedéllyel leromboltatták a várat.⁴⁶ Az eseményeket források hiányában természetesen nem lehet rekonstruálni, így csak megjegyzem, hogy a gonosztevők várba engedése a középkori koncepciós perek tipikus vádja. Hogy ez Rov esetében mennyire kézenfekvő, elég arra hivatkozni, hogy 1382-ben a várban és a hasonló nevű birtokon részt szerzett zálogjogon Szentgyörgyi Temlin mester is,⁴⁷ aki vélhetően 1390-ben is birtokban volt, de még ennél is sokkal gyanúsabb az a körülmény, hogy az adományosok nagybátyjának, Kanizsai

⁴² „mole extreme senectutis se senciens agravatum ipsamque possessionem in suos successores devolvi non posse”. DF 236 197. (1376.)

⁴³ Az öt nappal későbbi iktatáson már fia, László jelent meg, de ez persze nem bizonyíték Pető halálára: DF 236 195–196. (1376.)

⁴⁴ Ennek részleteitől most eltekintek. Lásd Sopron I. 490. (1388.), ZsO I. 630. (1388.), ZsO I. 1497. (1390.), ZsO I. 4335., 6226. (1396.), ZsO IV. 378. (1389., 1413.), ZsO XI. 1338., 1347. (1424.) stb. Vö. WERTNER, 1904. 137.

⁴⁵ FEJÉR X/1. 586., vö. FEJÉR X/4. 48–63.

⁴⁶ ZsO II. 6703. ENGEL, Archontológia I. 402.

⁴⁷ DL 6883., kiadása: Magyar-zsidó oklt. VIII. 34–35.

István budai prépostnak (később zágrábi püspöknek) már 1354-ben szolgálatában állt egy Rövi (Roji) Miklós nevű birtoktalan familiáris,⁴⁸ ami arra utalhat, hogy maga is birtokrésszel rendelkezett a településen.

Tekintettel a várról szóló XIV. századi források teljes hiányára, a család eljelentéktelenedésére és a várrombolásra – felmerülhet bennünk, hogy az oklevélben felsorolt külföldiek a régi vár romjain egy hevenyészett erősséget emeltek, de korántsem bizonyos, hogy a Roviak akaratából. Rov várának XIV. századi felhagyása mellett érvként hozható fel az is, hogy hozzá igen közel épült fel királyi határvárként 1340-ben Szarvkő.⁴⁹ A várral együtt természetesen Rov település is a Kanizsaiak kezébe került,⁵⁰ de a lakott Szék, illetve Szaka (Oggau) és Szentpéter a család utolsó – magukat kénytelen-kelletlen már Székinek nevező – tagjai, azaz a Rov kapcsán magukat nem megégető Mihály (Koloni Pető unokaöccse) és fia, Péter kezén maradtak.⁵¹

* * *

A család 1420-as években bekövetkezett fiági kihalását követően Sopron megyei birtokaik nagy részét a már különböző jogcímen birtokos Kanizsaiak szerezték meg.⁵² A leányág itt csak egy oggaui birtokrészt tudott megtartani: Rovi László leánya, Hedvig férjével, egy soproni polgárral és gyermekeivel 1429-ben sikeresen birtokba is került.⁵³ Nyitra megyében Pető mester unokája, Klára vitte tovább a családot, akinek harmadik férje, a Becsegergely nemzetségből származó Léli Ernyefi András – bár Komárom és Bihar megyékben egyaránt birtokos volt – Kolonra költözött, és immáron Koloni András néven nagy szorgalommal védelmezte felesége örökségét.⁵⁴ Leszármazottaik a 16.

⁴⁸ Sopron I. 243.

⁴⁹ ENGEL, Archontológia I. 422.

⁵⁰ 1426.: Sopron II. 55–56., HÁZI JENŐ: Sopron szabad királyi város története. I. rész 1–7. kötet, II. rész 1–6. kötet: Oklevelek. Sopron, 1921–1943. II/1. 324.

⁵¹ 1411.: ZsO III. 118. (Kanizsai János érsek követeli Széki Mihálytól és fiától, Pétertől, hogy a birtokai szomszédságában lévő három birtokot ő vásárolhassa meg.)

⁵² Pl. Sopron II. 18–19., 20–21. (1415.)

⁵³ Sopron II. 134–135.

⁵⁴ Lásd ZsO IV. 378., 2043., 2724., V. 253., VI. 550., VII. 364., DL 95 512. (1427.), DL 59 133. (1431.), stb.

század elejéig birtokolták Pető mester vagyonának egy részét. Kolon falun és Kovács puszán – Merkúr bán 1205 táján megszerzett jussán – ugyanakkor osztozniuk kellett a Pető fia László levelesítése után ennek birtokait adományul nyerő Sólyom György udvari ifjú utódaival, akik előbb Csehi, majd Koloni Sólyom néven tűnnek fel a forrásokban.⁵⁵ Úgy tűnik, hogy az utolsó középkori generációhoz tartozó Koloni Sólyom András – később a megye alispánja – Mohács előestéjén megszerezte Klára utolsó birtokban lévő utódjának, Nagykálnai Gergelynek a birtokrészét, és ezzel Merkúr bán és fia, Gyánúr leszármazottai végleg kiszorultak az ősi birtokokból.⁵⁶

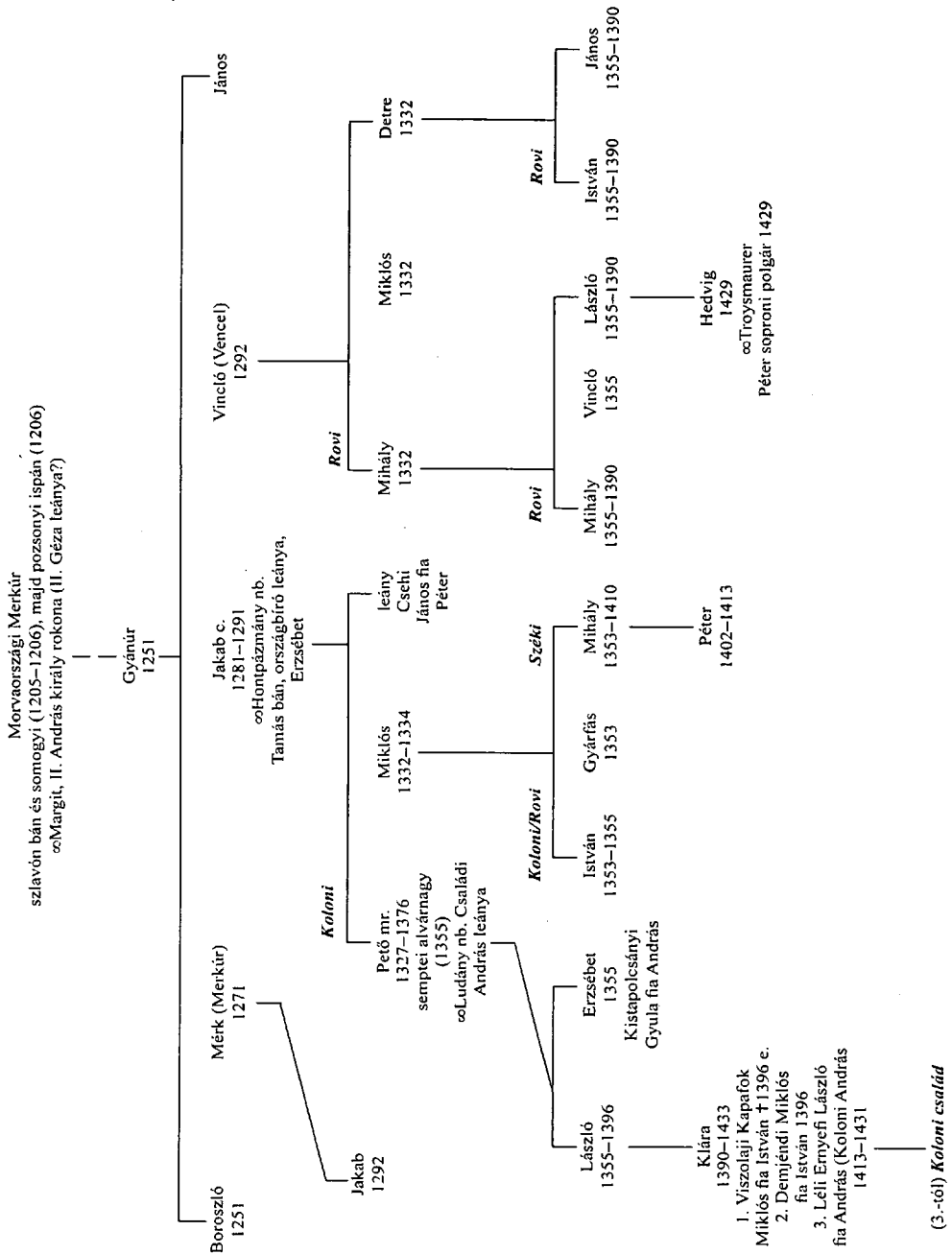
A hullámozó szerencsével megáldott család a XIV–XV. század fordulóján története mélypontján állt. Nem véletlen tehát, hogy a perbeli ellenfelek a királyi rokonságról is tanúskodó XIII. század eleji oklevelet gyanúsnak tartották és igyekeztek azt hamisnak beállítani.⁵⁷ Ez irányú igyekezetük azonban hiábavalónak bizonyult. A teljes szövegében sajnos elpusztult 1205 körüli oklevél hiteléhez semmi kétség sem fér és férhet, hiszen a birtokokat nem a királyi rokonságra, hanem a törvényes adományozásra tekintettel ítélték meg, másrészt azt sem gondolhatjuk komolyan, hogy Széki Péter 1413-ban képes lett volna egy olyan diplomát koholni, amely Kézai, illetve Merkúr báni tisztségviselésének ismeretén alapult volna. Az oklevél tartalmát fenntartó 1424. évi oklevél következőképpen igazi történeti és genealógiai érdekességet rejt, igazolja Kézai egyik állítását, bár ezzel párhuzamosan újabb, egyelőre azonban megválaszolhatatlan kérdéseket is felvet.

⁵⁵ Csehi Sólyom György mint udvari ifjú: ZsO II. 7170. (1409.), mint a Koloni birtokok (elsősorban Gerencsér és Csehi) adományosa: ZsO XI. 1338. (1424.) Leszármazottai mint a Koloni-javak birtokosai (csak a legfontosabb adatokat közlöm): DF 236 206–207. (1466.), DF 205 257. (1470.), DL 98 215. (1492.), stb.

⁵⁶ DF 205 058. (1516.), DL 104 829. (1520.), DL 98 223. (1526.)

⁵⁷ 1419. évi panasz szerint Széki Péter és Koloni Pető fia László veje, Léli Ernyefi András „*easdem possessiones [sc. Kolon et Kowachy] vigore quorundam litteralium instrumentorum pretensorum tunc in specie productorum et exhibitorum sibi ipsis adiudicari ipsosque Ladizlaum [sc. de Demyend] et Petrum [sc. Keserew de Thelky] de dominio earundem indebite et minus iuste excludi procurassent*”. DL 58 943., regesztája: ZsO VII. 364.

Függelék: A Gyánúr-fiak fiági leszármazása

A leszármazási táblázatban szereplő évszámok forrásadatai:

1251: CDES II. 256.; 1271: WENZEL III. 249.; 1281: Reg. Arp. II. 3115.; 1292: WENZEL X. 88.; 1327: Sopron I. 113–115.; 1332: Sopron I. 128–129.; 1334: Urkunderbuch des Burgenlandes. IV. Eds. IRMTRAUT LINDECK-POZZA et alii. Graz-Köln-Wien, 1983. IV. 166.; 1353: DL 41 209.; 1355: Sopron I. 245. (Ebből sejthető Erzsébet és Kistapolcsányi András házassága); 1376: DF 236 197. (Ugyanitt: Jakab leányának és Csehi Péternek a házassága); 1390: FEJÉR X/1. 586.; ZsO I. 1497. (Jakab és Tamás országbíró leányának házassága, vö. NAGY, 1858. IV. 198.); 1396: ZsO I. 4335.; 1402: Sopron I. 559–560.; 1410: Sopron I. 632–633. (1415-ben Széki Gróf Mihály szerepel, kérdéses, hogy ugyanaz a személy-e: Sopron II. 18–19.); 1413: ZsO IV. 378., 1071.; 1427: DL 95 512. (Pető mester és Családi András leányának házassága.); 1429: Sopron II. 134–135.; 1431: DL 59 163–165.; 1433: DL 71 385. – ENGEL, Genealógia: Gyanur rokonsága c. tábláján Széki Mihály és fia, Péter rossz helyre került. Arra, hogy ők a Koloni-ághoz tartoznak, lásd elsősorban ZsO IV. 378.

TIBOR NEUMANN

Offspring of a Moravian „duke” and a Hungarian princess

(The origin and short history of the Janur kindred)

A charter from 1424 mentions that King Andrew II of Hungary (1205–1235) donated two villages in county Nitra to Merkur of Moravia and married him to his relative, Margaret. It also states that the members of Koloni and Széki families were the descendants of Merkur. In accordance with other sources Merkur seems to be identical to Mercurius banus of Slavonia, comes of Somogy (1205–1206), then Pressburg (1206), thence it follows that the unknown charter could be dated to cca. 1205. The author suggests that Margaret could be the aunt of King Andrew, daughter of King Géza II (1141–1162). This new piece of information proves one of the statements of Simon Kézai's Chronicle, i. e. that Mérk of Csákány and his brothers – the grandsons of Merkur – were the relatives of King Béla IV (1235–1270) and were offspring of Moravian dukes (actually barons). The author shortly examines the history of the descendants of Merkur and Margaret, the Csákányi, Rovi, Koloni and Széki families, until the extinction of their male lines in the first decades of the 15th century. These families together were referred to as Janur (Gyánúr) kindred by scholarship so far, from the name of their first known ancestor, Janur, who seems to have been the son of Merkur and Margaret.

A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század második feléig*

A szerémi kamara történetével kapcsolatos első fennmaradt adatunk IV. Béla uralkodásához köthető. 1253-ban a szerémi királyi kamarások, Leppoldus és társai (*per camerarios nostros Sirmiensi Leppoldum videlicet et socios eiusdem*) Lőrincet, Besenyő falu *villicus*át, és fiát, Demetert, valamint Jánost, Gergely vejét pénzhamisításon (*in manifesto crimine fabricationis false monete*) kapták. A pénzhamisítókat Benedek kalocsai érsek elítélte, és házukból s egyéb javaikból nem csak a törvénykező érsek, de a kamarások is részesültek, utóbbiak azonban részüket eladták az érseknek, aki azt továbbadta tárnokmesterének, Joannak, amit IV. Béla király is jóváhagyott.¹ Az oklevélben a szerémi kamara alkalmazottjaival, szerémi kamarásokkal találkozhatunk, akiknek vezetője, vélhetően a kamaraispán, az a Leppoldus lehetett, akit név szerint is megemlít az oklevél. Mindez azt is mutatja, hogy 1253-ban már működött a kamara, melynek királyi alkalmazottjai voltak. A kamara felállításának időpontját és okát akkor érthetjük meg, ha közelebbről szemügyre vesszük a Szerémség történetét.

II. András az 1222-ben hazatérő nővérének, Margitnak a kevei ispánság mellett számos délvidéki birtokot juttatott,² s az 1220-as évek végére már a Szerémség, valamint *ulterior Sirmia*, azaz a Száva túlsajánján fekvő terület is a birtokában volt.³ Az 1230-as években a Szerémség ura (*dominus Sirmii*) már

* A dolgozat elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00132/09/2.) támogatta.

¹ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL) 381. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Ed. T. SMIČIKLAS–M. KOSTRENCIĆ et alii. I–XVIII. Zagrabiae, 1904–1990. (továbbiakban: CDCr) IV. 539–540. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Szerk. SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN. Budapest, 1923–1987. (továbbiakban: RA) 998. sz.

² *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab AUGUSTINO THEINER. I. Romae, 1859.* (továbbiakban: THEINER: Mon. Hung. I.) 39.

³ THEINER: Mon. Hung. I. 88.

Margitnak II. Izsák bizánci császártól született fia, Kalojan volt,⁴ aki még 1242 őszén is így szerepelt IV. Béla méltóságsorában.⁵ Kalojan 1250-ben már nem élt, amikor özvegye Pozsega ispánnőjeként bukkan fel.⁶ 1253-ban Szerém ispánságát Benedek kalocsai érsek élvezte, aki az egész Szerémségben mint a király helyetteseként eljáró személy jelenik meg.⁷ Benedek 1246-ban, még mint kalocsai érsek és udvari kancellár szerepel,⁸ amiből arra következtethetünk, hogy 1246 és 1253 között került a Szerémség élére, vélhetően Kalojan halálát követően, azaz még 1250 előtt. Valószínű, hogy ha még Margit nem is, de Kalojan már mint a Szerémség ura a királyt a Szerémségben megillető jövedelmeket is magáénak tudhatta, és szükségszerűen kialakíthatta saját kincstárát, kamaráját,⁹ mely uralmának végét követően sem szűnt meg.

1253 után IV. Béla a szerémi kamarát feleségének, Máriának adományozta,¹⁰ a Szerémség azonban 1262 óta István országrészéhez tartozott, aki ezzel a szerémi kamara jövedelmeit is magáénak mondhatta, amit igazol az is, hogy 1264-ben István megbízást adott 90 márka *collecta*ból történő kifizetésére Szerémben.¹¹ Az isaszegi csatát követően, 1265 márciusában István lemondott

⁴ Vö. WERTNER MÓR: Margit császárné fiai. Századok 37 (1903) 595–600. 1235-ben emellett a kevei ispánságot is bírta – Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Ad edendum praeparavit RICHARD MARSINA. II. Bratislaviae, 1987. (továbbiakban: CDES II.) 5. –, majd elveszítette azt, és a bácsi ispánság társult a Szerémség mellé. 1238. jan. 29. CD IV/1. 111.; 1240.: FRANZ ZIMMERMANN–CARL WERNER: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–II. Hermannstadt, 1892–1897. (továbbiakban: UGDS) I. 69.; 1242. nov. 16. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera GEORGII FEJÉR. I–XI. Budae, 1829–1844. (továbbiakban: CD) IV/1. 264.

⁵ 1235.: CDES II. 5.; 1242. nov. 16.: CD IV/1. 264. Valószínűleg vele találkozunk egy 1233-as méltóságsorban is: *Gyletus dux Sirmii, comes Temes* – CD III/2. 366., RA 510. sz. Vö. PETAR ROKAI: „Gyletus dux Sirmii” Zbornik za Isztoriju 27 (1983) 121–127.

⁶ 1250. júl. 5.: *litteras nobilis domine relicte domini Johannis, comitis de Posoga*. RA I/2. 281.

⁷ *per totam Sirmiam non solum honore Comitatus, sed etiam vice et auctoritate nostra ex delegatione nostra fungebatur*. CDCr IV. 540.

⁸ Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzéteszi WENZEL GUSZTÁV. I–XII. Pest–Budapest, 1860–1874. (továbbiakban: ÁÜO) VII. 209.

⁹ A kamara az a hely, ahova a királyi jövedelmek befolytak, azaz a királyi kincstárt jelenti, valamint azokat az épületeket, amelyek a kincstárt az ország különböző pontjain megjelenítik. ENGEL PÁL: A 14. századi magyar pénztörténet néhány kérdése. Századok 124 (1990) 26.

¹⁰ ZSOLDOS ATTILA: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Budapest, 2005. 80.

¹¹ ZOLNAY LÁSZLÓ: István ifjabb király számadása 1264-ből. Budapest Régiségei 21 (1964) 82.

a területről,¹² és 1266-ban kötelezte magát arra, hogy a korábban birtokában lévő szerémi kamarát (*cameram de Syrmia, que nostra fuit*) Mária királyné birtokolhassa, s akarata szerint adományozhassa, illetve örökíthesse.¹³ Az ifjabb király tehát 1262 és 1265 között birtokolhatta a szerémi kamara jövedelmeit,¹⁴ ami ezután visszakerült a királyné birtokába. 1266 után e kamara eltűnik a szemünk elől és majd csak a pécsi kamarával történő egyesítéskor találkozunk vele újra.

A pécsi kamara felállításának idejét nem ismerjük, elképzelhető, hogy arra csak I. Károly uralkodása alatt került sor.¹⁵ Az első adatunk, ami e kamarához köthető, 1327-ből származik. Ebben az évben a pécsi káptalan előtt Márton királyi kamaraispán nevében Sermonus fia: Saldenus igazolta, hogy Győr nembeli Konrád fia Jakab fiai: Miklós és Konrád¹⁶ birtokaik után a collectat megfizették a kamaraispánnak.¹⁷ Az oklevelet a pécsi káptalan állította ki, mivel pedig a káptalan embere mind a pénzváltásnál, mind az adó megfizetésénél a kamaraispánnal együtt járt el,¹⁸ a diplomában szereplő Mártont pécsi kamaraispánnak tekinthetjük, hiszen a szerémi kamara alá tartozó megyékben a kő káptalan járt el.¹⁹ Három évvel később, 1330-ban

¹² ZSOLDOS ATTILA: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. Budapest, 2007. (továbbiakban: ZSOLDOS, 2007.) 27–29., 83–84.

¹³ THEINER: Mon. Hung. I. 283–284.

¹⁴ ZSOLDOS, 2007. 86–88. szerint ennek ellenére 1266-ban István azért rendelkezett róla, mert ez az apja halálát követő időszakra vonatkozó kötelezettségvállalásnak felel meg.

¹⁵ HUSZÁR LAJOS – Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest, 1979. 24. – a pécsi pénzverés kezdetét 1283-ra tette, azonban magyarázat megadása nélkül. Nem ismerünk ezen évből semmilyen forrást, ami Huszár elméletét alátámasztaná.

¹⁶ ENGEL PÁL: Középkori magyar genealógia. Magyar Középkori Adattár (Arcanum Digitéka) CD-ROM. Budapest, 2001. (továbbiakban: Genealógia) Győr nem 1. Óvári ág 1. tábla

¹⁷ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: DF) 259 831. Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. ALMÁSI TIBOR–BLAZOVICH LÁSZLÓ–GÉCZI LAJOS–KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC–PITI FERENC–SEBŐK FERENC–TÓTH ILDIKÓ. Budapest–Szeged, 1990–. (továbbiakban: Anjou-oklt.) XI. 622. sz.

¹⁸ 1342. febr. 2. FERDINANDUS KNAUZ–LUDOVICUS CRESCENS DEDEK–GABRIEL DRESKA–GEYSA ÉRSZEGI–ANDREAS HEGEDŰS–TIBURCIUS NEUMANN–CORNELIUS SZOVÁK–STEPHANUS TRINGLI: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–IV. Strigonii–Budapestini, 1874–1999. (továbbiakban: MES) III. 413., 415.

¹⁹ 1350. nov. 18.: DL 91 420.; 1351. szept. 24.: NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA: Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Budapest, 1878–1920. (továbbiakban: AO) V. 516–509.

Loch Miklós prebendarius, akit a pécsi káptalan Bonaghunta János királyi kamaraispán mellé a pénzváltás ellenőrzésére (*ad videndas solutiones cambii presentis monete*) küldött ki, arról nyilatkozott, hogy Győr nembeli Jakab fiai: Miklós és Konrád valamennyi birtokuk, valamint a remeték falvai után járó pénzváltási kötelezettségüknek eleget tettek (*cambium predictae monete ... persoluissent*).²⁰ Mivel az oklevélben felsorolt falvak mindegyike Baranya megyében feküdt,²¹ bizonyos, hogy Bonaghunta János kamaraispánként csak akkor bírhatott a megye felett joghatósággal, ha pécsi kamaraispán volt. Mivel pedig 1332-ben Bonaghunta Jánost a király pécsi kamaraispánjának (*Ithonnem de Bonagunta comitem camere eiusdem domini regis de Quinqueecclesiis*) nevezték,²² nem kételkedhetünk abban, hogy mind Márton, mind Bonaguntha János még csak a pécsi kamara ispánjai voltak, és nem a szerémi-pécsi összevont kamaráé.²³ Valószínűleg Bonaghunta János 1332-ben elvesztette a kamara irányítását, hiszen 1332. febr. 3-án az uralkodó János és testvére, György elfogását kérte Demeter tárnokmesteren keresztül Tolna, Somogy, Zala és Baranya megye ispánjaitól, szolgabíráitól.²⁴ Bár az oklevélből nem derül ki, mi állt az ügy háttérében, de a tárnokmester és a pécsi kamarához tartozó megyék szolgabíráinak együttes szereplése arra enged következtetni, hogy a kamarához kötődő okot feltételezhetünk. Vélhetően János kamarabérlettel összefüggő tartozása állt a háttérben, és ezt a feltételezést az is erősíti, hogy a pénzügyi év kezdete tájékán született az oklevél. 1332. márc. 11-én, amikor

²⁰ KOSZTA LÁSZLÓ: A pécsi káptalan hiteleshelyi tevékenységének kiadatlan oklevelei 1325–1340. Baranyai Történetírás 1992–1995. (továbbiakban: KOSZTA, 1992–1995.) 20. sz. Anjou-oklt. XIV. 450. sz.

²¹ Nagykémed, Kémed-Váralja, Kiskémed, Töl, Nyomja, Szederkény, Belvárd, Gyula, Kisgyula, Permán, Olaszi, Héder, Tabód, Hásságy, Csabkuta, Lencsekút, Lak, Tapasz, Petre, Geréc, Csér, Palkonya, Nakfalva, Szentlászló. GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest, 1963. 283., 292., 294., 307., 311., 314., 315., 323., 334., 336., 346., 351., 352., 355., 367., 370., 381., 388., 394., 396.,

²² 1332. febr. 3.: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. (továbbiakban: OSZK) Kézirattár. Fol. Lat. 3669. 366. p. (Radvánszky család Sajó-Kazai levéltára)

²³ KOSZTA LÁSZLÓ a pécsi kamara felállításától kezdve, mivel mindig a szerémi kamarával együtt adták bérbe, feltételezi a szerémi kamarával történő egyesülést: Püspöki székhely és városfejlődés. (Pécs központi funkciói és vonzáskörzete a 14. század közepéig) In: Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. KOSZTA LÁSZLÓ. Szeged, 1995. 264.

²⁴ OSZK Kézirattár. Fol. Lat. 3669. 366. p. (Radvánszky család Sajó-Kazai levéltára)

János és testvére, György lezárták perüket Petőc fia: Györggyel, már nem is említették kamaraispáni tisztségét.²⁵

Az első adatunk az egyesített szerémi és pécsi kamaráról 1341-ből maradt fenn, amikor élén Chempelinus Endre állt,²⁶ vagyis a két kamara összevonására 1332 és 1341 között kerülhetett sor. Endrét 1341-ben Csanád esztergomi érsek és esztergomi örökös ispán, I. Károly király, valamint Szécsényi Tamás erdélyi vajda és szolnoki ispán is felszólította, hogy a Nyulak szigeti apácák jobbágyságait és a hozzájuk tartozókat kamarahaszna fizetésére ne kényszerítse. Endre mellett Csanád esztergomi érsek és Tamás vajda a saját emberüket, aki *cum eodem comite camere regie procedenti*, szintén felszólították, hogy az apácák kiváltságait tartsák be.²⁷ A kamaraispán mellett az esztergomi érsek és a tárnokmester embere felügyelte a kamarákat, Szécsényi Tamás vajda emberének jelenlétét az indokolta, hogy ő volt 1339 és 1341 között a *procurator magisterii tavarnicatus*,²⁸ mivel 1339 és 1342 között a tárnokmesteri tisztségben üresedés mutatható ki.

1342. febr. 2-án Chempelinus Endre egy évre újra bérbe vette a szerémi és a pécsi kamarát az érseki tizedekkel együtt,²⁹ azaz Endre 1341. febr. 2. és 1343. febr. 2. között bizonyosan e két kamara élén állt. 1343-ban azonban már Szatmári Miklós volt a szerémi és pécsi kamaraispán,³⁰ amint 1344-ben,³¹ és 1345-ben is.³² Mivel Szatmári Miklós 1343. jún. 21-én már szerémi és pécsi kamaraispánként tevékenykedik, Chempelinus Endre bérleti szerződése pedig 1343. febr. 2-ig szólt, feltehető, hogy Miklós ezt követően, azaz 1343 februárjában vette bérbe e kamarákat, előtte a budai és esztergomi kamara

²⁵ *magister Johannes Bonagunta*. DL 40 609.

²⁶ 1341. júl. 25.: MES III. 392. Anjou-oklt. XXV. 504. sz.; 1341. júl. 29.: AO IV. 116. Anjou-oklt. XXV. 518. sz.

²⁷ 1341. júl. 25.: MES III. 392. Anjou-oklt. XXV. 504. sz.; 1341. júl. 29.: AO IV. 116. Anjou-oklt. XXV. 518. sz.

²⁸ ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Budapest, 1996. (továbbiakban: Archontológia) I. 36.

²⁹ MES III. 412–419. Anjou-oklt. XXVI. 42. sz.

³⁰ AO IV. 349–350. Anjou-oklt. XXVII. 415. sz.

³¹ CD IX/1. 197.

³² 1345. febr. 2.: HÓMAN BÁLINT: A Magyar Királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Budapest, 1921. (továbbiakban: HÓMAN, 1921.) 261–262.; 1345. márc. 25.: DF 248 139.

ispánja volt.³³ 1345. febr. 2-án Miklós egy évre szóló bérleti szerződést kötött e kamarákra, ezért valószínű, hogy azok élén legalább 1346. febr. 2-ig állt.

Mivel az adatok alapján Szatmári Miklós kamaraispánsága 1343 és 1346 között folyamatosnak látszik, nem érthetünk egyet a szakirodalomban elterjedt azon nézettel, miszerint 1344-ben Loránd *magister* az összes kamara, így a pécsi kamara vezetését is ellátta volna.³⁴ Mindezt arra alapozták, hogy az 1345. évi bérleti szerződésben Loránd úgy szerepel, mint aki egykor az egész ország kamaraispánja volt (*tunc comitem camerarum nostrarum per totum regnum nostrorum*).³⁵ Hogy ez nem vonatkozhat 1344-re, azt több adat is alátámasztja, gondolunk itt mindjárt arra az 1344. aug. 19-i oklevélre, melyben az uralkodó felhívja Loránd kamaraispánnak, valamint Fejér, Pest, Pilis, Esztergom és Komárom megye szolgabíráinak a figyelmét arra, hogy a margitszigeti apácák jobbágysai kamarahaszna-mentességet élveznek.³⁶ Loránd az oklevélben a kamara közelebbi meghatározása nélkül, pusztán kamaraispánként szerepel, mivel azonban az említett megyék a budai és az esztergomi kamara alá tartoztak, Lorándot e kamarák ispánjának kell tekintenünk. És ha mégis kétségeink támadnának, azokat rögtön el is oszthatjuk, hiszen ugyanezen a napon I. Lajos király ugyanerre szólítja fel Szatmári Miklóst, a szerémi és pécsi kamarák ispánját.³⁷ Ráadásul a szomolnokai kamara ispánját is ismerjük ebből az évből, bizonyos Marinus-t.³⁸ Loránd kamaraispánságára

³³ Vö. 1342. jún. 22.: AO IV. 234.

³⁴ MICHAL MATUNÁK: Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnici, 1928. (továbbiakban: MATUNÁK, 1928.) 135.; Hóman, 1921. 277.; HUSZÁR LAJOS–HORVÁTH TIBOR: Kamaragrófok a középkorban. Numizmatikai Közlöny 1955–1956. (továbbiakban: HUSZÁR–HORVÁTH, 1955–1956.) 24.; HERMANN, ISTVÁN: Finanzadministration in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts in Ungarn. Budapest, 1987. (továbbiakban: HERMANN, 1987.) 84.

³⁵ HÓMAN, 1921. 262.

³⁶ DL 3712.

³⁷ CD IX/1. 197–198.

³⁸ WENZEL GUSZTÁV: Magyarország bányászatának kritikai története. Budapest, 1880. (továbbiakban: WENZEL, 1880.) 349–350.

vonatkozóan még egy biztos adattal rendelkezünk: 1338. márc. 29-én a szomolnoki és körmöci kamara bérleti szerződésében is szerepelnek a korábban általa Budán vert aranyforintok.³⁹ 1339. jan. 8-án kelt oklevélben egy fizetési kötelezettségvállalás során említik Loránd forintjait (*in florenis lorandinis*).⁴⁰ Ha a szerémi és pécsi kamarára vonatkozó adatokból indulunk ki, akkor Loránd csak 1332 és 1341 között lehetett volna az egész ország kamaraispánja, de ezt az időszakot tovább szűkíthetjük, ha megvizsgáljuk, hogy a kérdéses időszakban többi kamara élén állt-e kamaraispán. 1335-ben I. Károly a körmöci kamarát Ipolitnak,⁴¹ 1336-ban az erdélyi kamarát Endrének adta bérbe,⁴² a budai kamara élén pedig már 1336-ban bizonyosan Szatmári Miklós állt.⁴³ Mindezek alapján tehát azt mondhatjuk, hogy Loránd csak 1332 és 1335 között lehetett az egész ország kamaraispánja.⁴⁴

Az 1350-es évektől Szerecsen Jakabottaláljuk a szerémi és pécsi kamara élén, aki gazdasági pályáját királyi *apothecarius*ként kezdte,⁴⁵ rokona: Gekminus⁴⁶

³⁹ SZEKFÜ Gyula: Oklevelek I. Károly pénzverési reformjához. Történelmi Tár. (Új folyam.) 12 (1911) (továbbiakban: SZEKFÜ, 1911.) 16. A szakirodalomban található kamaraispán-listákban szereplő 1337. évi oklevélről nem bizonyítható, hogy Loránd kamaraispánsága mellett szólna (*comiti Lorando jurato et concivi nostro*). CD VIII/4. 293.

⁴⁰ A Zichi és Vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. I–VI. Szerk. NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHÉLY DEZSŐ. Pest, 1871–1894. (továbbiakban: Zichy) I. 555.

⁴¹ SZEKFÜ, 1911. 7. Ipolit azonban már 1331-ben e kamarát vezette: DF 250 152.

⁴² SZEKFÜ, 1911. 12.

⁴³ HORVÁTH MIHÁLY: Magyar regesták. A szepesi káptalan, jászai és leleszi conventek, Kassa és Sopron városok s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményeiből. 1228–1643. Magyar Történelmi Tár 9 (1861) 116–117.

⁴⁴ Ámbár gondolhatnánk arra is, hogy 1327 előtt töltött be ilyen funkciót. Loránd kamaraispánságára azonban csak az 1330-as években megjelenő oklevelek utalnak, és Loránd elsőként 1330-ban szerepel a forrásokban mint szőlőbirtokos: MES III. 157–158. Vö. KUBINYI ANDRÁS: A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. Levéltári Közlemények 42 (1971) 233.

⁴⁵ 1349. okt. 22.: DL 69 248.; 1352. nov. 5.: DL 69 234.; 1353. máj. 1.: DL 69 464.

⁴⁶ Gekminus mind I. Károly, mind I. Lajos alatt királyi speciális *apothecarius*ként (*magister Gekminus specialis apotecarius domini regis*) jelenik meg. 1337. dec. 8.: DL 69 249.; 1338. febr. 23.: DL 69 249.; 1343. jan. 6.: DL 69 249. Anjou-oklt. XVII. 9. sz.

királyi *apotecarius* (*apotekarius noster specialis*)⁴⁷ utódjaként.⁴⁸ Gekminus fia: László örökös nélküli halála után annak birtokait is megszerezte,⁴⁹ így jutott több Hont megyei birtokhoz is. Az olasz Szerecsen Jakab⁵⁰ Páduából érkezett Budára,⁵¹ és a királyt kiszolgáló *apothecarius* az 1350-es évektől a királyság gazdasági életének meghatározó szereplőjévé vált.

1352. nov. 5-én szerepel először Szerecsen Jakab szerémi és pécsi kamaraispánként,⁵² és így nevezik őt a források 1353-ban,⁵³ 1362-ben,⁵⁴ 1363-ban,⁵⁵ 1364-ben is.⁵⁶ Valószínűleg 1358-ban is e kamarák ispánja lehetett, bár az erre utaló oklevélben nem pontosították, hogy mely kamarák élén állt, ráadásul csak „Szerecsen”-ként emlékeztek meg róla.⁵⁷ Ebben az időszakban azonban testvére, János még nem viselt semmilyen tisztséget, és mivel a későbbiekben is Jakab állt e kamarák élén, bizonyosak lehetünk benne, hogy itt róla van szó. 1362. jún. 30-án I. Lajos király utasította Szerecsen mestert, az erdélyi sókamarák ispánját és lippai kamaraispánt, valamint officiálisait: *a lucrum camerae Veszprém és Zala megyei begyűjtőit (magistro Saracheno comiti camerarum nostrarum salium Transsiluanarum et de Lyppa, necnon officialibus suis exactoribus videlicet lucri camere nostre in comitatibus*

⁴⁷ Az *apotecarius* egyfajta kereskedőtípus volt, akik a budai jogkönyv rendelkezése szerint nem árulhattak semmiféle öllet kimérhető árut, a gyógyszerért érkezőket azonban minden nap, még éjjel is ki kellett szolgálniuk. Buda város jogkönyve II. Közreadja BLAZOVICH LÁSZLÓ–SCHMIDT JÓZSEF. Szeged, 2001. 368. 102 §.; Vö. KUBINYI ANDRÁS: A belkereskedelem a késő középkori Magyarországon. In: Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet. Szerk. KUBINYI ANDRÁS–LASZLOVSKY JÓZSEF–SZABÓ PÉTER. (továbbiakban: Gazdaság és gazdálkodás) Budapest, 2008. 231.

⁴⁸ 1349. okt. 22.: DL 69 248.; Vö. HERMANN, 1987. 17.

⁴⁹ 1352. nov. 5.: DL 69 234.

⁵⁰ 1349. okt. 22.: *Jacobi dicti Serechen Gallici*. DL 69 248.

⁵¹ 1393. júl. 11-én László nápolyi király oklevelében Páduai Szaracén mesternek nevezte. CDCr XVII. 525–526. Vö. DERCSÉNYI DEZSŐ: Nagy Lajos kora. Budapest, 1941. 125.; MÁLYUSZ ELEMÉR: Az izmaelita pénzverőjegyek kérdéséhez. Budapest Régiségei XVIII. (1958) 305.

⁵² CD IX/2. 145–146.

⁵³ 1353. apr. 20.: DL 69 236.

⁵⁴ CDCr XIII. 203.

⁵⁵ 1363. dec. 29.: DL 69 248.

⁵⁶ 1364. febr. 3.: DL 69 249.; Bár az oklevél csak Szerecsen mesterként emlékezett meg róla, nincs okunk kételkedni abban, hogy e Szerecsen alatt Szerecsen Jakabot kell értenünk.

⁵⁷ AO VII. 35–36.

Vesprimiensi et Zaladyensi constitutis), hogy a veszprémi egyház népeit régi kiváltságuk ellenére a kamarahaszna beszédésével ne háborgassák.⁵⁸

Az oklevélben két olyan megyét jelölt meg az uralkodó, melyek közül egyik sem tartozott a lippai kamara alá: Veszprém a budai, Zala a szerémi-pécsi kamara joghatóságának a területén feküdt. Mivel 1362-ben Szerecsen Jakab szerémi és pécsi kamaraispán is volt,⁵⁹ Zala megye említése könnyen magyarázható, Veszprém megye feltűnését pedig csak úgy értelmezhetjük, hogy Jakab ebben az időszakban a budai kamara irányítását is ellátta.⁶⁰ A budai kamaraispánok ismert névsora sem mond ellent annak, hogy Jakab budai kamaraispánként is tevékenykedett az 1360-as évek elején. 1353-ban még Chempelini Endre és Pozsegai István voltak a budai kamaraispánok.⁶¹ 1359-ben Gehan fia: István budai ezüstpénzverő kamaraispán (*comiti camerae suae Budensis argenteae*) szerepel a forrásokban.⁶² Ezt követően majd csak 1366. dec. 15-én jelenik meg Chymle Péter kamaraispánként a budai kamara élén,⁶³ aki legkésőbb 1366 februárja óta állt e kamara élén és 1368-ban is betöltötte e hivatalt.⁶⁴

1370-ben Szerecsen csak pécsi kamaraispánként kerül elő,⁶⁵ ugyanekkor királyi *visitor* volt Dalmáciában és Horvátországban.⁶⁶ Az adat két kérdést vet fel: egyrészt, hogy ekkor Szerecsen csak a pécsi kamara élén állt-e, másrészt az, hogy e Szerecsen alatt Jakabot kell-e értenünk, avagy inkább fivérét, Jánost. Az első kérdést gyorsan megválaszolhatjuk, hiszen, bár két oklevélben is pécsi kamaraispánként szerepel, a jún. 10-én kelt oklevél *inter cetera* kifejezése már utal arra, hogy nem minden pozícióját sorolták fel az oklevélben, ráadásul I. Lajos 1371. júl. 9-én Szerecsen szerémi és pécsi

⁵⁸ DF 200 958.

⁵⁹ CDCr XIII. 203.

⁶⁰ A szakirodalomban már korábban is felmerült annak lehetősége, hogy Jakab egyidőben mind a pécsi, mind a budai kamara vezetését is ellátta. HUSZÁR LAJOS: A budai pénzverés története a középkorban. Budapest, 1958. 51. 136. jegyzet. HERMANN, 1987. 85.

⁶¹ Sopron szabad királyi város története. I/1. Oklevelek 1162-től 1406-ig. Közli: HÁZI JENŐ. Sopron 1921. (továbbiakban: HÁZI I/1.) 99.

⁶² CD IX/7. 177.

⁶³ OSZK Kézirattár. Fol. Lat. 1205/2. 31. (Hajnóczy-gyűjtemény)

⁶⁴ CD IX/4. 140.

⁶⁵ 1370. jún. 10.: *magister Sarachenus inter cetera comes camare Quinqueecllesiensis et castellanus de Gymus*. DF 285 575.

⁶⁶ 1370. máj.: CDCr XIV. 261.; 1370. jún. 10.: DF 285 575.

kamaraispánnak adományozta Dalmáciában Ossero és Cherso szigeteket.⁶⁷ Azaz Szerecsen nem csak hogy 1370-ben, de még 1371-ben is e két kamara élén állt. A második kérdésre, mármint hogy Szerecsen alatt Jakabot kell-e értenünk, már nehezebben tudunk választ adni. Ugyanis 1370. jún. 10-én gimesi várnagynak is titulálták Szerecsent,⁶⁸ 1371. febr. 24-én pedig egy hatalmaskodás ügyében Szerecsen Jánosnak Komjátiban (Nyitra m.) működő officiálisairól hallunk.⁶⁹ Komjáti pedig a gimesi uradalom része volt,⁷⁰ melynek várnagyaként jelenik meg 1370-ben Szerecsen pécsi kamaraispán.⁷¹ A gimesi várnagy emberei alkalmasint tartózkodhattak Komjátiban. Két lehetőséggel számolhatunk: vagy az 1370-ben megjelenő Szerecsen kamaraispán és gimesi várnagy alatt Jánost kell értenünk, vagy a gimesi várnagyi tisztséget, amit 1370-ben még Jakab töltött be, 1371-ben már János viselte. Ezen utóbbi megoldást támasztja alá az, hogy 1371-ben is Jakabot találjuk a szerémi és pécsi kamara élén. Amikor ugyanis I. Lajos 1371. júl. 9-én Szerecsen szerémi és pécsi kamaraispánnak adományozta Dalmáciában Ossero és Cherso szigeteket,⁷² nem említette, hogy ez Jakabnak vagy Jánosnak szóló adomány, János zágrábi püspök 1396-ban kelt oklevele viszont egyértelműen kimondta, hogy I. Lajos Szerecsen Jakabnak adományozta e szigeteket, és majd Jakab halála után Mária királyné új adományaként kerültek Szerecsen Jánosnak és utódainak a kezébe.⁷³

⁶⁷ CDCr XIV. 361.

⁶⁸ *magister Sarachenus inter cetera comes camare Quinqueecllesiensis et castellanus de Gymus*. DF 285 575.

⁶⁹ Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják: IPOLYI ARNOLD–NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHÉLY DEZSŐ. V. Győr–Budapest, 1873. 156–157.

⁷⁰ Amikor 1386. febr. 28-án Mária királynő Forgács Balázsnak és testvérének, Jánosnak, valamint Forgács Péternek adományozta Gimes várát, a hozzá tartozó falvak között találjuk Komjátit az ott szedni szokott vámmal együtt (*Komyathy similiter cum tributo in eadem recipi consueto*). DL 58 652.

⁷¹ 1370. jún. 10.: *magister Sarachenus inter cetera comes camare Quinqueecllesiensis et castellanus de Gymus*. DF 285 575.

⁷² CDCr XIV. 361.

⁷³ CDCr XVIII. 129. László nápolyi király 1393. júl. 11-i oklevelében is azt olvashatjuk, hogy e szigetek az egykori Páduai Szaracén mesteré voltak, majd testvére, Páduai János birtokolta: CDCr XVII. 525–526. Végül János Tolna megyei birtokokért elcserélte a szigeteket 1397-ben Zsigmond királlyal: CD X/2. 488–490. Zsigmondkori oklevéltár. I–II. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Budapest, 1951–1958. (továbbiakban: ZsO) I. 4729. sz.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy Szerecsen Jakab 1352-től legalább 1371-ig szerémi és pécsi kamaraispán volt. Így elképzelhető, hogy amikor 1369. márc. 17-én az óbudai apácák elzálogosították a Pilis megyei Tinnye nevű birtokukat Szerecsen Jakabnak, a királyi kamarák ispánjának,⁷⁴ szintén e kamarák vezetőjeként emlékeztek meg róla. Arra, hogy 1371 után is betölthette-e ezt a pozíciót, a későbbiekben még visszatérünk. Előbb azonban, hogy a gazdasági életben betöltött szerepét jobban megismerjük, vegyük számba Jakabnak az 1360-as években betöltött egyéb tisztségeit. 1362 és 1366 között az erdélyi sókamarák ispánja is volt,⁷⁵ egyúttal az uralkodó a harmincadok felügyeletét is rá bízta,⁷⁶ így biztosítva, hogy külföldi só ne kerüljön be az országba.⁷⁷ Ugyanekkor tölthette be a lippai kamaraispánságot is, bár erre adatunk csak 1362-ből van,⁷⁸ de a feltételezés mellett szól, hogy az 1350-es évektől a lippai kamarát az erdélyi sókamarák ispánja vezette.⁷⁹ Mindkét kamara élén 1367-ben már Beuldre Mihály állt.⁸⁰ Mindezek alapján azt kell mondanunk, hogy Szerecsen Jakab 1362 és 1366 között az erdélyi

⁷⁴ DL 5799.

⁷⁵ 1362. jún. 30.: *magistro Saracheno comiti camerarum nostrarum salium Transsiluanarum et de Lyppa*. DF 200 958.; 1362. jún. 30.: *magistri Saracheni comitis camararum salium nostrorum*. DF 238 803.; 1365. ápr. 26.: *magistro Saracheno comiti camerarum salium partis Transilvane ac tricesimatori regni sui*. DF 238 827; 1365. ápr. 26.: *magistro Saracheno comiti camararum partis Transsilvane ac tricesimatori regni sui vel fratribus*. DF 240 822. (1498. évi átiratban); 1366.: UGDS II. 247. Azon év nélkül kelt oklevél – amiben Mátyás mint Szerecsen mester szatmári officialisa arra kérte Kállai Ubult, Mihályt és Lököst, hogy a Vetési Pálnak és fiainak eladott királyi sót, amit Kállóban feltartóztattak, engedjék tovább, mert azok nem tartoznak vámot fizetni – nem kelhetett a szakirodalomban elterjedt 1350 körüli időpontban, csak az 1360-as években, amikor Szerecsen Jakab a sókamarák élén állt. DL 56 663. A Nagykállói Kállay-család levéltára. I–II. 1224–1350. Budapest, 1943. (a továbbiakban: Kállay) 1044. sz. Vö. HERMANN, 1987. 16.

⁷⁶ 1362. febr. 20.: CDCr XIII. 203.; 1363. dec. 29.: DL 69 248.; 1365. ápr. 26.: DF 238 827.; 1366. aug. 29.: CDCr XIII. 566. Vö. PACH ZSIGMOND PÁL: A harmincad az Anjou-korban és a 14–15. század fordulóján. Történelmi Szemle 1999. (továbbiakban: PACH, 1999.) 262–264.

⁷⁷ DRASKÓCZY ISTVÁN: Só a középkori Magyarországon. In: Gazdaság és gazdálkodás. 150.; 1369-ben is Beuldre Mihály a sókamarák ispánja, aki harmincados is egyben. Zichy III. 371.

⁷⁸ 1362. jún. 30.: *magistro Saracheno comiti camerarum nostrarum salium Transsiluanarum et de Lyppa*. DF 200 958.

⁷⁹ Vö. 1354.: Mihály a lippai kamara és az erdélyi sóbányák kamarájának ispánja. HÁZI I/1. 102.; 1357.: György fia, Mihály az erdélyi só, és a lippai pénzverő kamara ispánja. AO VI. 535., 580.

⁸⁰ UGDS II. 304.

sókamarák, a lippai kamara kamaraispánja is volt, valamint országos harmincadosként tevékenykedett, bár ez utóbbi tisztséget már 1361-ben is ellátta, hiszen 1362-ben az uralkodó újól (anno in praesenti iterato) bízta rá ezt a feladatot.⁸¹

Most térjünk vissza az 1370-es évek kérdéskörére, amikor három olyan forrással rendelkezünk, amikben Szerecsen mester különböző gazdasági szerepkörben mutatkozik, és amik alkalmat adnak arra, hogy elgondolkojunk azon, vajon a bennük szereplő Szerecsen mester alatt Jakabot, vagy esetleg már testvérét: Jánost kell-e értenünk. 1373. márc. 16-án I. Lajos király elrendelte: a hegyeken túli só Magyar Királyságba történő szállításának megakadályozására Himfi Benedek felesége és testvérei, Péter és Miklós⁸² engedjék meg, hogy Szerecsen mesternek embere legyen Orsován, és ha Szerecsennel meg tudnak egyezni, akkor az orsovai vámot adják neki bérbe.⁸³ Az oklevélből nem derül ki egyértelműen, hogy Szerecsen sókamaraispánként járhatott el ebben az ügyben, avagy harmincadosként, vagy egyszerre mindkét hivatalt betöltve, hiszen, mint fentebb már említettük, a sókamara-ispáni hivatal ebben az időben összeforrott a lippai kamarával, valamint a harmincados hivatallal, és nincs okunk arra gondolni, hogy ez az 1380-as évek végéig megváltozott volna.⁸⁴

Mint említettük, Szerecsen Jakab után Beuldre Mihály 1367 és 1369. között viselte e hivatalokat,⁸⁵ akit 1369-ben Henrik budai polgár váltott.⁸⁶ A pénzügyi év kezdete febr.-márc. hónapokra esett, elsősorban Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéhez (febr. 2.) kötődött, amit I. Károly korából a kamarabérleti szerződések,⁸⁷ a Zsigmond-korból a kamarahaszna kiadásával és beszédésével kapcsolatos megbízások mutatnak.⁸⁸ A harmincad esetén

⁸¹ CDCr XIII. 203.

⁸² Genealógia: Him rokonsága 2. tábla: Himfi

⁸³ PESTY FRIGYES: A szőrényi bánság és Szőrény vármegye története. III. Budapest, 1878. 6.

⁸⁴ A lippai kamara, a sókamarák és a harmincadispánság összeforrottságának megszűntét nincs okunk feltételezni az 1380-as évek végéig. 1387-ben Thallentus de Talentis volt a sókamaraispán (ZsO I. 126. sz.), aki ez idő tájt a lippai kamara élén is kimutatható (ZsO I. 4225. sz.).

⁸⁵ 1367.: lippai kamaraispán és sókamaraispán. UGDS II. 304.; 1369: Zichy III. 371.

⁸⁶ CD IX/4. 177.

⁸⁷ HÓMAN, 1921. 204.

⁸⁸ Draskóczy István: Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején. Levéltári Közlemények 54 (1983) 165.

szintén ezen ünnep tekinthető évkezdetnek, hiszen Szerecsen Jakabot 1362. febr. 20-án bízta meg a harmincadok kezelésével I. Lajos,⁸⁹ Szerecsen Jánost és Franciscust Bernardit pedig 1382. febr. 5-én.⁹⁰ Nem mond ellent ennek az sem, hogy 1369-ben két harmincados is feltűnik az oklevelekben, hiszen Beuldre Mihály 1369. jan. 17-én,⁹¹ míg Henrik okt. 29-én jelent meg. Amikor I. Lajos 1371. szept. 21-én főhamincadosához és pozsonyi alhamincadosaihoz (*summo tricesimatori suo vel eius vicetricesimatoribus in Posonio*) intézte oklevelét,⁹² nem nevezte meg a főharmincadost. Pach Zsigmond Pál szerint ez nem is lehetett Szerecsen Jakab, hiszen őt ugyanezen évben I. Lajos csak pécsi és szerémi kamaraispánnak nevezte,⁹³ vagyis Szerecsen legkorábban 1372 februárjától lehetett harmincados. Kérdés azonban, hogy Pach érve megállja-e a helyét, hiszen az 1360-as évekből is rendelkezünk olyan oklevelekkel, melyekben nem szerepel Jakab minden egyes hivatali pozíciója, hanem csak vagy a legfontosabbak, vagy az adott ügghöz kötődőek. Bizonytalanságunkat az is erősíti, hogy 1370-ben, amikor Szerecsent pécsi kamaraispánnak nevezték, ezt *inter cetera* bírt hivatali címként említették, így, s mivel a harmincadosokra vonatkozó adataink ennek nem mondanak ellent, 1370-től is számolhatunk újra Szerecsen Jakabbal mint harmincadossal. Természetesen ez utóbbi érvelés csak akkor állja meg a helyét, ha az 1373-ban megjelenő Szerecsent Jakabbal, és nem Jánossal azonosítjuk. János már testvére: Jakab mellett is szerepet játszott a harmincad-hivatalban, hiszen I. Lajos Szerecsen Jakab mellett annak név szerint meg nem nevezett testvéreihez is szólt 1365-ben, amikor a kisebb élelmiszerek után a harmincad beszédését tilalmazta.⁹⁴

⁸⁹ CDCr XIII. 203.

⁹⁰ CD IX/7. 451–452.

⁹¹ Beuldre Mihály mint erdélyi sókamaraispán adója maradt (talán pont ezen évben, hiszen a későbbiekben gazdasági hivaltalt nem töltött be) I. Lajosnak, így budai telke a király kezére jutott. Budapest történetének okleveles emlékei. III/1. Szerk. KUMOROVITZ L. BERNÁT. Budapest, 1963. 5. sz.

⁹² DF 240 822.

⁹³ CDCr XIV. 361.; Vö. PACH, 1999. 264.

⁹⁴ *magistro Saracheno comiti camerarum salium partis Transilvaniae ac tricesimatori regni sui vel fratribus eiusdem*. DF 238 827.; Jakab másik testvére Ferenc volt, vö. 1363.: DL 69 248; 1364.: DL 69 249; 1382.: DL 69258. Így a mesztegnyői Szerecsen-családfát kiegészíthetjük a forrásokban többször is felbukkanó Ferencsel. Vö. Genealógia: Szerecsen (mesztegnyői); KUBINYI ANDRÁS: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. (A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén) Századok 135 (2001) 361.

Az bizonyos, hogy I. Lajos 1382-ben bízta a Magyar Királyság és Szlavónia harmincad-ispánságait korábbi szolgálataikért Franciscus Bernardira és Szerecsen Jánosra,⁹⁵ akik kisebb kihagyást követően⁹⁶ 1389-ben is harmincadosként működtek.⁹⁷ Szerecsen mester még az 1370-es évek végén is viselte e hivatalt, hiszen 1379-ben I. Lajos az egész ország harmincadosának (*tricesimatori per regnum nostrum Hungarie*) nevezte.⁹⁸ Könnyű helyzetben lennénk, ha elfogadnánk, hogy Szerecsen Jakab 1375-ben meghalt,⁹⁹ mely feltevés vélhetően abból adódott, hogy 1375. ápr. 9-én Szerecsen mint Cherso és Ossero *comese* végrendeletet tett Chersoban, *in Cancellaria Communis*.¹⁰⁰ Azonban Jakab az 1380-as években még bizonyosan élt, hiszen 1382-ben Lénárt részét Százdon Százdi Szerecsen mester (*Sarachenus de Zazd*) és testvérei, Ferenc és János kapták meg.¹⁰¹ 1389. jan. 14-én apósa, Libercsei János tiltotta attól, hogy Sirák birtokot elidegenítse.¹⁰² 1393. júl. 11-én azonban már valóban nem lehetett az élők sorában, hiszen ekkor László nápolyi király Cherso és Ossero szigeteket Gritti Györgynek adományozta, megjegyezve, hogy azok egykor Szerecsen mester tulajdonában voltak, majd őutána testvére, a hűtlen János birtokába kerültek.¹⁰³ Ezek alapján Szerecsen Jakab halálát 1389. jan. 14. és 1393. júl. 11. közé tehetjük.

Lépjünk tovább az 1370-es évek azon okleveleinek sorában, melyek esetleg lehetőséget nyújtanak arra, hogy „Szerecsen mester” személyét azonosítsuk. 1375. okt. 16-án I. Lajos felszólította Szerecsent, a kamarák ispánját, hogy a barsi polgároktól a szokásosnál nagyobb kamarahasznát ne szedjen.¹⁰⁴ Bars megye a körmöci kamara alá tartozó területen feküdt.¹⁰⁵ Ez pedig azt jelenthetné, hogy Szerecsen mester a körmöci kamarát is irányította az

⁹⁵ CD IX/7. 451–452.

⁹⁶ Mária uralkodása alatt Nambusculi de Florentia viselte e hivatalt. PACH, 1999. 265–266.

⁹⁷ HÁZI I/1. 222.

⁹⁸ CDCr XVI. 45.

⁹⁹ A szakirodalomban néhányan 1375-re teszik halála időpontját. Vö. PACH, 1999. 264.; ARTUR POHL: Münnzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540. Budapest, 1982. (továbbiakban: POHL, 1982.) 82.

¹⁰⁰ CD IX/7. 376.

¹⁰¹ DL 69 258.; Szerecsen János 1389. ápr. 17-én Százdról nevezi magát. ZsO I. 987. sz.

¹⁰² ZsO I. 880. sz.; 1405-ben Margit már Libercsei András felesége. ZsO II. 3909. sz.

¹⁰³ CDCr XVII. 525–526.

¹⁰⁴ DL 6304.

1375. márc. 26.: SZEKFÜ, 1911. 7.; Vö. HÓMAN, 1921. 211. 1. jegyzet

1370-es években. Mit tudunk e kamara ispánjairól? 1371 áprilisában Zámbo Miklós a kassai és a körmöci kamarák ispánja,¹⁰⁶ 1371 júniusában már csak körmöci kamaraispánként említették,¹⁰⁷ ami annyit jelent, hogy legalább 1372 februárjáig volt körmöci kamaraispán. Ha megnézzük a szakirodalomban fellelhető körmöci kamaraispánok névsorát, akkor az 1370-es évekből két név tűnik fel: Kratzer Frigyesé és Tholbay Konrádé.¹⁰⁸ Mind Kratzer Frigyes,¹⁰⁹ mind Tholbay Konrád¹¹⁰ körmöcbányai *comes*ként szerepeltek olyan oklevelekben, melyeket a városi bíróval és az esküdtekkel együtt állítottak ki városi ingatlanügyekben, amik természetüknél fogva szorosan kapcsolódtak a bányákhoz is.

Megegyezik-e ez a *comes* cím a kamaraispáni címmel? Feltételezéseink szerint nem, mivel más bányavárosok élén is találunk *comes*eket (pl. Selmezbánya, Bakabánya, Újbánya), akik a városi bíróval és esküdtekkel együtt intézkedtek.¹¹¹ Azonban a válasz mégsem ilyen egyszerű. Leopold/Ipolit/Hipolit kisebb kihagyásokkal 1331-től 1348-ig a körmöci kamara ispánja, s egyben körmöcbányai *comes* is volt,¹¹² és ilyen tisztségében is

¹⁰⁶ DL 39 133.; Zámbo Miklós már 1367. nov. 5-én a kassai kamara élén állt. Zichy III. 340.

¹⁰⁷ *comes camere nostre Crempnichensis*. DF 243 868.

¹⁰⁸ Vö. KRIZSKÓ PÁL: A körmöci régi kamara és grófjai. Értekezések a történelmi tudományok köréből. 8/X. Budapest, 1880. 60.; MATUNÁK, 1928. 135.; HÓMAN, 1921. 276.; HUSZÁR-HORVÁTH, 1955–1956. 25.; HERMANN, 1987. 86.; GYÖNGYÖSSY MÁRTON: Florenus Hungaricalis. Arany pénzverés a középkori Magyarországon. Budapest, 2008. 130.; Johannes Mochel 1372-ben történő szerepeltetése egy félreértésen alapszik, ugyanis ebben az évben csak azon 1366. évi oklevél átírására került sor, melyben *comes*ként szerepelt. DF 249 434.

¹⁰⁹ 1371. júl. 24.: *Fridlinus comes et urburarius in Crempniczia... Fridlino Kratzero comite*. DF 249 538. Már 1361-ben is körmöcbányai *comes* volt, 1361. dec. 13.: *Chrater comes ...in Chreniczia*. DF 249 509.

¹¹⁰ 1379. szept. 30.: *Conradus dictis Tolbay comes civitatis Chrempnicie*. DF 249 436.; Tholbay Konrád 1371-ben, 1385-ben, 1393-ban és 1394-ben a városi esküdtek között szerepelt, 1371. júl. 24.: DF 249 538.; 1385. szept. 22.: DF 250 112., 1393. aug. 25.: DF 249 443.; 1393. aug. 29.: DF 249 958.; 1394. júl. 10.: DF 249 444.

¹¹¹ Pl. DF 235 721. WENZEL, 1880. 267–268.; MES IV. 77.

¹¹² 1331. júl. 14.: DF 250 152.; 1335. márc. 26.: SZEKFÜ, 1911. 7.; 1339. jún. 25.: AO III. 571–572. Anjou-oklt. XXIII. 366. sz.; 1341.: DL 91 318. Anjou-oklt. XXV. 442. sz.; 1342. febr. 2.: CD VIII/4. 560. Anjou-oklt. XXVI. 43. sz.; 1342. nov. 10.: DF 249 505. Anjou-oklt. XXVI. 578. sz.; 1342. nov. 19.: BOTKA TIVADAR: Bars vármegye hajdan és most. I. Pest, 1868. (továbbiakban Bars) 23–24. Anjou-oklt. XXVI. 598. sz.; 1343. ápr. 20.: SZEKFÜ, 1911. 36. Anjou-oklt. XXVII. 175. sz.; 1343. dec. 16.: DL 6866. Anjou-oklt. XXVII. 832. sz.; 1346. júl. 6.: CD IX/1. 356.; 1347.: DL 72 528. Anjou-oklt. XXXI. 464. sz.; 1347. okt. 21.: MES III. 650. Anjou-oklt. XXXI. 990. sz.; 1348. jan. 26.: CD IX/1. 620.; 1348. nov. 17.: DL 72 529.

állított ki oklevelet,¹¹³ ami mutatja, hogy a körmöcbányai *comes* és a körmöci kamaraispán akár egy és ugyanazon személy is lehet, a kérdés csak az, hogy, ha más adatunk nincs rá, akkor azonosnak tartjuk-e őket. Véleményünk szerint nem feltétlenül, ha ugyanis elfogadjuk, hogy a pénzügyi év kezdete febr.–márc. hónap, akkor az 1371. évből körmöci kamaraispánt és körmöcbányai *comest* is ismerünk Zámbó Miklós és Kratzer Frigyes személyében, ez pedig mindenképpen óvatosságra kell, hogy intsen. Így akár elfogadhatjuk azt is, hogy Szerecsen mester az 1370-es években, leghamarabb 1372-től, legkésőbb pedig 1375-től körmöcbányai kamaraispánként is tevékenykedhetett. I. Lajos 1379. évi oklevele, melyben Szerecsent nemcsak az egész ország harmincadosának, hanem az arany- és ezüstkamarák ispánjának is nevezte (*comiti camerarum nostrarum auree et argenteae ac tricesimatori per regnum nostrum Hungarie*),¹¹⁴ arra utal, hogy Szerecsen mester 1379-ben minden kamara vezetését ellátta. De ki volt az 1370-es évek „Szerecsen mester”-e: Jakab vagy János, illetve meddig uralta a Magyar Királyság pénzügyeit? Valószínűsíthetjük, hogy az 1370-es évek „Szerecsen mester”-e Jakab személyével azonosítható.¹¹⁵ Hiszen minden más olyan oklevélben, melyben „Szerecsen mester” szerepel, és más adatok lehetőséget adtak személyének közelebbi meghatározására, Jakabra vonatkozó adatokat találtunk. Másrészt Jánost, vagy „Szerecsen János”-nak, esetleg „Százdi Szerecsen János”-nak nevezték az oklevelekben,¹¹⁶ vagy „Szerecsen testvéré”-nek.¹¹⁷

Szerecsen Jakab kamaraispáni tevékenysége I. Lajos halála után megszűnhetett, legalábbis erre utal, hogy a szerecsenfejes pénzeket Mária uralma alatt már nem vertek. A kamarák élén ebben az időszakban már testvérét: Jánost találjuk, aki valószínűleg már nem minden kamara vezetését látta el. Szerecsen János kamaraispánként 1385-ben bukkan fel először, amikor Erzsébet királyné intette őt, valamint Vas és Sopron megyei officialisait,

¹¹³ Pl. 1331. júl. 14.: DF 250 152.; 1342. nov. 19.: Bars 23–24. Anjou-oklt. XXVI. 598. sz.

¹¹⁴ CDCr XVI. 45.

¹¹⁵ I. Lajos uralkodásának végén már Jánossal számolt POHL, 1982. 48. Ezt valószínűsíti TÓTH CSABA is: Pénzverés és pénzforgalom az Anjou-kori Magyarországon. Doktori disszertáció. Budapest, 2002. (továbbiakban: TÓTH, 2002.) 165.

¹¹⁶ 1382.: CD IX/7. 451–452.; 1389. ápr. 17.: ZsO I. 987. sz.

¹¹⁷ 1388. júl. 15.: *magistri Iohannis germani magistri Saraceni*. DL 69 267. ZsO I. 653. sz.; 1389. jan. 9.: *Johanni germano magistri Saraceni*. HÁZI I/1. 222.

hogy a kőszegi polgároktól ne szedjenek kamarahasznát.¹¹⁸ Mindkét megye a budai kamara joghatósága alá tartozott, így egyértelmű lehetne, hogy János 1385-ben e kamara élén állt, 1387-ben pedig Franciscus Bernardival együtt kamarahaszna-ispánként szerepel.¹¹⁹ A következtetés helyes voltát Kubinyi András azon feltevése teszi kérdésessé, mely szerint az 1370-es években sor került a kamarahaszna- és a pénzverőkamara-ispánságok szétválására. Ennek fényében az 1385. évi adatot kétféleképpen látja magyarázhatónak: vagy János egy személyben volt kamaraispán és kamarahaszna-ispán, vagy (tekintettel korábbi kamaraispánságára) kamarahaszna-ispánként is így nevezték.¹²⁰ Mivel ismerünk olyan, 1385 előtt keletkezett oklevelet is, melyben a kamarahaszna-ispán tisztje szerepel (aki a Szabolcs megyei Gemzse birtokon nem tudta beszélni a kamarahasznát),¹²¹ Kubinyinak mindenképpen igazat kell adnunk abban, hogy a szétválás már 1385, sőt 1383 előtt megkezdődött. Ezen időszak ismeretében pedig a folyamat kiindulópontját 1371 után kell keresnünk, hiszen ekkor még az uralkodó Zámbó Miklós körmöci kamaraispánhoz intézte oklevelét a trencsényi polgárok által fizetett kamarahaszna tárgyában.¹²² De időben még ennél is tovább tudunk menni, hiszen 1375. okt. 16-án I. Lajos Szerecsen kamaraispánhoz intézett hasonló tartalmú oklevelet a barsi polgároktól szedett kamarahaszna okán.¹²³ Így a kamarahaszna-ispánságok és a pénzverőkamara szétválását az 1375 és 1383 közötti években kell keresnünk.

Szerecsen Jakab, aki (mint fentebb láttuk) legkésőbb 1379-ben már minden kamara élén állt, egy személyben képtelen lett volna ellátni feladatát, és hasonlóképpen az 1360-as évekhez, amikor országos harmincadosi tevékenységében testvérei segítették, elképzelhető, hogy a kamarák irányítását, egyes feladatköreit megosztotta testvérével, Jánossal.¹²⁴ Erre

¹¹⁸ CD X/1. 208–209.

¹¹⁹ DL 7239. ZsO I. 8. sz.

¹²⁰ KUBINYI ANDRÁS: A középkori körmöcbányai pénzverés és történeti jelentősége. In: Emlékezés a 650 éves Körmöcbányára. Szerk. GEDAI ISTVÁN. Budapest, 1978. (továbbiakban: KUBINYI, 1978.) 13–15.

¹²¹ 1383. aug. 8.: DL 52 455. Kállay 1952. sz.

¹²² DF 243 868. Vö. KUBINYI, 1978. 13–14.

¹²³ DL 6304.

¹²⁴ Arra, hogy ebben a másik testvér, Ferenc is részt vett volna, semmilyen adattal nem rendelkezünk.

utalhat az 1379. évi oklevélben található *comes camerarum nostrarum auree et argenteae* megjelölés is.¹²⁵ Ami pedig az 1385. évi oklevelet illeti, hajlunk arra, hogy ebben az időszakban a szétválás még nem teljesen fejeződött be, és nem minden kamarát érinthetett egyformán, hiszen ez azon pénzverőkamaráknak nem okozott gondot, melyekhez bányák is kötődtek, azon kamaráknak azonban, melyek a korábban kamarahasznaként beszedett pénzt verték újra, már problémát jelentett. Ezek közé tartozott a budai is, mely a szétválást követően, bár nem szűnt meg, de Körmöcbánya felemelkedésével párhuzamosan egyre inkább háttérbe szorult. A két testvér közötti feladatmegosztással lehetne talán magyarázni azokat a szerezcsenfejes pénzeket is, melyeken a korábbi veretekhez képest a szerezcsenfej átkerült a heraldikai baloldaltól a jobbra, majd pedig stílusa is megváltozott: a kendővel bekötött szerezcsenfej helyett a fejet gypjas haj borítja kendő nélkül.¹²⁶ Az új típusú szerezcsenfej Tóth Csaba szerint már talán nem is Jakab, hanem János jegyének tekinthető.¹²⁷ Ha ezt elfogadjuk, akkor azt kell mondanunk, hogy Szerezcsen János I. Lajos uralkodásának végén a pénzverésből is kivette a részét. Ugyanakkor talán attól a lehetőségtől sem zárkozzhatunk el, hogy az új típusú szerezcsenfej megjelenése még mindig Jakabhoz köthető, csak már egy másik pénzverdében történő pénz kibocsátásnak a terméke.

Szintén a feladatmegosztáshoz lenne köthető azon pénzek megjelenése is, melyeken Franciscus Bernardi FB monogramja jelenik meg,¹²⁸ aki 1373-ban, és 1374-ben mint jelentős pénzösszegeket Páduába és Avignonba átutaló budai kereskedő jelenik meg,¹²⁹ és aki, mint láttuk, 1382-ben Szerezcsen Jánossal együtt országos harmincados volt. Franciscus Bernardi az 1370-es években viszonylag fiatal volt, a huszas évei végén, a harmincas évei elején járt,¹³⁰ és az 1370-es évekből csak mint budai kereskedő mutatható ki. Okleveles forrással nem támasztható alá, hogy az FB monogram tényleg az ő személyéhez lenne köthető. Artur Pohl sem tartja kizártnak, hogy az I. Lajos-kori pénzek felbukkanó monogram nem Bernardihoz köthető, hanem egy másik kamaraispánhoz, és Bernardi csak visszatért Zsigmond uralkodása alatt

¹²⁵ CDCr XVI. 45.

¹²⁶ TÓTH, 2002. 59–61.

¹²⁷ TÓTH, 2002. 67. 290. jegyzet. Ezt gondolta már POHL, 1982. 82. is.

¹²⁸ MÁLYUSZ, 1958. 301–309.

¹²⁹ KUBINYI, 1978. 16–17.

¹³⁰ KUBINYI, 1978. 17.

annak használatához.¹³¹ Mind Szerecsen János, mind Franciscus Bernardi csak Mária uralma alatt mutatható ki kamaraispánként, ami megfelel annak, hogy az 1370-es években kezdődő karrierjük, főképpen egy olyan jelentős személyiség mellett, mint Szerecsen Jakab, az 1380-as években csúcsosodott ki.

Mint láttuk, János 1385-ben, majd 1388-ban szerepel kamaraispánként a forrásokban. Ez utóbbi oklevélben Mária királyné Szerecsen testvére: János kamaraispánnak a felesége kérésére (*ad supplicationis instantiam nobilis domine consortis magistri Iohannis germani magistri Saraceni comitis camerarum nostrarum*) megengedte, hogy Százd nevű birtokán¹³² szerdánként *forum liberum*-ot tartson.¹³³ Bernardi első ízben 1392-ben állt kamara élén,¹³⁴ az 1380-as években csak harmincadosként és kamarahaszna-ispánként szerepelt, mindkét esetben még Szerecsen Jánossal együtt töltve be a hivatalt,¹³⁵ hogy majd Zsigmond uralkodása alatt érje el karrierje csúcsát: 1420 és 1422 között altárnokmesterként ténykedett.¹³⁶ Véleményünk szerint azonban, ha az FB monogramot Franciscus Bernardihoz, a megváltozott szerecsenfejet Szerecsen Jánoshoz is kötjük, még nem feltétlenül kell azzal számolnunk, hogy bármelyikük is kamaraispánként tevékenykedett I. Lajos uralkodása alatt, sokkal inkább gondolnánk arra, hogy a pénzverők irányítójaként, mintegy pénzverő-mesterként láttak el feladatokat a pénzverő-kamarákban.

¹³¹ ARTUR POHL: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540)*. Graz, 1974. 28.

¹³² Százdot I. Lajos 1352-ben adományozta Gekminus fia: László örökös nélküli halála után Szerecsen Jakabnak (CD IX/2. 145–146.), aki 1353-ban Százd egyharmadát Gekminus testvéreinek, Márk fia: Lénártnak adta (DL 69 236.). Lénárt halála után, 1382-ben Lénárt részét Százdi Szerecsen mester (*magister Sarachenus de Zazd*) és testvérei, Ferenc és János kapták meg: DL 69 258.

¹³³ DL 69 267. ZsO I. 653. sz.

¹³⁴ A király engedélyt adott neki, hogy Jasztrebarszka nevű birtokáról szabadon rendelkezzen: ZsO I. 2710. sz. Bernardi pénzverésben betöltött tevékenységére I. MÁLYUSZ, 1958. 301–309.

¹³⁵ 1382.: CD IX/7. 451–452.; 1387.: DL 7239. ZsO I. 8. sz. Az 1373-ban Bernardival együtt eljáró Azzo de Curtesii csak 1384-ben töltött be kamaraispáni tisztséget a zágrábi kamarában. *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*. Edidit JOANNES BAPT. TKALČIČ. I. Zagreb, 1889. 301.

¹³⁶ *Archontológia* I. 39.

A szerémi, a pécsi és a szerémi–pécsi kamaraispánok a 13–14. században

Szerémi kamaraispán:

Leppoldus 1253. (CDCr IV. 539–540.)

Pécsi kamaraispánok:

Márton 1327. (DF 259 831.)

Bonagunta János (1330–1332) (Vö. KOSZTA, 1992–1995. 20. sz.; OSZK Kézirattár. Fol. Lat. 3669. 366. p.)

Szerémi és pécsi kamarák ispánjai:

Loránd (1332–1335)

Chempelinus Endre 1341–1343. febr. 2. (Vö. MES III. 392. és 412.)

Szatmári Miklós 1343. febr. 2.–1346. febr. 2. (Vö. AO IV. 349–350.; Hóman, 1921. 261.)

Szerecsen Jakab 1352–1379. (1382.) (Vö. CD IX/2. 145–146.; CDCr XVI. 45.)

**The history of the chambers of Szerém and Pécs
from the beginning to the second half of the 14th century**

The chamber of Szerém, founded under King Béla IV, and that of Pécs, established in the 1320s, were united under the same administration in 1341 at the latest, and its common authority extended over the counties of Szerém, Bács, Valkó, Bodrog, Baranya, Somogy, Tolna and Zala. The united chamber was led from 1341 to 2 February 1343 by Endre Chempelinus, from 2 February 1343 to 2 February 1346 by Miklós Szatmári, and from 1352 until the death of King Louis I by Jakab Szerecsen.

Jakab Szerecsen, who started his career as a royal *apothecarius*, rose ever further during the reign of Louis. Alongside the chambers of Szerém and Pécs he also governed the salt chambers of Lippha and Transylvania in the 1360s, and functioned at the same time as administrator of the thirtieth (*tricesima*). Moreover, he also emerged as head of the chamber of Buda in 1362. Although he lost all these positions in the late 1360s, in the 1370s he regained the salt chambers of Lippha and Transylvania, as well as the office of the thirtieth, and the chamber of Körmöcbánya. From the late 1370s he governed all the chambers of the Hungarian Kingdom. He minted all those coins which bear the Saracen head during the reign of Louis I.

His brother, János Szerecsen emerged alongside Jakab in the 1360s, but his independent career started only in the 1380s as administrator of the thirtieth, count of the chamber and then that of the *lucrum camere*. His associate was Franciscus Bernardi, whose monogram (FB) can perhaps be seen on coins from the period of Louis I.

PITI FERENC

Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XX. kötetéhez (1336)

*in memoriam professorum honorabilium
Iosephi Gerics, Andreae Kubinyi et Sigismundi Jakó*

2004-ben, tehát immár 5 éve jelent meg a címben jelzett könyvem, ami, hasonlóan a többi Anjou-kori Oklevéltár-kötethez,¹ igyekezett a minél nagyobb teljességre törekedve összegyűjteni az adott év oklevéltermését. Természetesen az ilyen, nagyobb volumenű gyűjtőmunkákat igénylő forráskiadások esetén mindig adódhatnak a legjobb szándék ellenére is hiányok egy adott kötetben: ezek egy része nyilván a szerző mulasztásaiból fakad, más részük az általa használt segédletek hiányaiból, pontatlanságaiból – netán bővüléseiből, melyekre csak utóbb derül fény.

Az alább olvasható pótlások (regeszták) szerencsére a kötetben szereplő anyagnak csak a töredékét teszik ki, így az akkori gyűjtés és feldolgozás mai szemmel nézve is kellően alaposnak nevezhető. Természetesen előbb-utóbb a többi Anjou-oklt. kötetnél is érdemes lesz az efféle pótlásokat elvégezni, akár az ehhez hasonló önálló tanulmányokban is, az ittenihez hasonló okok miatt.

A dolgozat végi táblázat összefoglalása az OL-adatbázis² 1336. évre

¹ Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. ALMÁSI TIBOR (XI–XIV.), BLAZOVICH LÁSZLÓ (VII–VIII., X.), GÉCZI LAJOS (VII., IX–X.), KÖFALVI TAMÁS (XIV.), KRISTÓ GYULA (I.–VI., XVII., XIX.), MAKK FERENC (XIX.), PITI FERENC (XXIII–XXIV., XXVI–XXVII.), SEBŐK FERENC (XXV., XXXI.), TÓTH ILDIKÓ (XV.). Budapest–Szeged, 1990–. A továbbiakban a szövegben szereplő bármiféle rövidítést e sorozat szokása alapján tüntetem fel, külön itteni feloldás nélkül.

² A kötet kéziratának készítése során még az 1999. évi adatbázist – Magyar Országos Levéltár. Királyi könyvek, Mohács előtti oklevelek. CD-ROM. Készítették: RÁCZ GYÖRGY–VISSI ZSUZSANNA–TROSTÓVSZKY GABRIELLA–NÉMETH ISTVÁN. Budapest, 1999. – használtam. Ez utóbb jelentősen átalakult és bővült, először 2003-ban: A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa (DL-DF 4.2). CD-ROM. Szerk. RÁCZ GYÖRGY. Budapest, 2003., majd még inkább 2008-ban: Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára (DL-DF 4.3). DVD-ROM. Szerk. RÁCZ GYÖRGY. Budapest, 2008. Emiatt a pótlásokat, ill. korrigálásokat már nem a 2003-as, hanem a 2008-as adatbázis segítségével, ill. ahhoz viszonyítva készítettem el.

vonatkozó datálási hibáinak, illetve azon okleveleknek is, amik csak évre pontosan rögzítettek az adatbázisban, de a források szövege alapján az éven belül szűkebb intervallum megadható napi keltezésüknek. A táblázatból tehát kiderül, hogy adott oklevelek miért más dátum alatt szerepelnek az Anjou-oklt. XX. kötetében, mint az adatbázisban, és az is, hogy egyes jelzetek miért nem szerepelnek egyáltalán. Ahol a forrás kiadójának nevét kellett pontosítani, azt is feltüntettem

Mindezek előtt azonban néhány pontosítás a kötethez. Az 510., 513. és 520. számú, pálosokkal kapcsolatos regeszták jelzete Df. 286 489. (ELTE Kvt. Cod. Lat. 115.), azzal a megjegyzéssel, hogy a jelzet alatti protocollum-kötet első fele, ahol a pálos monostorokra vonatkozó oklevélkivonatok vannak, egyáltalán nincs listázva az OL-adatbázisokban, csak a pápai okleveleket sorjázó második fele.

A 252. számú oklevelet (váradi káptalan, 1336. máj. 17.) nem a 395., hanem a 345. számú forrás (váradi káptalan, 1336. szept. 14.) írja át. A 208. szám (egri káptalan, 1336. ápr. 25.) helyes jelzete Dl. 58 487., a 398. regeszta (I. Károly király, 1336. okt. 28.) Má. 1. jelzete Dl. 70 468. A 454. számnál (Csanád esztergomi érsek, 1336. nov. 30.) az E. jelzete 291 959., nem a Má.-é (azé Df. 246 231.).

I. Károly király 1336. febr. 29-i oklevelét (Anjou-oklt. XX. 86. szám) tartalmilag átírta Hédervári Lőrinc nádor, 1437. jún. 6. (Dl. 44 144., Múz. Ta. 1903. 38.) A 377. számú regesztát (I. Károly király, János cseh király, Albert és Ottó osztrák hercegek, Károly morva örgróf, János tiroli comes, 1336. okt. 9.) kiadta H. Jireček: Korunní Archív Český 1306–1378. Praha, 1896. 143–144.

Az OL-adatbázis bővülésének köszönhetően újabb jelzetek is feltüntethetők immár: olyan okleveleké, amik az Anjou-oklt. XX. kötetében rögzítve lettek ugyan, de más jelzet alapján, így az újak azok apparátusát kiegészítik. A Df. 292 698. szám (ASV. Reg. Aven. Vol. 49.) és a Df. 292 699. szám (ASV. Reg. Aven. Vol. 50.) alatt XII. Benedek pápa okleveleinek regisztrumlapjai olvashatók. Előbbi jelzet esetén a júl. 26. (2 oklevél – fol. 182r.), júl. 28. (400v.), dec. 9. (6 oklevél – 340r., 340r-v, 340v. négyszer), dec. 13. (360v–361v.), dec. 18. (419r–419v.) alatti források száma a XX. kötetben sorrendben: 309., 310., 311., 468., 469., 471., 472., 473., 470., 481., 490. Utóbbi jelzetnél: jan. 8. (fol. 407v.), ápr. 30. (373r.), dec. 14. (171r. és 171r-v.) esetén az oklevelek a XX. kötetben a 9., 213., 486., 487. számok alatt olvashatók.

Az I. Károly magyar és János cseh király közötti 1336. jan. 6-i vámszerződéshez (Anjou-oklt. XX. 6. szám) is találhatunk újabb jelzeteket. A Df. 293 063. (Nehring-gyűjt. STA. Nürnberg 23. Pápstl. Fürstl. Priv. 323.) alatt az oklevelet a köv. átiratban találjuk: Brno város, 1357. júl. 6. > I. Lajos király, 1357. júl. 29. (az uralkodó 1364. júl. 5-én kelt megerősítő záradékával és Sebaldus, a nürnbergi Szt. Egyed bencés monostor apátja Lajos oklevelét ellátó és megpecsételő, 1469. nov. 7-i jóváhagyásával) > I. Mátyás király, 1470. febr. 22. A Df. 293 069. (Nehring-gyűjt. STA. Nürnberg 29. Pápstl. Fürstl. Priv. 404.) alatti oklevélben pedig II. Ulászló király írta át tovább 1497. jún. 27-én a teljes Mátyás-oklevelet.

Végül megemlítendő, hogy Erdélyi Okm. II. 914. szám közöl egy erősen fakult, kérdőjellel 1336/1337. nov. 7/8-ra datált erdélyi káptalani oklevelet (Df. 277 289.). E forrás elvben érinthetné kötetemet, véleményem szerint azonban 1340. nov. 3-án kelt, lásd Anjou-oklt. XXIV. 627. szám.

1336. máj. 9.

A veszprémi káptalan 1336. máj. 9-én (in Asc. d., a. eiusdem 1336.) kelt privilegiális oklevele szerint a királyi és a káptalani ember (akiket az oklevél megnevezett) Meger birtokra mentek a szomszédok összehívásával, és ott Bakolcha-i Péter fia: Egyed mester és Mihály fia: István (az ő frater-e) Meger-i birtokrészét, ami Egyedről Gan-i János fia: Miklósra háramlott, a szomszédos földektől és birtokoktól elkülönítve ellenmondó nélkül ezen Miklósnak iktatták. A telkeket (sessio) és Telek-nek mondott trágyázott hold [földeket], amik a folyótól az ue. Meger-en levő Boldogságos Szűz-egyház körül fekszenek, ezen egyház kegyúri jogával, a néhai Bodo ezen folyón, a falu mellett levő malmával és más tartozékokkal, kivéve 15 telket (sessiones seu iugera mansionum), amikből 10 nyugat felől a Babon-ba tartó út mindkét részén Kene mesterhez tartozik, kelet felől pedig 5, amik szomszédosak Chethew királyi jobbágy földjével, a veszprémi káptalanhoz. Ezen Meger falu rétjén egy helyben 13 kaszányi szénást (falcastra feni), amivel nyugat felől a Szt. László-egyház kaszálója, dél felől Kozma fia: Péter kaszálója, kelet felől Dénes királyi jobbágy kaszálója szomszédos. Kelet felől Péter fia: János, a fehérvári egyház jobbágya kaszálója és nyugat felől ezen Kozma fia: Péter kaszálója között 4 kaszányi szénást, továbbá 2 kaszányt Posa földje határában kelet felé. Szintén kelet felől a nagy út és az Alba-i keresztetek

jobbágya kaszálói (fenilia) között 2 kaszányi szénást. A falun túl kelet felé tartva északról egy vizesárokig 2 kaszálónyi szénást, amivel ezen Dénes kaszálója szomszédos nyugat felől. Fentebb ue. dülön (in eodem ordine) nyugat felől Beke királyi jobbágy kaszálóival és kelet felől Kene mester kaszálóival szomszédos 10 kaszányi szénást. A folyón túl a Molonzegh (dict.) helytől visszább 6 [kaszányit], amivel kelet felől a mondott Chethew és a keresztesek kaszálója szomszédos. Észak felől a vízmeder mellett 2 [kaszányit], amikkel Fábíán, a fehérvári prépost jobbágya szomszédos mindenfelől szántóföldekkel és kaszálókka. Ue. dülőben kelet felől 6 [kaszányit], amikkel János és Balázs királyi jobbágysok kaszálói szomszédosak. Wyfaluwelgh-ben ezen Gany-i Miklós földjei között 20 kaszányi szénást. A veszprémi egyház kaszálója és Kene mester kaszálója között egy fél kaszányi kaszálórész. Somberekthw-n Marc kaszálója mellett kelet felől és Pethe királyi jobbágy kaszálója mellett nyugat felől 4 kaszányi szénást. Thaskanzegh határában észak felől 2 [kaszányit]. Towsork föld határában szintén 2 [kaszányit]. A mondott Molonzegh hely mellett nyugat felől 1 [kaszányit]. A veszprémi egyház kaszálója és a Szt. László-egyház kaszálója között szintén egy kaszányi szénást. Az Obe nevű erdőt a falu felett, ami észak felé Babun birtok határjéig fekszik a király erdeje mellett, kelet felé pedig Kene mester szintén Obe nevű erdejéig. Berekazo erdőt ugyanott a közelben kelet felől, kivéve a Balade nevű erdőt és a veszprémi káptalan erdejét, ami Berekazo erdő közepén van, kivéve továbbá a veszprémi káptalan szomszédos szántóföldjeit ezen erdő mellett kelet felől a völgyben. Pispuky erdőt ugyanott a közelben kelet felől Sum és Nywny falvak határjéiig. Túl ezen kelet felől a Hewuiz nevű erdőt, ami Sum határjelétől a hegytől kezdődve tart Retessarmezew-ig, innen kelet felé a Gertyanfew [?] erdőn átkelve Chenkefelde sarkáig tart egy nagy útig, mely erdő dél felől Gani-i Miklóssal, észak felől e Miklós Hewuiz nevű erdejével, kelet felől a fehérvári egyház cserjésével [és] Bodochery erdővel szomszédos. Petres és Kuthfewelg erdőkben..... Folue [?] erdőben részt Warhom erdőt, amivel Babon-i Salamon erdeje és dél felől a fehérvári egyház erdeje szomszédos. A hegyen 6 ekényi földet, amit Bodofelde-nek neveznek, és amik dél és a Balatontól felé fekszenek földeket, amik nyugat felől a Szt. László-egyház földjével és kelet felől a keresztesek földjével szomszédosak. 2 hold földet Monyaros-ig, amikkel a Balaton felől ezen Chethew földje, dél felől a Szt. László-egyház földje szomszédos. szántó- és legelőnek használt (campestris) földekben, amikkel észak felől a Monyaros nevű cserjés, dél

felől, ti. a falu felől Kozma fia: Péter földje határos. György fia: Péter telkén (sessio) 5 holdat, amivel nyugat felől Kene földje szomszédos., amik kelet és nyugat felé terülnek el. Achye erdő alatt 3 [holdat], amik kelet és nyugat felé terülnek el. Sumberekthov berek alatt 8 holdat, amikkel kelet felől Kozma fia: Péter földje szomszédos. A folyó másik partján, ti. észak felőlfelde[-n] 5 holdat. A Balaton felől az út mellett 8 holdat, amiket Chechfelde-nek hívnak. Thaskanzegh határában a nagy út alsó és felső részén 4 holdat. Összefüggően 22 holdat, amik egyik vége Hynthoheg-ig, a másik a nagy útig tart. A falu mellett 16 holdat, amik kelet felé tartanak Kene mester telkéig. Gany-i Miklós curia-jától kezdve Posa földjéig 22 holdat. A falu felett a Balaton felől 7 [holdat]. Thaskanzegwelgh-ben Babun felől 15 holdat, amikkel a Balaton felől András fia: Miklós, a fehérvári prépost jobbágya földje, kelet felől Kozma fia: Péter földje szomszédos. Hyndo hegyen a Wyzelew hátán az erdőig 40 hold szántó- és legelőnek használt földet az ottani szőlővel, amikkel nyugat felől ezen Chethew földje, dél felől a Szt. László-egyház földje szomszédos. Ugyanott 15 holdat, amik nyugat felé terülnek el a mondott szőlőig, és dél felől van Kozma fia: Péter földje. Ue. szőlő mellett 5 holdat, amikkel a Balaton felől Chethew, dél felől Pethe királyi jobbágyságok földje határos. A Balaton irányából a falu felől 15 hold földet, amikkel a Balaton felől Marc, kelet felől Balázs királyi jobbágyságok földje határos. Dénes földjétől kezdve Cantormezew-ig az Obewelgh-ben 20 hold földet, amikkel e völgyben nyugat felől az út körül ezen Dénes 2 holdja szomszédos. A falu felett két út között a veszprémi egyház földjéig 5 holdat. A veszprémi egyház ezen földje mellett kelet felől 8 holdat, amikkel kelet felől Beke földje szomszédos. E földek felett nyugat felől a mondott út mellett 6 holdat, amikkel a Balaton felől Bede fia: Miklós földje szomszédos. Wyfaluuelgh-ben Beke földjének végében 2 holdat. Ue. Wyfalu völgyben a folyó körül a Balaton felé az út mellett 31 holdat. Ue. völgyben a Pop (dict.) erdő felé nyugatra tartva 15 holdat. Ue. erdő mellett uo. 3 [holdat]. Berekazow völgyben a Pop út felé fekvő a mondott Chethew és Marc földjei között 10 holdat. 12 holdat Kozma fia: Péter földjei között, a mondott völgyben fentebb. Ue. völgyben még fentebb Falu felé tartva a keresztesek földje és ezen Chethew földje között 20 hold földet. Kozma fia: Péter földjétől fentebb a Balade erdőig ue. völgyben 30 hold szántó- és legelőnek használt földet. A folyón túl Wyfalu völgyben kelet felől lentebb a keresztesek földje és fentebb Pethe földje között 25 hold földet. Kissé lentebb ue. völgyben 6 hold földet

Marc és Dénes földjei között a Balaton felől. 6 holdat kelet felől a nagy úttól lentebb. Ue. úttól fentebb észak felől Dyas földön 16 hold földet. A Thow (dict.) állóvíznél dél felől 20 földet. Hewuiz-en 10 holdat, amikkel dél felől Lukács fia: Mihály, a Balaton felől Balázs királyi jobbágyok földje szomszédos. Thofew-ben ezen Balázs földje mellett dél felől 2 holdat. Uo. kissé fentebb a Reketye fa mindkét oldalán 13 holdat. Ezeknél fentebb Hewuiz-en Kozma fia: Péter földje körül 3 holdat. Uo. Pethe földjei között 6 holdat. Hewuiz-en a völgyben ezen Pethe földjei mellett 3 holdat. Kissé fentebb az erdő mellett ezen Hewuiz-en 6 holdat, amiket Irtowan-nak mondanak. Ue. Hewuiz körül Simon szőlője mögött 20 szántóföldet és Irtowan-t. Keleduapa-n 100 holdat, amikkel a Balaton felől a mondott Balázs földje, kelet felől Pethe és Marc királyi jobbágyok szőlője szomszédos. A Zegwelgh nevű legelőnek használt földekből részt. A folyón túl dél felől Thykonow alatt a veszprémi egyház földjei között 4 hold földet.

Tá.: Garai Miklós nádor, 1414. jún. 19. > Zsigmond király, 1429. szept. 1. (Df. 262 644. VAML. Metales 9. 8.) Egy részén foltos és fakult.

K.: Kóta 34–37.

Megj.: K. tévesen adta meg a Df.- és a VAML-on belüli belső jelzetet: az általa közöltek alatt (Df. 262 642., VAML. Metales 9. 18.) a pozsonyi káptalan 1500. évi oklevele van.

1336. jún.

Roland (Lorand) fia: Mikuch [Varasd megyei] Zajezda-ban levő birtokait nepos-ainak: Bedev-nek és Dete (dict.) Ivan-nak ítélték.

R.: J. Stipišić–M. Šamšalović, Historijski Zbornik 1959. 303. (HDA. Orsics cs. elenchus-a alapján, I. d. 12. elench. IV. pag. 2., e dátummal)

1336. (aug. 1. v. utána)

A váradi káptalan 1336. évi zárt oklevele szerint Vylhelmus Druget nádor embere és a káptalan tanúsága aug. 1-jén (oct. Jacobi) Meger birtokra mentek, ahol a szomszédok jelenlétében Benedek litteratus – Iwanka fia Imre fia: Miklós képviselője a káptalan ügyvédvalló levelével ezen ura nevében –

Meger birtokot malmokkal és más hasznokkal visszaadta (ellentmondó nem lévén) Jakab testvérnek, a Lelez-i konvent perjelének, aki Balázs prépost és a konvent nevében jelent meg azok ügyvédvalló levelével.

Tá.: I. Lajos király, 1364. jún. 20. > Opuliai László nádor, 1372. máj. 12. SNA. Leleszi konvent mlt. 1300. 239. (Df. 233 848.)

1336. szept. Visegrád

[Pál comes] országbíró elrendeli, hogy idézzék meg Tamás erdélyi vajdát és Oprod Istvánt a Somogy megyei Chukma birtok ügyében János fia: Koaz Mihály és Máté ellenében.

R.: J. Stipišić–M. Šamšalović, Historijski Zbornik 1959. 303. (HDA. Orsics cs. elenchus-a alapján, I. d. 12. elench. IV. pag. 3., e dátummal)

1336. nov. 11.

László kalocsai érsek a képviselője: Péter által meglátogatta az apostoli széket.

R.: Bossányi I/2. 31. (ASV. Libri obligat. Vol. XVII. fol. 107. alapján, e dátummal)

1336.

Tamás erdélyi vajda az erdélyi fehérvári egyház káptalanjának: Császártelke birtokot járják be újra és Császártelke-i Péter fiainak: Simonnak, Miklósnak és Jánosnak állítsák vissza Was (dict.) Miklós ellenében.

R.: Erd. Oklt. II. 919. szám.

Megj.: Egykor a Wass cs. cegei lt.-ában volt E.-je elveszett. A kivonat alapját az ezen lt. Huszti András által 1754-ben készített elenchus-a 126. oldalán szereplő bejegyzés alkotja.

1336.

Sándor bán fia: László a Drava folyón túl fekvő Kerezthur birtokot a varasdi [!] káptalan előtt 60 márkáért eladja.

R.: J. Stipišić–M. Šamšalović, Historijski Zbornik 1959. 303. (HDA. Orsics cs. elenchus-a alapján, I. d. 12. elench. F. 817., e dátummal)

OL-lista szerinti dátum, kiadó, jelzet	Korrigálás/pontosítás/megjegyzés
1336. jan. 10. Df. 249 108. Garamszentbenedeki konvent	1366. jan. 10.
1336. jan. 10. Dl. 2747. Hévízi konvent	jan. 11.
1336. jan. 15. Df. 277 306. Fehér megyei szolgabírók	Simon erdélyi alvajda is
1336. jan. 17. Dl. 3546. Pál országbíró	jan. 24.
1336. jan. 20. Df. 286 280. Seniczai Fülöp	Nincs magyar vonatkozása
1336. jan. 26. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jan. 20. Dl. 2988. Druget Vilmos nádor	jan. 27.
1336. jan. 21. Df. 200 850. Fehérvári konvent	febr. 5.
1336. febr. 7. Df. 291 761. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. febr. 10. Df. 291 695. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. febr. 10. Df. 291 702. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. febr. 10. Df. 292 699. XII. Benedek pápa ³	Nincs magyar vonatkozása
1336. febr. 13. Dl. 2980. Egri káptalan	febr. 14.
1336. febr. 13. Dl. 2990. Egri káptalan	febr. 14.
1336. febr. 19. Dl. 2991. Pál országbíró	febr. 21.
1336. febr. 20. Dl. 67 374. Druget Vilmos nádor	1337. máj. 14.
1336. febr. 22. Dl. 2985. Pál országbíró	febr. 23.
1336. febr. 24. Dl. 5361. Pécsi káptalan	febr. 23.
1336. febr. 24. Dl. 2983. Tamás erdélyi vajda	febr. 25.
1336. febr. 24. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. febr. 25. Df. 283 070. Dancs zólyomi ispán	A jelzet alatt nincs ilyen oklevél
1336. febr. 25. Dl. 2992. Egri káptalan	febr. 24.
1336. febr. 25. Df. 291 761. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. febr. 28. Dl. 2977. I. Károly király	febr. 29.
1336. febr. 28. Dl. 99 584. I. Károly király	febr. 29.

³ Csak a 2008-as adatbázisban.

1336. márc. 1. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 2. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 4. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 5. Df. 248 558. Jakab esztergomi keresztes mr.	márc. 7.
1336. márc. 7. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 11. Df. 291 702. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 13. Dl. 56 846. Druget Vilmos nádor	márc. 20.
1336. márc. 13. Df. 291 702. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 20. Df. 265 859. ? káptalan	szerémi káptalan
1336. márc. 21. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 21. Df. 291 702. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 22. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 23. Df. 291 761. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. márc. 23. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 24. Dl. 72 817. I. Károly király (2 db)	A jelzet alatt csak 1 ilyen oklevél van
1336. márc. 24. Df. 283 555. Fehérvári káptalan (2 db)	A jelzet alatt csak 1 ilyen oklevél van
1336. márc. 24. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. márc. 29. Df. 277 279. Váradi káptalan	máj. 17.
1336. ápr. 3. Df. 286 280. Drahotusi Gerhard	Nincs magyar vonatkozása
1336. ápr. 6. Df. 230 090. Páduai Guido jegyző	Nincs magyar vonatkozása
1336. ápr. 7. Dl. 37 278. Erdélyi káptalan (2 db)	A jelzet alatt csak 1 ilyen oklevél van
1336. ápr. 7. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 12. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 14. Df. 232 830. Egri káptalan	nov. 22.
1336. ápr. 15. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 17. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (4 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 17. Df. 292 698. XII. Benedek pápa ⁴	Nincs magyar vonatkozása
1336. ápr. 21. Df. 232 830. Druget Vilmos nádor	ápr. 17.
1336. ápr. 21. Df. 232 830. Druget Vilmos nádor	nov. 22. Egri káptalan (határjárás-részlet)
1336. ápr. 22. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 23. Df. 291 693. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk

⁴ Csak a 2008-as adatbázisban.

1336. ápr. 24. Df. 291 693. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. ápr. 27. Df. 291 701. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. ápr. 29. Df. 291 754. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. ápr. 30. Dl. 24 460. I. Károly király	febr. 29.
1336. máj. 1. után Dl. 2987. Egri káptalan	máj. 1–8. között
1336. máj. 1. után Dl. 1608. Egri káptalan	máj. 1–8. között
1336. máj. 5. Dl. 8801. Pál országbíró	máj. 19.
1336. máj. 5. Df. 291 701. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. máj. 7. Dl. 67 374. Egri káptalan	1337. máj. 6.
1336. máj. 8. Dl. 66 119. Veszprémi káptalan ⁵	Veszprém megye
1336. máj. 8. után. Dl. 69 668. Egri káptalan	1337. máj. 15. után
1336. máj. 9. Df. 250 580. Druget Vilmos nádor	máj. 10.
1336. máj. 11. Df. 278 887. Egri káptalan	máj. 18.
1336. máj. 11. Df. 250 580. Egri káptalan	máj. 18.
1336. máj. 12. Dl. 24 461. Pál országbíró	máj. 19.
1336. máj. 12. Dl. 464. Pál országbíró	máj. 19.
1336. máj. 12. Dl. 3005. Pál országbíró	máj. 19.
1336. máj. 12. Df. 209 755. Pál országbíró	máj. 19.
1336. máj. 15. Df. 291 761. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. máj. 16. Dl. 72 314. Esztergomi káptalan	máj. 26.
1336. máj. 18. Df. 291 701. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. máj. 26. Dl. 3006. Pécsváradi konvent	Váradelőhegyi konvent
1336. máj. 28. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 2. Dl. 25 089. Erzsébet királyné	A jelzet alatt nincs oklevél
1336. jún. 2. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 2. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 3. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 8. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 9. Dl. 25 089. Esztergomi káptalan	A jelzet alatt nincs oklevél
1336. jún. 9. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 15. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 17. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 22. 230 353. Cosiczai Mór jegyző	Nincs magyar vonatkozása
1336. jún. 24. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása

⁵ Csak az 1999-es és 2003-as adatbázisban.

1336. júl. 8. Df. 273 593. Erzsébet királyné	júl. 11.
1336. júl. 12. Df. 291 696. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. júl. 17. Df. 291 696. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. júl. 23. Df. 243 052. I. Károly király	júl. 30.
1336. júl. 23. Df. 240 822. I. Károly király	júl. 30.
1336. júl. 28. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 5. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (3 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. aug. 7. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 7. Df. 291 755. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 8. Df. 230 355. Leonardfi Balázs jegyző	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 9. Df. 291 755. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 10. Df. 291 755. XII. Benedek pápa (3 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. aug. 13. Dl. 3011. Váradi káptalan	aug. 13. után
1336. aug. 17. Df. 291 228. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 18. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 21. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 23. Df. 291 694. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 25. Df. 292 698. XII. Benedek pápa ⁶	Nincs magyar vonatkozása
1336. aug. 31. Df. 292 699. XII. Benedek pápa ⁷	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 2. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 6. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 13. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 18. Df. 291 756. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 18. Df. 291 757. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 20. Df. 291 757. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. szept. 22. Df. 269 950. Pál országbíró	jan. 20.
1336. szept. 27. körül Df. 291 740. László zágrábi püspök	szept. 24.
1336. szept. 29. Df. 277 860. Váradi káptalan	szept. 22.
1336. szept. 29. Df. 277 862. Váradi káptalan	szept. 22.
1336. okt. 1. Dl. 71 637. Druget Vilmos nádor	Miklós szepesi alispán
1336. okt. 2. Df. 291 699. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. okt. 6. Dl. 2109. Pécsvárad konvent	Váradelőhegyi konvent
1336. okt. 6. után Df. 258 989. I. Károly király	okt. 11.

⁶ Csak a 2008-as adatbázisban.

⁷ Csak a 2008-as adatbázisban.

1336. okt. 8. Df. 291 699. XII. Benedek pápa (2 db)	Nincs magyar vonatkozása
1336. okt. 9. Df. 262 454. IX. Bonifác pápa	1396. okt. 9.
1336. okt. 11. Df. 291 694. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. okt. 22. Dl. 3017. Druget Vilmos nádor	okt. 20.
1336. okt. 27. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. nov. 5. Dl. 38 859. I. Károly király	nov. 7.
1336. nov. 6. Df. 291 761. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. nov. 10. Df. 291 759. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. nov. 13. Df. 291 700. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. nov. 15. Df. 286 059. Közjegyzők	Nincs magyar vonatkozása
1336. nov. 16. Df. 260 603. Szabolcs megye	nov. 9.
1336. nov. 26. Dl. 2733. I. Károly király	1332. nov. 26.
1336. dec. Df. 285 486. Turóci konvent	dec. 31.
1336. dec. 9. Df. 291 697. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 12. Df. 291 760. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 13. Df. 291 698. XII. Benedek pápa (7 db)	Nincs magyar vonatkozásuk
1336. dec. 13. Df. 292 698. XII. Benedek pápa ⁸	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 14. Dl. 67 710. Miklós macsói bán	dec. 21.
1336. dec. 15. Df. 291 760. XII. Benedek pápa	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 18. Df. 292 698. XII. Benedek pápa ⁹	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 20. Dl. 34 010. Mikcs szlavón bán	Zágrábi káptalan
1336. dec. 22. Df. 230 357. Fermioli Silvanus jegyző	Nincs magyar vonatkozása
1336. dec. 23. Dl. 76 546. Leleszi konvent	1335 vagy 1337
1336. dec. 31. Dl. 102 952. Ismeretlen	Turóci konvent
1336. dec. 31. Dl. 236. Ismeretlen	Turóci konvent
1336. dec. 31. Df. 266 606. Ismeretlen hiteleshely	Turóci konvent
1336. Dl. 94 086. I. Károly király	okt. 18. előtt
1336. Dl. 75 397. I. Károly király	febr. 29.
1336. Dl. 95 561. I. Károly király	A jelzet alatt nincs ilyen oklevél
1336. Dl. 28 055. Pál országbíró	szept. 15. előtt
1336. Df. 233 918. Pál országbíró	jan. 24.
1336. Df. 283 037. Pál országbíró	jan. 15. után
1336. Df. 230 356. Miklós nagykemléki várnagy	nov. 26.

⁸ Csak a 2008-as adatbázisban.

⁹ Csak a 2008-as adatbázisban.

1336. Dl. 40 763. Csázmai káptalan	febr. 29–márc. 6. között
1336. Dl. 94 086. Kapornaki konvent	okt. 18. előtt
1336. Df. 262 454. Kapornaki konvent	1396. okt. 9. után
1336. Dl. 3031. Váradai káptalan	máj. 17.
1336. Dl. 41 633. Egri káptalan	nov. 18.
1336. Df. 278 887. Egri káptalan	máj. 18.
1336. Df. 250 580. Egri káptalan	máj. 10. előtt
1336. Dl. 733. Egri káptalan	nov. 18.
1336. Dl. 742. Egri káptalan	nov. 18.
1336. Df. 265 347. Egri káptalan	1326.
1336. Dl. 28 056. Erdélyi káptalan	ápr. 5. után
1336. Dl. 2981. Esztergomi káptalan	ápr. 14. után
1336. Dl. 2982. Esztergomi káptalan	ápr. 14. után
1336. Df. 248 650. Esztergomi káptalan	ápr. 14. után
1336. Df. 279 568. Fehérvári káptalan	1336. aug.
1336. Dl. 41 484. Kapornaki konvent	okt. 18. előtt
1336. Dl. 89 480. Váradai káptalan	szept. 22.

FERENC PITI

**Additions to the volume XX of series
„Charters of the Angevin Era” (1336)**

The author of this article published his book 5 years ago in which more than 500 excerpts of charters illustrating the Hungarian Angevin-era (1301–1387) were issued from the year 1336. This study contains some excerpts of charters which were unpublished in 2004 and have been found since that time from the year of 1336, completing this way the above mentioned book.

Szlavón hercegi és báni ítélőmesterek a XIV. században

A középkori Magyarországon működött ítélőmesterek (*prothonotariusok*) feladatait, működésüket, sok esetben részletes életútjukat Bónis György dolgozta fel.¹ Természetes dolog azonban, hogy munkájában a központ *prothonotariusai* kaptak nagyobb hangsúlyt, a csak a melléktartományokban dolgozók tevékenysége és életútja kisebb figyelemben részesült. Jelen dolgozat arra tesz kísérletet, hogy egy melléktartomány – jelesül Szlavónia – XIV. századi ítélőmestereinek életét és működését bemutassa.

1323-ban I. Károly magyar király Felsőlendvai Miklóst nevezte ki szlavón bánná, a területet innentől kezdve az uralkodó feltétlen bizalmát élvező szlavón bánok irányították, akik a királyi hatalom legfőbb képviselőjének számítottak. A korábbi bánok – kisebb-nagyobb mértékben szemben állva az első Anjou-uralkodóval – nagyrészt saját személyes hatalmuk építésén fáradoztak, a tartományban rendezetlen viszonyok uralkodtak, rendszeres „zágrábi” oklevéladásról aligha szólhatunk.² Nem véletlen, hogy a század első 22 évéből mindössze 32 darab szlavón(-horvát-dalmát) báni oklevelet ismerünk. Ezért a szlavón báni ítélőmesterek életének és tevékenységének bemutatását is 1323-al kezdjük.³

¹ BÓNIS GYÖRGY: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971. (továbbiakban: BÓNIS, 1971.) Röviden kitért az ítélőmesterekre jogtörténeti munkájában ECKHART FERENC: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest, 2000. (Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok.) 142. Az Anjou-kori nádori és országbíró ítélőmesterekkel foglalkozott BERTÉNYI IVÁN: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. Levéltári Közlemények 35 (1964) (továbbiakban: BERTÉNYI, 1964.) 187–205.

² Az 1323 előtti évek eseménytörténetére I. ENGEL PÁL: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen. (1310–1323) Századok 122 (1988) 89–147.; KRISTÓ GYULA: I. Károly király harcai a tartományurak ellen. Századok 137 (2003) 297–347.

³ 1323-at megelőzően mindössze két szlavón báni *notariust* ismerünk. Egyikük Gerdona mester, aki 1316. márc. 1-jén ura, Babonić István szlavón bán nevében jelent meg a zágrábi káptalan előtt. BÓNIS, 1971. 80. MARKO KOSTRENCIĆ–TADEUS SMIČIKLAS: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. I–XVIII. Zagrabiae, 1904–1990 (továbbiakban: SMIČ.) VIII. 345. sz. A másikuk Lomnica-i Dobra fia: Márk mester, aki szintén Babonić János alatt szolgált jegyzőként (*notarius*). I. Károly király 1317-ben hadi érdemeiért rokonaival együtt kivette Márk mestert

Az első⁴ név szerint ismert, 1323 után működött szlavón báni *protho-notarius* Miklós fia: András mester volt, aki Ákos Mikcs kancelláriáját vezette. A Kőrös megyében birtokos András életéről és működéséről csak pár adatot őriztek meg az oklevelek. 1336-ban Germanus fia Beke fiaitól: Tamástól és Györgytől, valamint *frater uterinus*aiktól: Bertalantól, Istvántól és Bexétől 24 báni dénármárkáért megvásárolta a szintén Kőrös megyében fekvő Bliznafő (*Bliznafew*) nevű birtokukat. A kérdéses földterület szomszédos volt a báni ítélmester kezén lévő másik ingatlannal.⁵ Ura familiárisaként nemcsak a kancellária vezetését látta el, hanem egyéb feladatokat is kapott. Így 1342 augusztusában Pál országbíró színe előtt jelent meg Mikcs és fiai nevében.⁶ A rendelkezésünkre álló adatokból nem derül ki egyértelműen, hogy Andrásnak volt-e családja. A Bliznafő adásvételét rögzítő diploma szerint az eladók *magistro Andree filio Nicolai et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus* adták el a birtokot, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy ténylegesen is volt(ak) örökös(e)i Andrásnak 1336-ban. Lehetséges, hogy az oklevelet készítő írnok a valóságos helyzettel nem volt tisztában és pusztán csak a formulát használta a megszokott módon.

Hahót Miklós két ízben töltötte be a szlavón báni méltóságot: 1343–1346 és 1353–1356 között.⁷ Ugyan báni kancelláriájának vezetőjét csak második bansága idejéből tudjuk nevesíteni (Kozma mester), a *banatus*át megelőző időből is rendelkezünk ismeretekkel a mellette működött írástudókról. Miklós 1343 előtt zalai ispán (1324–1343) és királynéi lovászmester (1333–1343)

a zágrábi várjobbágyi állásból és nemessé emelte. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. (továbbiakban: DF) 255 656. Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Főszerk. KRISTÓ GYULA. Budapest–Szeged, 1990–. (továbbiakban: Anjou-oklt.) IV. 665. sz. *Notariusi* működésükről azonban semmilyen konkrét ismerettel nem rendelkezünk.

⁴ Felsőlendvai Miklós *banatus*ának (1323–1325) idejéből ismerjük György mestert, akit az oklevelek még csak *notarius*ként említene. SMIČ. IX. 183. sz. Címzése ellenére azonban valószínűleg ő volt a szlavón báni kancellária vezetője. Személyéről és életéről semmi közelebbit nem tudunk.

⁵ SMIČ. X. 187. sz.. BÓNIS, 1971. 80.

⁶ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL) 72 182. Anjou-oklt. XXXI. 398. sz.

⁷ ENGEL PÁL: Magyar Középkori Adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia. Budapest, 2001. CD-ROM. (továbbiakban: ENGEL, 2001.) Szlavón bánok tábla

volt, és már ekkor is tartoztak familiája tagjai közé írástudó, jogban jártas férfiak. György mester 1335-ben szerepel első ízben a forrásokban, címe szerint *prothonotarius* volt, vagyis Hahót Miklós „írószervének” a vezetője.⁸ Az alá tartozó *notarius*ok közül mindössze egyet tudunk megnevezni: Kozmát, a későbbi báni ítélmestert, de nem zárható ki, hogy többen is voltak. György neve viszonylag ritkán szerepel a forrásokban, így életéről (ítélőmesteri működésétől eltekintve) semmilyen információval nem rendelkezünk. Pontosan nem tudjuk, hogy meddig állt Hahót Miklós szolgálatában, de mivel Kozma 1342-ben még *notarius*ként szerepel, nem kizárható, hogy urának első bánsága idején György vezette a szlavón báni kancelláriát.⁹ György valószínűleg Zala megyéből származott.

Kozma mester Hahót Miklós második szlavón bánsága idején állt a báni írószerv élén. Tudjuk, hogy már 1339-ben tagja volt ura familiájának, ekkor még *notarius*ként szolgált György ítélmester alatt. A nevét fenntartó legkorábbi oklevélben rá vonatkozóan a *litteratus*, *magister*, *notarius* megjelöléseket olvashatjuk.¹⁰ 1342-ben a vasvári káptalan színe előtt képviseli urát, amikor szintén *notarius*ként említik, vagyis valószínűleg felettese, György *prothonotarius* még életben volt.¹¹ Ura második szlavón bánságának idején (1353–1356) ítélmesteri címmel irányította a báni írószerv munkáját. Túlélte Hahót Miklóst, urának halála után fiai szolgálatában maradt, egészen az 1360-as évek közepéig.¹² Valószínűleg Zala megyéből származott, de

⁸ NAGY IMRE–VÉGHÉLY DEZSŐ–NAGY GYULA: Zala vármegye története. Oklevéltár. I–II. Budapest, 1886–1890. (továbbiakban: Zala) I. 205. sz.

⁹ Zala I. 264. sz.

¹⁰ RADVÁNSZKY BÉLA–ZÁVODSZKY LEVENTE: A Héderváry család oklevéltára. I–II. Budapest, 1909–1922. II. 330.

¹¹ Zala I. 264. sz.

¹² Több különböző fórumon lépett fel Hahót Miklós bán fiai nevében ügyvédként: 1360. okt. 6. után (*magister*, *litteratus* címmel): DL 5636.; 1361. jan. 20. (*litteratus*) A zichi és vásonkeői Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. I–XII. Pest–Budapest. 1871–1931. (továbbiakban: Zichy) VI. 8.; 1361. márc. 10. (*magister*, *litteratus*) DL 5044.; 1361. máj. 8. (*magister*) DL 5056.; 1363. szept. 17. (*litteratus*) DL 5245., 5246. 1364. nov. 29-én egy bizonyos Kozma mester *serviens* és *officialis* jelent meg Lendvai István és János nevében a vasvári káptalan előtt és kérte I. Lajos király 1347. július 1-jén kelt oklevelének átírását. DL 3921. Véltetően itt is a korábbi báni ítélmester Kozmáról van szó, de korábban elő nem forduló címei miatt (*serviens*, *officialis*) ezt nem jelenthetjük ki teljes bizonyossággal.

családjáról semmit nem tudunk. Az viszont ismeretes, hogy neki magának is voltak famulusai/szerviensei, akik alkalomadtán felléptek helyette a különböző fórumokon, vagyis anyagilag mindenképpen jövedelmező lehetett számára a bán szolgálata.¹³ Bármennyire is csábító lenne a feltételezés, személye nem azonosítható a Hahót Miklós zalai ispánsága alatt szolgabírói feladatokat ellátó Bácsi Kozmával, mivel ő 1361-ben már elhunyt, özvegye nevében ügyvéd lépett fel a zalai konvent előtt.¹⁴

Megyericsei Mihály fia: György István herceg írószervét vezette, valószínűleg a herceg első szlavón dukátusának idejétől (1350). A Kőrös megyében fekvő Megyericse vagy Vasmegyericse faluból származott. 1350 előtti életéről semmit nem tudunk. Anjou István herceg környezetében 1350-ben tűnik fel, ítélmesterként egy hercegi oklevél *datum per manus*-formulájában olvashatjuk a nevét.¹⁵ 1351–52-ben Anjou István a szepesi-sárosi, illetve az erdélyi hercegi címet viselte és ezekből az évekből is maradt ránk olyan oklevél, amelynek *eschatacollum*-ában a *datum per manus*-formula helyet kapott, ezért bizonyosan tudjuk, hogy György István familiájának tagjaként követte urát annak változó tisztségeiben.¹⁶ Egy 1353 januárjában kiadott oklevél István herceg *notarius*aként említi.¹⁷ Ura második szlavón hercegsége idején, 1353-ban az orbászi ispáni és várnagyi címet is elnyerte.¹⁸ Anjou István 1354 augusztusában bekövetkezett halála után elhagyta a zágrábi hercegi udvart, nem vállalt szerepet Margit hercegnő kancelláriájában, amelyet a herceg korábbi kápolnaispánja és titkos kancellárja, Brünni Péter vezetett. 1357. decembere előtt kelt egybe Moyus fia: Mihály lányával: Katalinnal,¹⁹ de a házasságból valószínűleg nem született gyermekük. 1357 végén anyósának, Lónyai Pósa lányának: Magytha asszonynak leánynegyede

¹³ 1355. jún. 11-ről Jakab fia: Pált, Kozma familiárisát ismerjük, aki a bán nevében (!) tiltakozott a zágrábi káptalan előtt a miatt, hogy Abaviz-i Gillermus testvér, bélai várnagy és csurgói preceptor, valamint Illés dubicai preceptor nem fizetett meg Hahót Miklósnak 25 bécsi márkát. SMiC. XII. 220. sz.

¹⁴ DL 5042.

¹⁵ SMiC. XI. 487. sz.

¹⁶ 1351. márc. 28. SMiC. XII. 10. sz.

¹⁷ 1353. jan. 14. SMiC. XII. 104. sz.

¹⁸ Ispán: 1353. márc. 10–1354. máj. 10. SMiC. XII. 150 és 179. sz.; várnagy: 1353. jún. 3–1353. dec. 8. SMiC. XII. 129. és 161. sz.

¹⁹ 1357. dec. 1. KARÁCSONYI JÁNOS: Az első Lónyaiak. Családtörténeti tanulmány. Nagyvárad, 1904. (továbbiakban: KARÁCSONYI, 1904.) XXIII. sz.

fejében feleségével együtt megkapja a Kőrös megyében fekvő Mersench birtok felét.²⁰ Paksi Leusták szlavón vikárius oklevele a következő év elején tett pontot a feleségének testvérével: Jánossal folytatott birtokvitájukra, aminek eredményeképpen a házaspár megkapta a szintén Kőrös megyében fekvő Farkasfölde (*Farkasfeulde*) nevű birtokot.²¹ 1361 januárjában György báni kiküldöttként szerepel, vagyis aktív résztvevője volt megyéje közéletének.²² Hercegi ítélőmesteri tisztsége anyagi gyarapodását is lehetővé tette, hiszen a nevét adó Megyericse birtokot is ő szerezte családjának.²³ Ismeretlen időpontban, de még 1386 előtt kötötte meg második házasságát Erzsébettel, akit nem tudunk családdhoz kötni, de feltehetőleg Kőrös megyei származású lehetett. Frigyükből három lánygyermek származott: Jakoba, Klára és Anna, akiknek további sorsáról egyelőre nem rendelkezünk adatokkal. György 1386 előtt hunyt el, ekkor ugyanis már néhaiként (*condam*) említik.²⁴

Bár Brünni Péter címe(i) szerint nem ítélőmester, hanem kancellár volt, tevékenységének legalább egy része (a hercegnői kancellária vezetése 1354 augusztusa után) mégis az ítélőmesterek közé sorolja. Feltételezhetően Margit hercegnő *familiájának* tagja volt. Neve első ízben 1350-ben tűnik fel az oklevelekben, címe szerint István herceg kápolnaispánja és titkos kancellárja volt.²⁵ 1352 előtt Győrben olvasókanonok, Esztergomban és Zágrábban

²⁰ 1357. dec. 1. KARÁCSONYI, 1904. XXIII. sz. György feleségének, Katalin asszonynak a nagyapja, Pósa korán elhunyt. Halála után testvérei lányát, Magythát férjhez adták a Hontpázmány nembeli Petri családból való Moyus fia: Mihályhoz. Mivel a Katalin asszony apjára vonatkozó adatok mind az ország északi részéről származnak, talán nem alaptalan az a feltételezés, hogy György az első feleségét urának sárosi és szepesi hercegségei idején vette nőül. Ugyanakkor Pósa miatt a család szlavóniai kötődései sem elhanyagolhatóak. Moyus fia: Mihály családjára l. KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1900. 688–690.; ENGEL, 2001.: Hontpázmány nem, 13. tábla. Pósa családjára l. ENGEL, 2001.: Lónyai tábla.

²¹ 1358. jan. 14. SMIČ. XII. 408. sz.

²² DL 33 744.

²³ 1386. febr. 21. „*condam magister Georgius litteratus, pater earum* [vagyis György lányai–B. H. É.], *dictam possessionem Megyurechye propriis suis laboribus aquisisse dinoscitur.*” SMIČ. XVII. 8. sz.

²⁴ 1386. febr. 21. SMIČ. XVII. 8. sz.

²⁵ 1350. szept. 1. NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA: Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Budapest, 1878–1920. V. 243. sz. Brünni Péter életével foglalkozott SPEKNER ENIKŐ: Adalékok a budavári István torony névadójának kérdéséhez. Budapest régiségei 35 (2002) 95. és 99. is.

javadalmas volt, 1352-ben I. Lajos a pápától erdélyi kanonokságot kért számára,²⁶ majd az év végén a megüresedett vasvári prépostságra ajánlotta.²⁷ Ez utóbbi kinevezése azonban sokáig húzódott, csak 1355. augusztus 21-én került rá sor.²⁸ Anjou István életében végig megtartotta kápolnaispáni és titkos kancellári címét,²⁹ de a zágrábi kancellária vezetője a herceg életében Megyericsei György volt. 1354 augusztusa után Péter kancellár címmel Margit hercegnő privilegiális okleveleinek *datum per manus*-részében szerepel, vagyis ekkor már átvette a távozó Megyericsei helyét.³⁰ Valószínűleg 1356-ban hagyta el Magyarországot, 1357-ben a svájci Chur város püspöke volt, ezt a méltóságot az országból szintén eltávozott Margit hercegnő hathatós támogatásával nyerhette el.³¹

Jakab mester pályáját valószínűleg még 1356 előtt kezdte a zágrábi hercegi kancellárián, Paksi Leusták szlavón vikárius, majd bán mellett töltötte be a báni ítélőmester tisztét 1358 és 1362 között. Szakértelmének köszönhetően hivatalban maradt urának távozása után is és Kanizsai István zágrábi püspök szlavón vikáriussága alatt is ellátta a zágrábi világi írószerv vezetését.³² A további kutatásoknak kell tisztázniuk, hogy a püspök szlavón helytartósága alatt keveredett-e az egyházi és a világi írószerv személyzete, de valószínűleg nem. Jakab mindkét *dominusa* alatt esetenként ellátta a báni helyettesi (*vicegerens*) feladatokat is. Itélőmesteri és báni helyettesi működésén kívül életére és személyére semmilyen adattal nem rendelkezünk.

Sörnyei Trepk fia Miklós fia: Mihály Szécsi Miklós szolgálatában állt, követte urát annak változó tisztségein keresztül. A XIV. századi szlavón báni ítélőmesterek közül az ő életét ismerjük a legrészletesebben, köszönhetően Bónis György gazdagon adatolt munkájának. Első feltűnésekor, 1356-ban hatalmaskodási panaszt emelt, ami bizonyításra a somogyvári konvent elé került. Az oklevélben deákként (*litteratus*) említett Mihály valószínűleg már ekkor is az országbírói tisztséget betöltő Szécsi Miklós szolgálatában

²⁶ 1352. jún. 2. BOSSÁNYI ÁRPÁD: Regesta supplicationum I–II. 1342–1394. Budapest, 1916–1918. (továbbiakban: BOSSÁNYI) I. DXIII.

²⁷ 1352. nov. 2. BOSSÁNYI I. DXIX.

²⁸ BOSSÁNYI II. LXII.

²⁹ 1353. máj. 12. DL 4359.

³⁰ SMIČ. XII. 201. és 265. sz.

³¹ Ma Graubünden, Svájc. BOSSÁNYI II. XCI. és XCV.

³² 1358. márc. 20. előtt – 1364. jún. 13. SMIČ. XII. 357. és XIII. 277. sz.

állt. Amikor ura 1366-ban másodízben is a szlavón báni tisztségbe került, vele tartott és a báni kancellária vezetése mellett ellátta a zvonigradi várnagyságot és helyettesítette a tartomány vezetőjét annak távollétében. Szécsi 1369–72 közötti országbíróága idején alszágbíróként és országbírói *prothonotarius*ként találkozunk nevével. Ugyanakkor Mihály nem követte urát Szlavóniába annak harmadik bánsága idején (1372–73), ekkor rang és hivatal nélkül említik egy oklevélben. Egészen 1381-ig visszavonultan élt, amikor Szécsi Miklós újra országbíró lett és Sörnyei Mihály ismét betöltötte mellette az ítélmesteri tisztséget, majd 1385–87-ben urának nádorsága idején nádori ítélmesterként funkcionált.³³

A századból az utolsó,³⁴ név szerint ismert szlavón *prothonotarius* György mester volt, aki Cudar Péter mellett töltötte be az ítélmester tisztségét. Személyéről keresztnévén kívül semmi közelebbit nem tudunk. Valószínű, hogy *dominusa* szolgálatára állt már annak első szlavón bánsága, majd rövid országbíróága idején is (1373. jan. 13. után–1373. márc. 8. előtt), bár erre nézve nem maradtak ránk pozitív adatok.³⁵ Sörnyei Mihályhoz hasonlóan helyettesítette is urát alkalmanként.³⁶

Miután fentebb áttekintettük a XIV. századi szlavón báni ítélmesterek életére vonatkozó adatokat, lássuk, milyen feladatoknak tettek eleget uruk dukátusa, illetve *banatusa* idején.

A szlavón báni – illetve esetenként hercegi – ítélmester urának familiárisa volt.³⁷ Ebben a minőségében uruk szlavón hercegsége, illetve bánsága idején nemcsak a kancelláriai munkát irányították, felügyelték, hanem *dominusuk* magánügyeiben is eljártak, ügyvédként léptek fel nevükben a különböző fórumokon, ahogyan tették akkor is, amikor az éppen nem viselt hivatalt.³⁸ A

³³ BÓNIS, 1971. 61–62.

³⁴ 1398. márc. 26-ról ismerjük Garai Miklós szlavón-dalmát-horvát bán alkancellárját: Mihály fia: Jánost, aki a kőrösi ispáni méltóságot is betöltötte. Zichy V. 56. sz. Neve pecséthelyettesítő formulában maradt ránk. Tevékenységéről és hivatali főnökeéről azonban nem rendelkezünk semmilyen információval.

³⁵ BERTÉNYI IVÁN: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Budapest, 1976. (továbbiakban: BERTÉNYI, 1976.) 235.

³⁶ 1373. máj. 1.–1376. máj. 7. SMİČ. XIV. 397. és XV. 143. sz.

³⁷ BÓNIS, 1971. 80.

³⁸ Például Ákos Mikcs bán ítélmestere 1342 nyarán Pál országbíró előtt jelent meg ura és fiai nevében. L. a 6. jegyzetet. Nevük mellett ilyenkor nem egy esetben csak a *magister* és a *notarius* szavak szerepelnek, ítélmesteri mivoltukra nincs utalás.

kezük alatt dolgozó jegyzők számunkra láthatatlanok, azt sem tudjuk, hogy egy időben hányan dolgozhattak a hercegi/báni kancellárián, bár számuk valószínűleg nem lehetett túl nagy.³⁹ A szlavón hercegség fennállásai (1350, 1353–54, 1372–73)⁴⁰ idején a báni, illetve hercegi kancellária nem vált el élesen egymástól, ahogyan az aulák bizonyos fokú keveredése is megfigyelhető. Kozma mester például egy 1353 októberében kelt báni oklevél elején egyértelműen báni emberként, míg a végén a hercegi és a báni udvarból („*de curia domini nostri ducis et nostra*”) kiküldötként szerepel.⁴¹

A báni ítélőmesterek ellátták a központ *prothonotarius*ainak szokásos feladatait, vagyis báni emberként határbejárásoknál működtek közre, fogott bíráként szerepeltek.⁴² Azokban az esetekben, amikor határbejárások során találkozunk a nevükkel, nem egy egyszerű birtokos nemes határainak bejárását végezték, hanem valamilyen szempontból kiemelkedő természetes vagy jogi személy kérésnek tettek eleget. Így rendelte ki például Hahót Miklós 1353-ban Kozmát Verőce város és a vele határvitában álló nemesek ügyében a határjárás lebonyolítására. Az ügyben ugyanakkor a *prothonotarius* a káptalani emberekkel együtt arra is jogot kapott, hogy a határjelekkel kapcsolatos problémákat a helyszínen ítélje meg.⁴³ Hasonlóképpen különleges

³⁹ 1369-ből ismerünk egy bizonyos Péter deák (*litteratus*) báni kiküldöttet, aki előtt esküt tesznek le. Nem lehetetlen, hogy ebben az esetben *homo banusként* az egyik kancellárián dolgozó írnok szerepelt. DL 106 925. A században már a kőrösi ispán kancelláriáján is volt *prothonotarius* és mellette jegyző (vagy jegyzők) is helyet kapott (kaphattak), pl. Pál ispáni *notarius* 1340. szept. 9. (SMČ. X. 405. sz.)–1352. márc. 24. (DF 282 330.) között kimutathatóan az ispáni kancellárián dolgozott. Közben, 1349-ben találkozunk András *prothonotarius* nevével is. DF 218 556. 1325. márc. 17-ről pedig egy István *notarius Crisiensist* ismerünk, aki egy végrendelet tanújaként szerepel. SMČ. IX. 184. sz. (Életéről és működéséről ezen egy momentumot leszámítva semmit nem tudunk.) Címe is óvatosságra kell, hogy intsen, hiszen nem bizonyos, hogy ispáni jegyzőről van szó, az illető lehetett Kőrös település jegyzője is.

⁴⁰ Míg Anjou István herceg és Bajor Margit hercegnő kancelláriájának vezetőit ismerjük, addig Durazzói Károly dukátusának idejéből nem maradt ránk olyan oklevél, amely *prothonotarius*ának vagy kancellárjának nevét fenntartotta volna.

⁴¹ 1353. okt. 21. SMČ. XII. 153. sz.

⁴² BÓNIS, 1971. 81.

⁴³ „...*si aliqua particula vel particule inter partes iamdictas litigiosa remaneret, illam vel illas Deum et eius iusticiam pre oculis habendo regali mensura mensurando vel visu consideranto estimare et sic cuilibet parti sua iura statuere et relinquere ... debuissent.*” 1353. okt. 21. SMČ. XII. 153. sz. Hasonló eseteket ismerünk a nádori és az országbírói ítélőmester tevékenységéből is, igaz csak a század második feléből. BERTÉNYI, 1964. 193–194.

határbejárási feladatot kapott Jakab mester Paksi Leustáktól, amikor Márton fia: István szamobori várnaggyal Zselin (*Selyn*)⁴⁴ várának és zágrábmezei (*de Campo Zagrabienſi*) Iván fia: Iván mester birtokait kellett egymástól elválasztania.⁴⁵ Ugyancsak különleges esetnek számított Csúz János horvát bán birtokvitája, ahol szintén a báni ítélőmester szerepelt kiküldöttként.⁴⁶ Ezekben az esetekben egyedi megbízatásuk gyakran a megnevezésükben is tükröződött, nem egyszerűen a „*homo noster/vester*” szokásos fordulattal jelölték őket, hanem a következő megnevezésekkel találkozhatunk: „*homines sui ad hoc specialiter per eundem ... transmissi*”,⁴⁷ „*homines nostri speciales ad hoc deputati*”⁴⁸, „*de letare nostro plena nostra cum auctoritate ... destinassemus*”.⁴⁹

Az ítélőmesterek szokásos feladatai közé tartozott fogott bíróként való szereplésük. Ilyen minőségben olvashatjuk Megyericsei György és Kozma mester nevét egy 1354 márc. 8-án kelt oklevélben, amikor több társukkal együtt az Iván fia: Dezső hercegi tárnokmester, annak fia: Iván hercegi pohárnokmester, valamint az Aba nembeli Atyinai János fia: Miklós, Péter fia: Lőrinc és Miklós fia: Péter közti perben ítélnék.⁵⁰ Fogott bíróként való szereplésükben nyilván közrejátszott az a tény is, hogy hivataluknál fogva megbecsültséget élveztek környezetükben.

A szlavón báni ítélőmesterek valószínűleg már a század elején is őrizték uruk hiteles pecsétjét, a központ nagybíráinak *prothonotarius*aikhoz hasonlóan.⁵¹ Amikor 1376 után a bánok helyettesítését már nem ítélőmesterük, hanem a körösi, illetve a zágrábi *comes* látta el, az autentikus báni pecsét őrzése valószínűleg továbbra is a kancellária vezetőjének feladata maradt. Mindazonáltal ettől az időponttól kezdve a pecséthelyettesítő-formulával

⁴⁴ Ma Želin, Horvátország.

⁴⁵ Szerepüket a zágrábi káptalan 1358. ápr. 4-én kelt jelentéséből ismerjük. SMIČ. XII. 357. sz.

⁴⁶ 1362. máj. 23. DL 101 676.

⁴⁷ 1358. ápr. 4. SMIČ. XII. 357. sz.

⁴⁸ 1366. szept. 21. DL 100 115.

⁴⁹ 1362. ápr. 5. SMIČ. XIII. 153. sz.

⁵⁰ SMIČ. XII. 171. sz.

⁵¹ BÓNIS, 1971. 80. Párhuzamként megemlíthető, hogy valószínűleg a körösi ispánok pecsétjét is *prothonotarius*uk őrizte. 1349-ben Jakab körösi ispán gyűrűpecsétjével erősített meg egy oklevelet, mert az autentikus pecsétjét ítélőmestere, András elvitte magával: „*Presentes vobis misimus sub sigillo nostro anulari, quia sigillum nostrum autenticum magister Andreas prothonotarius noster in nostris quibusdam negotiis deportavit.*” DF 218 556.

kiadott oklevelekben nem az ítélmester, hanem a vicebáni tisztséget viselő ispán neve szerepel.⁵²

A szlavón bán *prothonotarius*a írástudásának és jogban való jártasságának köszönhetően részt vett a törvényszékeken is, bírótársként segítette ura munkáját.⁵³ Ilyen minőségében tűnik fel Megyericsei György 1353 májusában a Zágrábban tartott *generalis congregation* Hahót Miklós bírótársaként. A kérdéses közgyűlésről mindössze egyetlen ügyet ismerünk, amelyben egy oklevélhamisító felett ítéleztek.⁵⁴ Bírótársi szerepük azonban nem korlátozódott pusztán Szlavónia területére, hiszen Megyericsei Györgyöt ott találjuk 1350-ben Budán, a Szentjakabi Tamás körösi ispán által tartott törvényszéken, Miklós esztergomi érsek, Briccius győri prépost, Ugali Pál szlavón-horvát bán és Pető országbírói *prothonotarius* társaságában, ahol Farkas fia: Miklós fia: Farkas a rojcsai polgárokkal szemben pert kezdeményezett. A két ítélmester részvétele ismételten fontos volt a törvényszéken, hiszen a Farkas által bizonyítékul benyújtott oklevél nem bizonyult valódinak és ezért őt minden birtokának elvesztésével büntették. A kérdéses oklevelet Mikcs bán nevére és 1355-re (!) hamisították. A vizsgálat során figyelembe vették a pecsétet, annak képét és környezetét – valószínűleg egy hiteles oklevélről távolították el erőszakosan –, valamint a diplomán található vakarásokat⁵⁵ és azt, hogy a sorok közé is írtak. Érdekes módon a *datatio* ellentmondása nem szerepel a kritikai észrevételek között. Valószínűnek tarthatjuk, hogy nem a kancellárián készült, hanem egy ügyetlen hamisító „termékéről” van szó, aki nem ismerte a kancelláriáról kikerülő oklevelek külső jellemzőit (és a naptárat sem) és így próbált meg megbízója érdekében működni.⁵⁶

⁵² Ez alól eddig egy kivételt ismerünk: Garai Miklós bán 1398. márc. 26-án kelt oklevelét Mihály fia: János alkancellár pecsétjével erősítették meg. Zichy V. 56. sz.

⁵³ BÓNIS, 1971. 80. Párhuzamként említhető, hogy a körösi ispánok (*protho*)*notarius*a szintén kapott hasonló feladatokat. Például 1340-ben Pál ispáni *notariust* ott találjuk István bán fia: Pál körösi ispán bírói székén. SMIC. X. 405. sz. Az 1300-as évek közepén tűnnek fel a nádori és az országbírói ítélmesterek uraik bírótársaiként a törvényszékeken. BERTÉNYI, 1964. 190–191.

⁵⁴ SÜMEGHY DEZSŐ: Sopron vármegye levéltárának oklevélgyűjteménye I. Középkori oklevelek (1236–1526). Sopron, 1928. 26. sz.

⁵⁵ A privilegális okleveleknek minden vakarástól, javítástól mentesnek kellett lennie, különben nem fogadták el.

⁵⁶ „...*litteras privilegiales ... diligenter exanimari fecisset tandem quia ipse littere privilegiales tam in ipsius sigillo et ipsius sigilli sculptura et eius circumferenciis quam propter eius rasingas*

A báni ítélmesterek közül az első, aki valószínűleg szakértelménél fogva hivatalában maradt, Jakab mester volt.⁵⁷ XIV. századi hivatali utódai közül a példáját senki nem követte, minden báni ítélmester a familiaritás talaján állva urát szolgálta annak változó tisztségeiben. Mint említettük, Jakab mester Paksi Leusták *prothonotarius*aként tűnt fel 1358-ban, majd az őt követő Kanizsai István püspök-vikárius idején is ugyanebben a tisztségben találjuk. Személye abból a szempontból is kiemelkedő, hogy a század ítélmesterei közül ő volt az első, aki báni helyettesként (*vicegerens*) is helytállt. Báni helyettesi működése során saját nevében és saját pecsétje alatt adott ki oklevelet, panaszokat hallgatott meg,⁵⁸ ura emberét küldte ki a vizsgálatok lefolytatására.⁵⁹ Minden esetben hangsúlyozta azonban, hogy ura nevében, annak képében („*in figura iudicii ipsius domini nostri*”) jár el, a kiküldött báni embereket ura embereinek („*homines domini nostri*”) írja és a bánnak („*dicto domino nostro*”) kéri a jelentést is.⁶⁰ Bónis György megfogalmazása szerint a szlavón bán *prothonotarius*a Jakabbal delegált joghatósághoz jutott, körülbelül Lőrinc tárnokmesteri ítélmesterrel egy időben, de már nem csak a pecséthelyettesítő formula árulkodik erről, hanem nyíltan, álarc nélkül látják el ezt a feladatot.⁶¹ Mindazonáltal Jakab mester báni helyettesi működését Paksi Leusták vikáriussága, majd bánága alatt mindössze 1359 végétől 1360 elejéig tudjuk oklevelekkel igazolni.⁶² Jakab után szintén báni helyettesi működést is kifejtett Sörnyei Mihály és György mester, akik szintén saját

et scripturas interlineales predictis regni prelati et nobilibus omnino false et falsa suggestionem emanate extitisse apparuisse.” 1350. aug. 22. DL 33 511. A kérdéshez l. még SZENTPÉTERY IMRE: Magyar Oklevéltan. Budapest, 1930. (A Magyar történettudomány kézikönyve III/3.) 249–252. Hasonló vizsgálatot folytattak a zágrábi káptalanban is, amikor az 1380. júl. 19-én átírta a saját, 1358. máj. 1-jén kelt oklevelét, amelyet előzőleg tüzetesen megvizsgáltak. A vizsgálat részét képezte az íróanyag (az oklevél nem tért ki arra, hogy hártát vagy papírt használtak), a pecsét, az írás, a függőpecsét sodrata is. SMIČ. XVI. 104. sz.

⁵⁷ Szlavóniából a század első feléből is ismerünk arra példát, hogy egy *notarius* szaktudásának köszönhetően hivatalban maradt urának távozása után: Pál mestert Pál bán fia: István és Mihály fia: Péter körösi ispán alatt is hivatalban maradt: 1340. szept. 9.–1352. márc. 24. között vannak adataink működésére (l. a 39. jegyzetet). BÓNIS, 1971. 80.

⁵⁸ 1360. jan. 7. DL 24 484.

⁵⁹ 1364. okt. 11. SMIČ. XIII. 293. sz.

⁶⁰ 1359. okt. 13. DL 100 133.

⁶¹ BÓNIS, 1971. 81.

⁶² Összesen két oklevele maradt ránk Paksi Leusták *banatus*ának idejéből: 1359. okt. 13. (DL 100 133.) és 1360. jan. 7. (DL 24 484.)

nevükben adtak ki olyan ügyekben oklevelet, amelyek konkrét döntést nem igényeltek, csak az oklevelek jobbára mechanikus, technikai kiállítását, például perhalasztásokról,⁶³ panaszok felvételéről,⁶⁴ bírságolásokról.⁶⁵ Okleveleikben a Jakab mesternél már megismert formulákkal találkozunk, tehát uruk emberét küldték ki a feladatok elvégzésére, uruknak vagy a királynak kérték a jelentéseket, stb.

Ugyanakkor nem helytálló Bónis György azon megállapítása, hogy Jakab mesterrel állandósult volna a szlavón báni *prothonotarius* helyettesi szerepe.⁶⁶ 1365–66-ban Kanizsai János püspök-vikárius mellett már Rohmani György körösi ispán viselte a *vicegerensi* tisztséget, holott bizonyosan volt ítélőmestere a püspöknek, akkor is, ha a tisztséget már nem Jakab töltötte be.⁶⁷ 1367 és 1376 között ismét az ítélőmesterek helyettesítették a bánt annak távollétében, majd Cudar Péter második *banatusa* alatt ezt a szerepet a megyésispánok vették át tőlük, az esetek nagyobb részében a körösi, a maradékban pedig a zágrábi *comes*. A báni okleveleken ebben az időben megjelenő pecséthelyettesítési záradékokban szintén az ispánok neve szerepel, nem pedig a *prothonotariusé*.⁶⁸ Így semmi esetre sem beszélhetünk arról, hogy a szlavón bánt a XIV. század 60-as éveitől kezdve állandó jelleggel az ítélőmesterük helyettesítette volna, az 1376-ban bekövetkezett a változásnak pontos okát nem ismerjük.⁶⁹

A XIV. századi báni ítélőmesterek minden esetben a *familiaritas* talaján álltak és legtöbb esetben követték *dominusukat* annak változó tisztségein keresztül, az egyedüli kivételt ez alól Jakab mester képviselte, aki Paksi Leusták után Kanizsai István szolgálatába szegődött. Szlavóniában a báni

⁶³ Pl. 1367. jún. 29. előtt. SMIČ. XIV. 39. sz.

⁶⁴ Pl. 1375. dec. 1. SMIČ. XV. 121. sz.

⁶⁵ Pl. 1367. jan. 13. után DL 91 826.

⁶⁶ BÓNIS, 1971. 81.

⁶⁷ Tudjuk, hogy Jakab 1364. jún. 13-án még a helytartó ítélőmestereként és helyetteseként működött. SMIČ. XIII. 277. sz. Rohmani György 1365. okt. 13. (SMIČ. XIII. 344. sz.) és 1366. jún. 23. (DF 282 338.) között volt Kanizsai István püspök-vikárius helyettese.

⁶⁸ Pl. 1380. okt. 3. SMIČ. XVI. 114. sz.

⁶⁹ A vicebánsként is fungáló ispánok okleveleiben a formulák hasonlóak az ítélőmester-helyettesek okleveleihez, uruknak vagy az uralkodónak kéri a jelentés kiállítását, esetenként uruk emberét küldik ki a vizsgálat elvégzésére. A század utolsó évtizedében azonban ez megváltozik, al-báni szerepben is minden esetben a saját emberüket (*homo noster*) küldik ki a vizsgálatok elvégzésére, stb. A vicebánsként kiadott oklevelek *intitulatio*jából a szolgabírák viszont következetesen mindig elmaradnak, pl. Csirke Péter, 1378. szept. 13. SMIČ. XV. 291. sz.

kancellária vezetése mellett részt vettek a báni törvényszéken, különleges báni kiküldötként szerepeltek, fogott bíráként jártak el társaikkal együtt, őrizték uruk hiteles pecsétjét. A század második felének ítélmesterei báni helyettesként 1376-ig delegált joghatóságot kaptak, saját nevükben és pecsétjük alatt adtak ki perhalasztó- és idézőleveleket, szabtak ki bírságot, vettek fel panaszokat.

Melléklet

A szlavón hercegi, illetve báni kancellária vezetőinek archontológiája⁷⁰

Herceg(nő)i ítélőmesterek

Megyericsei György (Anjou Istváné)	1350. okt. 10. SMIČ. XI. 487. sz.
Megyericsei György (Anjou Istváné)	1353. márc. 10. SMIČ. XII. 107. sz.
	1354. máj. 10. SMIČ. XII. 179. sz.
Brünni Péter (Bajor Margité)	1355. jan. 20. SMIČ. XII. 201. sz.
	1356. jan. 10. SMIČ. XII. 239. sz.

Báni ítélőmesterek

András (Ákos Mikcsé)	1336. febr. 24. SMIČ. X 187. sz.
	1342. aug. 27. DL 72 182.
Kozma (Hahót Miklóse)	1353. szept. 15. SMIČ. XII. 153. sz.
	1355. jún. 11. SMIČ. XII. 220. sz.
Jakab (Paksi Leustáké és Kanizsai Istváné)	1358. márc. 20. előtt. SMIČ. XII. 357. sz.
	1364. okt. 11. SMIČ. XIII. 293. sz.
Sörnyei Mihály (Szécsi Miklóse)	1366. szept. 21. DL 100 115.
	1368. jan. 20. SMIČ. XIV. 111. sz.
Sörnyei Mihály (Szécsi Miklóse)	1372. dec. 8. DF 230 552.
György (Cudar Péteré)	1373. máj. 1. SMIČ. XIV. 397. sz.
	1376. máj. 7. SMIČ. XV. 143. sz.

⁷⁰ A herceg(nő)i kancellária vezetői közül egyedül Brünni Péter viselt kancellári rangot.

**The *prothonotarii* of the Sclavonian princes and bans
in the XIV. century**

The head of the Zagrabian chancellery was the *prothonotarius*. They controlled the edition of the charters. In the charters of the prince and princess their name were written in the “*datum per manus*”-form. They sometimes appeared as “*homo banus*”, managed cases and participated in the *generalis congergatio* as well as in the court of justice. Therefore, their knowledge of law, writing and reading was a big support to the dignitary. Between 1359 and 1376 the *prothonotarii* sometimes worked as a *viceban*, too, and issued charters in their own name, with their own seal. They were important people in the family of the Sclavonian prince and ban, however, only one *prothonotarius* is known before 1350, in connection with his land, not with his work in the chancellery. He was master Andrew, the *prothonotarius* of ban Mikcs. After 1350, we know the *prothonotarii* of all the Sclavonian bans and princes. Each ban had his own *prothonotarius*. George Megyericsi was the head of prince Stephan’s and Peter was the head of princess Margareta’s chancellery. Kozma was the *prothonotarius* of Nicholas Hahót. He was a member of the family of Nicholas and worked for his lord before and after his *banatus*, and after his death for the sons of Nicholas. He didn’t issue charters in his own name. The *prothonotarius* of Leusták Paksi was master Jacob, who served bishop Stephan Kanizsai, too, when he held the “*vicarius of Sclavonie*” title. In the 14th century he was the only *prothonotarius*, who stayed in this office after the changing of the ban, consequently he could have been a very good specialist. Nicholas Szécsi’s *prothonotarius* was Michael Sörnyei. He followed his lord in his different offices, when Nicholas Szécsi was the *iudex curie*, Michael was the *prothonotarius iudicis curie*. Jacob and Michael Sörnyei issued charters in their own names, when they were the vicar of their lords. For the *prothonotarius* his office provided an opportunity to become rich. Master Kozma had his own family and Michael Sörnyei picked up several lands during his work. Unfortunately, the notaries, who were the real workers of the chancellery of the ban, are unknown.

A nádori hivatal működése Lackfi István tisztségviselése alatt (1387–1392)

Egy korábbi tanulmányomban már röviden érintettem, hogy a világi nagybírák igen ritkán vettek részt az általuk vezetett bíróság munkájában, ám akkor a téma és a terjedelmi korlátok miatt ennek részletes, adatokkal alátámasztott bizonyítása elmaradt.¹ Mivel a nagybírák részvétele avagy távolmaradása a mindennapi ítélkezéstől meglehetősen fontos kérdése a kúriai bíraskodás, s egyúttal Magyarország középkori jogtörténetének, ezért talán nem lesz haszontalan az egyik tisztségviselő ilyenét gyakorlatának vizsgálata. Mielőtt azonban belekezdenék ennek leírásába, egy-két szót az általam követett módszerről. Az Országos Levéltár adatbázisa² alapján a (Lackfi) István nádor neve alatt 1387. jan. 27. és 1392. nov. 13. között³ kelt összes oklevelet kikértem, s különböző szempontok szerint három csoportba soroltam. Az első csoportot azok az oklevelek és levelek alkotják, amelyek kibocsátója biztosan Lackfi István volt. A második csoportba azok kerültek, amelyeket a nádor nevében az ítélőmestere állított ki. Végül a harmadik csoportba azok az oklevelek kerültek, amelyek a nádori jelenlétén keltek a különböző peres ügyekben. A három csoport között biztosan léteznek átfedések, ám azok – egyelőre (?) – nem mutathatók ki.

A nádori hivatal történetének Fraknoi Vilmos szentelt monográfiát,⁴ míg

¹ C. TÓTH NORBERT: Zsigmond királynak a hiteleshelyekről szóló elveszett rendelete. Adalékok a kor kormányzattörténetéhez. In: *Loca credibilia. Hiteleshelyek a középkori Magyarországon*. Szerk. BILKEI IRÉN–FEDELES TAMÁS. (Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből 4.) Pécs, 2009. 49–64.; 57–58.

² Zsigmond-kori oklevéltár I–VII. (1387–1420) Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR–BORSA IVÁN. In: RÁCZ GYÖRGY szerk. *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa DL-DF 4.2*. Budapest, 2003. CD-ROM. (Arcanum Digitéka.) E szerint 473 darab ilyen oklevél van.

³ ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II*. História Könyvtár. Budapest 1996. (továbbiakban: ENGEL, 1996.) I. 4.

⁴ FRANKL VILMOS: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése*. Pesten, 1863. 7–126.

az Anjou-korra vonatkozó részével Nyers Lajos foglalkozott,⁵ amint azonban munkáik címéből is kiderül, egyikőjük sem tanulmányozta a Zsigmond-kori nádori „iroda” munkáját. Ezt a munkát Bónis György⁶ és Bertényi Iván⁷ vállalták fel és vizsgálták, illetve elemeztek mintaszerűen egy-egy időszakot a nádori, országbírói és a királyi különös jelenléten folyó munkából. A jelen dolgozat az előbbi tanulmányok gondolatmenetét folytatva kíván további adatokat nyújtani a kérdésben, mégpedig a már említett Lackfi István tisztségviselése alatt kelt okleveleken lévő, a nádori iroda tagjai által írt jegyzetek feltárása révén. A dolgozatban semmiképpen sem szeretnék a hivatal ezen öt évének működéséből az egész korszakra vonatkozóan következtetéseket levonni, mivel amíg Lackfi utódainak hivatalviselése hasonlóképpen nincsen feltárva, addig ez úgyis hiábavaló és félrevezető próbálkozás lenne. A jelen munkában arra kívánok rámutatni, hogy már Zsigmond király uralkodása kezdetén mennyire külön vált a tisztségviselő személye az általa betöltött funkciótól, s ezzel párhuzamosan hogyan vette át feladatainak mind nagyobb részét helyettese, az ítélmester. Ehhez szolgál adalékul az alább közlendő nádori itinerárium, mivel az ország politika- és intézménytörténetének megírásához nem csak az uralkodók⁸ itineráriumára van szükség, hanem a tisztségviselők, illetve a kor

⁵ A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században (1307–1386). Kecskemét, 1934.

⁶ A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. Levéltári Közlemények 34 (1963) (továbbiakban: BÓNIS, 1963.) 197–243.

⁷ A nádori és az országbírói ítélmester bírósági működése a XIV. században. Levéltári Közlemények 35 (1964) (továbbiakban: BERTÉNYI, 1964.) 187–205.

⁸ ENGEL PÁL: Hunyadi János kormányzó itinerárium. Századok 118 (1984) 974–997.; Uő.: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). Századok 122 (1988), az itinerárium: 136–139.; SROKA, STANISLAW A.: I. Ulászló itinerárium (1440–1444). Történeti Tanulmányok IV. Debrecen, 1995.; SEBŐK FERENC: I. Károly király tartózkodási helyei 1341-ben. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 109 (2004) 57–63.; †ENGEL PÁL–C. TÓTH NORBERT: Itineraria regum et reginarum (1382–1438) (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) Itinerarium Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437). Manuscriptum Pauli Engel complevit indiceque instruxit et redegit Norbertus C. Tóth. Itineraria Mariae (1382–1395) et Barbarae reginarum (1405–1438) consortum Sigismundi regis imperatorisque, nec non Elizabeth reginae (1382–1386), relictæ Ludovici I regis composuit indicibusque instruxit et redegit Norbertus C. Tóth. Budapest, 2005. (továbbiakban Itineraria); HORVÁTH RICHÁRD: A hadakozó király: Hunyadi Mátyás itinerárium. In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. (Kiállítási katalógus) BTM. Budapest, 2008. 51–63.

fontos szereplőinek tartózkodási helyeit ismertető tanulmányokra is.⁹ A világi bírák (nádor, országbíró) itineráriumának elkészítése azonban nehezebb,¹⁰ mint a többi tisztségviselőé,¹¹ mivel sokszor csak a pecsétkép alapján lehetne eldönteni, hogy valóban a tisztséget viselő báró vagy az ítélőmester, avagy a kúriában dolgozó notarius nyomta a pecsétet az oklevélre. Ám ennek mindenki számára belátható korlátai vannak, s tulajdonképpen azt sem tudjuk pontosan, hogy hány darab pecsétet használtak az egyes tisztségviselők nevében kiállított okleveleken. Így például az idősebb Garai Miklós nádor (1375–1385) legalább ötféle (nagyságú) pecsétet használt!¹² Lackfi István oklevelein nagyságuk alapján legalább háromféle pecsét különböztethető meg. Egy kisebb, amelynek átmérője kb. 20 miniméter. Ezt a pecsétet találhatjuk levelein, s a legtöbb

⁹ DANIELA DVOŘÁKOVÁ: Rytier a jeho král'. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Budomerice, 2003. (Megjelent magyarul is: A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond. Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből. Pozsony, 2009.); C. TÓTH NORBERT: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma I. (Uralkodásának elejétől az 1420-as évekig). Századok 138 (2004) (továbbiakban C. TÓTH, 2004.) 465–494. (erdélyi vajdák 1426-ig, tárnokmesterek 1419-ig és Ozorai Pipo); KUBINYI ANDRÁS: Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária történetéhez. Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica. Tomus IX. Fasciculus 1. Miskolc, 2004. 25–58. (Várdai István kancellár, érsek); C. TÓTH NORBERT: A Bátor-icsalád ecsedi ága az 1440-es években. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 41 (2006) 266–289. (Hunyadi János 1445–1446 közötti itineráriuma: 279–280.); NEUMANN TIBOR: Verböci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében. A somlyói Bátor-icsak és a Moröc-örökség. Uo. 290–304.; C. TÓTH NORBERT: Ki kicsoda az ecsedi Bátor-ics családban. A Bátor-ics csaláé ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. Uo. 44 (2009) 5–47. (a családtagok itineráriumai: 32–42.); HORVÁTH RICHÁRD: Életrajzi szilánkok ecsedi Bátor-ics István politikai pályafutásáról (1458–1479). Uo. 48–82. (1470–1479 közötti itineráriuma: 79–81.); NEUMANN TIBOR: Bátor-ics István politikai szerepe II. Ulászló uralkodása alatt (1490–1493). Uo. 83–127. (1490–1493 közötti itineráriuma: 122–127.)

¹⁰ C. TÓTH, 2004. 466.

¹¹ Érdeességként jegyzem meg, hogy KUMOROVITZ L. BERNÁT: Osztályok, címek, rangok és hatáskörök alakulása I. Lajos király kancelláriájában. (In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. SZÉKELY GYÖRGY. Memoria Saeculorum Hungariae 4. Budapest, 1984. 293–330.) című munkájának 296/8. jegyzetében utalt arra, hogy Lajos király specialis notariusának elkészítette az itineráriumát: „Die Entwicklung der ungarischen königlichen Geheimen Kanzlei. (Forschungen zur Geschichte der Kanzlei Ludwig I. Königs von Ungarn. 1342–1382. Anhang I. B. 70–72. Az 1973. október 1–6 között Budapestén megtartott IV. Nemzetközi Diplomatikai Kongresszus október 6-i (esztergomi) záróülésén elhangzott előadás sajtó alatt álló kibővített kézírata.” Eledlig azonban nem találtam nyomát annak, hogy megjelent volna a tanulmány.

¹² BÓNIS, 1963. 206.

esetben zöld viaszba nyomták.¹³ A nagyobb, vagy bírói pecsétjének átmérője kb. 30 miniméter volt.¹⁴ E kettő mellett volt még egy harmadik pecsétje is, amelyet a privilégiumokra függesztettek. Ennek átmérője kb. 54 miniméter volt a pecsétfészek nélkül.¹⁵ Mindhárom pecsét közös jellemzője, hogy a pecsétkép a Lackfiak címerállatát, a sárkányt ábrázolja.

A következőekben párhuzamosan közlöm a Lackfi István nádor (akár saját kiadványa, akár mint a királyi és királynéi oklevelek relatora¹⁶ szerepel) és Uzsaí Márton ítélőmester (1387–1395)¹⁷ tartózkodási helyeit tartalmazó listát, majd utána a nádori kúriában kelt okleveleket és a rajtuk található kézjegyeket. A nádori vagy bírói közgyűléseken kiadott okleveleket minden esetben az ítélőmester keltezési helyeként tüntettem fel, ugyanis korszakunkban már szinte teljesen kizárható, hogy azokon a nádor személyesen is részt vett volna.¹⁸

Lackfi István

Uzsai Márton

1387.

jan. 27. Dombró¹⁹
ápr. 16. Buda²⁰

¹³ Pl. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL) 52 586., 52 623., 52 635. Természetes színű viaszban: DL 7677. és 42 437. (Képét lásd a dolgozat végén.)

¹⁴ Pl. DL 52 542., 52 544. (Képét lásd a dolgozat végén), 52 629., 52 711.

¹⁵ DL 8006. (Képét lásd a dolgozat végén.)

¹⁶ A királyi okleveleken még biztosan találhatók ilyen adatok, mivel a vonatkozó időszakra a gyűjtés nem teljes.

¹⁷ BÓNIS GYÖRGY: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971. (továbbiakban: BÓNIS, 1971.) 178., valamint Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. (továbbiakban: DF) 233 968. Személyére lásd Uő. 192., 196–198.

¹⁸ Vö. BERTÉNYI, 1964. 198.; TRINGLI ISTVÁN: Pest megye a késő középkorban. Pest Megye Monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István közreműködésével szerk. ZSOLDOS ATTILA. Budapest, 2001. (továbbiakban TRINGLI, 2001) 75–194.; 174. További példákra l. C. TÓTH NORBERT: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza, 2008. 115–119.

¹⁹ Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Szerk. NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHÉLY DEZSŐ–KAMMERER ERNŐ–DÖRY FERENC–LUKCSICS PÁL. I–XII. Budapest, 1871–1931.; IV. 324., *relatio*. (Kőrös m.)

²⁰ Zsigmondkori oklevéltár I. (1387–1399) Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR. Budapest, 1951. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1.) (továbbiakban: ZsO I.) 22., *relatio*. (Pilis m.)

máj. 16. Semppte²¹
 máj. 24. Visegrád²²
 máj. 27. Buda²³
 jún. 5. Buda²⁴
 júl. 10. Zágráb²⁵
 aug. 6. Kőrös²⁶
 aug. 7. Kapronca²⁷
 szept. 10. Várad²⁸
 szept. 24. Diósgyőr²⁹
 szept. 29. Diósgyőr³⁰
 szept. 29. k. Diósgyőr³¹
 okt. 3. Diósgyőr³²

okt. 13. Buda³³

²¹ Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják IPOLYI ARNOLD–NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHÉLY DEZSŐ. I–VIII. Győr, Bp., 1865–1891. (továbbiakban: HO) V. 165., *relatio*. (Nyitra m.)

²² C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. I. közlemény. 1387–1399. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I. kötetéhez) In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 47 (2005) (továbbiakban: Lelesz I.) 235–343. 243/9. (Pilis m.)

²³ ZsO I. 76., *relatio*.

²⁴ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von FRANZ ZIMMERMANN–CARL WERNER–GEORG MÜLLER–GUSTAV GÜNDISCH–HERTA GÜNDISCH–KONRAD G. GÜNDISCH–GERNOT NUSSBÄCHER. Bd. I–VII. Hermannstadt, 1892–1991. (továbbiakban: Z–W.) II. 611–612., *relatio*.

²⁵ ZsO I. 142., *relatio*. (Zágráb m.)

²⁶ ZsO I. 170. és 174., *relatiok*. (Kőrös m.)

²⁷ ZsO I. 180., bírótársakkal. (Kőrös m.)

²⁸ Lelesz I. 245/16. (Bihar m.)

²⁹ DF 210 777. A nádor 1388. márc. 26-án Visegrádon kelt privilégiumában „*nobis unacum rege et regina, nec non prelatibus et baronibus feria tertia ante Michaelis in Gyosgeur existentibus.*” (Borsod m.)

³⁰ HO II. 151., *relatio*.

³¹ ZsO I. 237.

³² DF 210 777. A nádor 1388. márc. 26-án Visegrádon kelt privilégiumában „*nobis unacum rege et regina, nec non prelatibus et baronibus feria tertia ante Michaelis in Gyosgeur existentibus Tandem feria quinta post Michaelis ...*” Himházi László fia: Antal kúriai jegyző és nádori ember, Bélháromkút, határjárás, stb.

³³ DF 233 968.

okt. 14. Diósgyőr³⁴
okt. 16. Rimaszombat³⁵
nov. 3. Visegrád³⁶

nov. 23. Buda³⁷

1388.

márc. 6. Csáktornya³⁸
márc. 19. Buda³⁹

márc. 26. Visegrád⁴⁰
máj. 31. Nyitra mellett⁴¹
jún. 1. Nyitra mellett⁴²
jún. 2. Nyitra mellett⁴³
jún. 5. Nyitra mellett⁴⁴

jún. 12. Esztergom⁴⁵

jún. 15. Bars mellett⁴⁶
jún. 17. Bars mellett⁴⁷

³⁴ HO VII. 423. (okt. 7-i kelettel), *relatio*.

³⁵ Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette BORSA IVÁN. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1993. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 23.) 130/150. „Gál-napon a királlyal és a királynéval” tartózkodott ott. (Gömör m.)

³⁶ ZsO I. 275–276., *relatiok*.

³⁷ Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. Másolta és gyűjtötte PESTY FRIGYES. A M. Tud. Akadémia tört. bizottságának rendeletéből sajtó alá rendezte ORTVAY TIVADAR. I. 1183–1430. Pozsony, 1896. (Temesvármegye és Temesvár város története. IV.) 166., mint bírótárs.

³⁸ HO VII. 425. ZsO I. 456. Levél, zöld pecsét. (Zala m.)

³⁹ DL 72 780. (Bizonytalan.)

⁴⁰ DF 210 777. ZsO I. 479.

⁴¹ ZsO I. 574. (Nyitra m.)

⁴² DL 75 564.

⁴³ ZsO I. 578.

⁴⁴ ZsO I. 589.

⁴⁵ Z–W. II. 626.; *relatio*. (Esztergom m.)

⁴⁶ ZsO I. 600. (Bars m.)

⁴⁷ ZsO I. 606., DL 58 678.

jún. 19.	Visegrád ⁴⁹	jún. 18. Bars mellett ⁴⁸
jún. 22.	Visegrád ⁵¹	jún. 19. Bars mellett ⁵⁰
jún. 24.	Visegrád ⁵²	
		júl. 2. Gyarmat mellett ⁵³
		júl. 3. Gyarmat ⁵⁴
		júl. 6. Gyarmat ⁵⁵
		júl. 10. Gyarmat mellett ⁵⁶
		júl. 13. Gyarmat mellett ⁵⁷
júl. 18.	Zólyom ⁵⁸	
aug. 1.	Buda ⁶⁰	júl. 21. Szebelléb ⁵⁹
		aug. 3. Szentersébet mellett ⁶¹
		aug. 5. Szentersébet mellett ⁶²
		aug. 7. Szentersébet mellett ⁶³
		aug. 8. Szentersébet mellett ⁶⁴

⁴⁸ ZsO I. 608.

⁴⁹ ZsO I. 609., *relatio*.

⁵⁰ ZsO I. 611–3.

⁵¹ DL 100 228. Az oklevél hátlapján két pecsét található: egy zöld színű viaszpecsét nyoma és egy másik, amelyen a nádor sarkányt ábrázoló pecsétjének lenyomata látszik.

⁵² ZsO I. 619. Zöld viaszpecsét nyoma.

⁵³ DL 43 345. (Nógrád m.)

⁵⁴ DL 59 713., 59 723.

⁵⁵ ZsO I. 637.

⁵⁶ A Balassa család levéltára 1193–1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette BORSA IVÁN. Budapest, 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 18.) 65/179., ZsO I. 637., 645–7.

⁵⁷ ZsO I. 650.

⁵⁸ DF 238 588. (Zólyom m.)

⁵⁹ DL 42 396., határjárás. (Hont m.)

⁶⁰ DL 107 352. Iktatólevél. (Bizonytalan.)

⁶¹ DL 64 970. (Pest m.)

⁶² ZsO I. 682.

⁶³ ZsO I. 688–9.; DF 275 715.

⁶⁴ DF 244 505., DL 7452. (ZsO I. 815., nov. 30-i kelettel. Az oklevél „12. die f. II. post festum Beati [...]” kelt.)

aug. 9. Szentterzsébet mellett⁶⁵
 aug. 10. Szentterzsébet mellett⁶⁶
 okt. 6. Visegrád⁶⁷
 okt. 7. Visegrád⁶⁸
 okt. 15. Uzsa⁶⁹
 nov. 26. Óvár⁷⁰

1389.

márc. 3. Óvár⁷¹
 márc. 8. Óvár⁷²
 márc. 26. Omor⁷³
 márc. 31. Szárberény⁷⁴
 ápr. 15. Szent Fábían
 és Sebestyén-egyház⁷⁵
 ápr. 30. Tata⁷⁶
 máj. 2. Uzsa⁷⁷

⁶⁵ ZsO I. 692.

⁶⁶ DL 7426-7., 7393. ZsO I. 696.

⁶⁷ DL 7460. Fügőpecséttel.

⁶⁸ DL 8006. Fügőpecséttel, képét lásd a dolgozat végén.

⁶⁹ ZsO I. 772. (Zala m.)

⁷⁰ ZsO I. 808.

⁷¹ DL 52 622. (Moson m.)

⁷² DL 52 622. „...dominus Akus pridem regni Sclavonie banus et magister Wbul de Kallo, ut actor parte ab altera in die Cynerum [márc. 3.] coram nobis ibi, ubi videlicet Deo duce tunc fieremus constituti comparere ac in causis ipsorum inter ipsos habitis arbitrium venerabilis in Christo patris domini Johannis archyepiscopi ecclesie Strigoniensis” bizonyos bírság terhe alatt kötelesek voltak elfogadni. „Tandem ipso termino adherente nobis hic in Ovar existentibus prefatus Akus banus” nem jelent meg, Ubul mester „congruis diebus nostram in presentiam” hiába várt rá, ezért a nádor Ákost megbírságolta. „Datum in Ovar, sexto die diei Cynerum...”

⁷³ ZsO I. 966. (Krassó m.) Zöld színű papírfelzetes viaszpecséttel.

⁷⁴ ZsO I. 979. Mint kiküldött. (Veszprém m.)

⁷⁵ ZsO I. 983. (Kun szállások, Szentestől északkeletre.)

⁷⁶ ZsO I. 1003. (Relatio magistri Demetrii.) (Komárom m.) Az alnádor kiadványa?

⁷⁷ ZsO I. 1006. Mint fogott bíró Köveskálón ténykedett előtte.

		máj. 3.	Kál ⁷⁸
máj. 7.	Ladány ⁷⁹		
máj. 8.	Henchida ⁸⁰		
		máj. 13.	Uzsa ⁸¹
máj. 20.	Várad ⁸²		
		máj. 23.	Uzsa ⁸³
jún. 7.	Buda ⁸⁴		
jún. 22.	Buda ⁸⁵		
		[aug. 7. Szentersébet] ⁸⁶	
szept. 15.	Tolnavár ⁸⁷		
[okt.–nov.	szerbiai hadjárat] ⁸⁸		

1390.

márc. 6. Apácavásárhely⁸⁹

⁷⁸ ZsO I. 1007. Mint fogott bíró is. (Zala m.)

⁷⁹ Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károly-család oklevéltára I–V. Sajtó alá rendezi GÉRESI KÁLMÁN. Budapest, 1882–1897. (továbbiakban Károlyi) I. 435. „...*quod nobis feria sexta proxima post festum inventionis Sancte Crucis ad Ladan applicantibus nobilis domina Colos vocata, filia Demetrii de dicta Laadan ... ad nostram veniendo presentiam ...*” (Bihar m.)

⁸⁰ Károlyi I. 435. (Bihar m.)

⁸¹ ZsO I. 1019. Mint fogott bíró előtte Kesziben tevénykedett.

⁸² ZsO I. 1024. Zöld színű viaszpecsét nyoma.

⁸³ ZsO I. 1031.

⁸⁴ ZsO I. 1049., *relatio*.

⁸⁵ ZsO I. 1029., *relatio*. Zsigmond hibás (máj. 23. = X. Kal. Jun.) keltű privilégiuma. Vö. Itineraria 61.

⁸⁶ ZsO I. 1111. Elképzelhető, hogy az oklevél hibás évű, mivel az előző évben volt ekkor a közgyűlés.

⁸⁷ Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez I–II. Szerkesztette VARJÚ ELEMÉR–IVÁNYI BÉLA. Budapest, 1908–1928. I. 420., *relatio*. (Tolna m.)

⁸⁸ Vö. ENGEL PÁL: A török-magyar háborúk első éve (1389–1392). In: Vár, honor, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta CSUKOVITS ENIKŐ. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. (továbbiakban: ENGEL, 2003.) 555–577.; 557.

⁸⁹ DL 42 436. „...*nobilibus dilectis Johanni filio Laurentii et Lucasio comitibus nostris comitatus Wesprimiensis salutem cum dilectione! Noveritis, quod nobis in dominica Oculi in Apachawasarhely existentibus... Datum in loco et termino prenotatis.*” (Veszprém m.)

		márc. 19.	Buda ⁹⁰
		márc. 23.	Buda ⁹¹
		márc. 25.	Buda ⁹²
ápr. 1.	Tata ⁹³		
		ápr. 14.	Buda ⁹⁴
		ápr. 15.	Buda ⁹⁵
		ápr. 17.	Buda ⁹⁶
		ápr. 18.	Csepel sziget ⁹⁷
		ápr. 26.	Buda ⁹⁸
júl. 7.	Tata ⁹⁹		
		aug. 10.	Fehérvár ¹⁰⁰
aug. 28.	Visegrád ¹⁰¹		
[okt.–nov.	szerbiai hadjárat] ¹⁰²		

⁹⁰ DL 52 667. A keltezési hely utólag kihúzva. Bírságlevél.

⁹¹ ZsO I. 1414. DL 52 670. Bírságlevél.

⁹² ZsO I. 1417. Szécsényi Simon és Frank eladják Somogy megyei birtokaikat Zámbó Miklós volt tárnokmesternek.

⁹³ DL 42 437. A nádor előtt megjelent Asszonyfalvi Ferenc mester és Asszonyfalvi Miklós bán özvegye, akik ügyüket „*arbitrio [!] venerabilis in Christo patris domini Johannis archiepiscopi et nostro ac aliorum proborum et nobilium virorum per ipsum dominum archiepiscopum et nos ad id assumptendarum submisissent et submiserunt nostri in presentia talimodo, ut quicumque dictus venerabilis pater et nos ac alii nobiles viri per nos ad id assumptendi in causis, quibus inter ipsas partes disponere necessare feria quinta proxima affutura in loco, ubi Deo duce ipse dominus archiepiscopus nobiscum fuerit constitutus, arbitraretis et arbitraremur.*” Zöld színű viaszpecsét, képét lásd a dolgozat végén.

⁹⁴ Lelesz I. 257/59.

⁹⁵ C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. II. közlemény. 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez) In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 48 (2006) 323–442.; 327/5.

⁹⁶ DF 210 384.

⁹⁷ ZsO I. 1452. Királyi adomány Uzsai részére.

⁹⁸ DL 71 277. (Bizonytalan.)

⁹⁹ DL 7631. A Balácai György és a nyúlzigeti apácák között hozott fogott bírói döntés írásba foglalása.

¹⁰⁰ DL 66 206. Az átírás szerint „*sigillo, quo in iudicandis causis utitur*” volt pecsételve. (Fejér m.)

¹⁰¹ DL 66 207. Kisebb pecsét.

¹⁰² ENGEL 2003. 563. (Kérdéses, hogy részt vett-e benne.)

nov. 19. Buda¹⁰³
dec. 8. Veszprém¹⁰⁴

1391.

márc. 14. Visegrád¹⁰⁶
ápr. 14. Csáktornya¹⁰⁷
máj. 25. Tata¹⁰⁸

jún. 7. Buda¹¹¹

jún. 19. Buda¹¹³
jún. 27. Buda¹¹⁴

szept. 27. Komárom¹¹⁸

febr. 15. Visegrád¹⁰⁵

máj. 30. Visegrád¹⁰⁹
jún. 5. Visegrád¹¹⁰

jún. 9. Visegrád¹¹²

júl. 14. Fehérvár mellett¹¹⁵
júl. 17. Fehérvár mellett¹¹⁶
júl. 20. Fehérvár mellett¹¹⁷

dec. 2. Buda¹¹⁹

¹⁰³ HO IV. 228., *relatio*.

¹⁰⁴ ZsO I. 1784. (Veszprém m.)

¹⁰⁵ ZsO I. 1894. Saját levele Mária királynőhöz a nádor pecsétjével megerősítve. BÓNIS, 1971. 198.

¹⁰⁶ DL 7677. Kisebb pecsét.

¹⁰⁷ ZsO I. 1973.

¹⁰⁸ ZsO I. 2052.

¹⁰⁹ ZsO I. 2062. Mint bírótárs. E nyolcadon szintén mint bírótárs: ZsO I. 5068.

¹¹⁰ ZsO I. 2073. Mint bírótárs.

¹¹¹ DF 210 384.

¹¹² ZsO I. 2083. Mint peres fél.

¹¹³ DL 102 405.

¹¹⁴ ZsO I. 2112.

¹¹⁵ ZsO I. 2140.

¹¹⁶ FEJÉR, GEORGIUS: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Budae, 1829–1844. X/1. 733. ZsO I. 2145.

¹¹⁷ ZsO I. 2154.

¹¹⁸ DF 285 968. A szöveg alatt papírfelzetes pecséttel, képét lásd a dolgozat végén. (Komárom m.)

¹¹⁹ A Wass család cegei levéltára. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közléteszi W. KOVÁCS ANDRÁS. Kolozsvár, 2006. (Az Erdélyi

dec. 8. Tata¹²⁰

1392.

jan. 10. Tata¹²¹

febr. 21. Buda¹²²

febr. 23. Buda¹²³

febr. 25. Buda¹²⁴

márc. 4. Buda¹²⁵

márc. 21. Vásárhely¹²⁶

máj. 5. Karos és környéke¹²⁷

[jún.–júl. szerbiai hadjárat]¹²⁸

Ha végigtekintünk a Lackfi István nádor és Uzsai Márton ítélőmester tartózkodási helyeit tartalmazó fenti listán, akkor – a források szerencsés fennmaradásának köszönhetően – beszédes adatokat láthatunk a kettőjük közötti „munkamegosztásra”. Így például 1388-ban István nádort Esztergomban (jún. 12.) a király mellett, az ítélőmestert előtte Nyitrán (5.), illetve utána Barson (15.) a bírói (régi nevén nádori) közgyűlésen találjuk. Még jobb példa ugyanennek a hónapnak a 19. napja, amikor nádor Zsigmonddal Visegrádon, Uzsai pedig még mindig Barson tartózkodott. Hasonló helyzetet látunk 1391-ben is: a nádor birtokain tartózkodik (Csáktornya, ápr. 14.; Tata, máj. 25.), miközben a visegrádi kúriában folyik az ítélkezés (máj. 30., jún. 5.) bírótársak bevonásával. Ez utóbbi példákra már Bónis György felhívta a figyelmet művében,¹²⁹ ám ő még nem vonta le azt a következtetést, amelyet mi már megtehetünk, miszerint a nádor nem volt jelen a per tárgyalásán, s

Múzeum-Egyesület Kiadása.) 282/214.

¹²⁰ ZsO I. 2297.

¹²¹ ZsO I. 2352. „*in villa nostra Tata*”

¹²² DL 7922.

¹²³ DL 38 970. Függőpecsét, oklevél átirása.

¹²⁴ DL 96 795.

¹²⁵ DL 96 657.

¹²⁶ DL 102 410. Zöld színű viaszpecsét sárkányt ábrázoló darabja és lenyomata.

¹²⁷ ZsO I. 2511. Mint kiküldött. (Somogy m.)

¹²⁸ ENGEL, 2003. 567–568.

¹²⁹ BÓNIS, 1971. 197. Holott maga is idézett Uzsai Márton bíraskodására vonatkozó adatot: uo. 198.

a bírósárok tulajdonképpen az ítélőmester bíráskodásának legitimációját biztosították. Erre kiváló példa egy, Bertényi Iván által idézett adat 1393-ból: Uzsa Márton nádori és Kóvári Pál országbírói ítélőmesterek a főnökeik távollétében „az ország előkelőinek ügyeit vizsgálva éppen bírói széket” tartottak.¹³⁰ Azaz az ítélőmesterek bíráskodási joghatósága már a Zsigmond-kor kezdetétől¹³¹ megfigyelhető, s ha jól belegondolunk, ez nem is lehetett másként. Hiszen a nádor vagy az országbíró kinevezése esetében korántsem a (szokás)jogban való jártasság számított az alapvető kritériumnak, hanem más, alapvetően politikai szempontok vezérelték az uralkodót. Visszatérve Lackfi István személyére, a róla élő kép alapján inkább katonaembernek tudjuk elképzelni,¹³² mint olyan személynek, aki a nádori jelenlétben a felek okleveleit böngészi a biztosabb ítélet meghozatala végett.¹³³ Így a nevében folyó bíráskodástól való távolmaradása korántsem okozott fennakadást a bíróság munkájában, hiszen azt ítélőmestere, illetve annak kiküldetése idején valamelyik jegyző minden zökkenő nélkül folytathatta.¹³⁴

Lackfi István alnádorát nem ismerjük, azonban egy esetben felmerül, hogy az oklevél kiállítója esetleg az alnádor lehetett. Az oklevelet 1389. ápr. 30-án Tatán adták ki István nevében, s a nádori kiadványok közül ennek egyedülként *relatora* is volt Demeter mester személyében.¹³⁵ Elképzelhető, hogy e Demeter mint alnádor állította ki ura nevében az oklevelet, és a későbbi ellenőrizhetőség végett szerepel rajta mint *relator*, azaz, aki az oklevél kiállítására közvetlenül parancsot adott. Az oklevél kiállításának helye beleillik az alnádorok ismert tevékenységi területébe, mivel ők ekkor már nem a bíráskodásban vettek részt, hanem a nádor egyéb ügyeit intézik. Sajnos, családhoz kötése egyelőre nem járt eredménnyel.

Még egy érdekes megállapítást tehetünk Lackfi István itineráriuma kapcsán:

¹³⁰ BERTÉNYI, 1964. 196. A kérdésre BÓNIS, 1971. 196. is kitért, de magam a leírt adatok fényében Bertényi Iván értelmezését látom megalapozottnak.

¹³¹ Az Anjou-kori viszonyokra mást, mint amit Bertényi Iván az idézett művében írt, nem mondhatok.

¹³² ENGEL PÁL: Zsigmond bárói. Rövid életrajzok. In: Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. I. Tanulmányok. Szerk. BEKE LÁSZLÓ–MAROSI ERNŐ–WEHLI TÜNDE. Budapest, 1987. 427–430.

¹³³ Vö. BERTÉNYI, 1964. 203.

¹³⁴ Jó példa erre Szepesi Jakab országbíró hivatali ideje, akinek távollétében ugyanúgy zajlott tovább a királyi jelenlét munkája. BERTÉNYI, 1964. 198–199.

¹³⁵ ZsO I. 1003.

jelenlegi ismereteim szerint az 1390. év után nincsen olyan királyi vagy királynéi oklevél, amelyet a nádor *relatio*jára állított volna ki a kancellária. Hogy ez a kezdete volt-e annak, hogy Zsigmond és köre Lackfi Istvánt 1392. nov. 13–22. között – a szokásoktól eltérően – leváltotta a nádorságról és kiszorította a hatalomból, már egy másik tanulmány tárgya.

Lackfi István nádor tisztségviselése alatt ítélőmestere, Uzsai Márton öt – ismert – alkalommal tartott bírói közgyűlést: 1388-ban Nyitra és Trencsén, Bars, Nógrád és Hont, Pest és Pilis,¹³⁶ míg 1391-ben Fejér megye nemessége részére.¹³⁷ Az egyes közgyűléseken kiadott – és fennmaradt – oklevelek fényében azok hosszáról a következők állapíthatók meg. Nyitra városa mellett a nyitrai és trencsényi nemesség részére máj. 25-re hívták össze a közgyűlést, az első oklevél a 7., az utolsó a 12. napon kelt. Bars megye nemességét jún. 8-ra várták a város mellett, és a 8. meg a 12. napon kiadott oklevelek a határnapok. Hont és Nógrád megyék részére Gyarmat mellett jún. 29-től tartották, és a 4. meg a 15. nap között keltek az oklevelek. Pest és Pilis megyék részére Szenterszébtfalva mellett júl. 27-re hirdették meg, és 8. napon kelt az első, a 14. napon az utolsó kiadvány. 1391-ben Fejér megye nemessége részére Székesfehérvár mellé júl. 3-ra tűzték ki a közgyűlést, és a 12., illetve a 18. nap között keltek az oklevelek. Látható, hogy a megyei nemesség létszámától függően hozzávetőleg a 12. és 18. napon keltek az utolsó oklevelek, sorrendben 5, 4, 11, 6–6 napig tartottak.

*

A nádori kúria működése hűen tükrözi az ország politikai helyzetét, azaz kiválóan jelzi, ha az országban zavaros a helyzet, avagy országos hadjárat folyik, mivel ilyenkor a király általános perhalasztást rendelt el. (Lásd a táblázatot.) Ugyanakkor az egyes nyolcadokon kiadott oklevelek is fontos információkkal szolgálhatnak számunkra, mivel a hátlapjukon – bár korántsem mindegyiken! – található kancelláriai feljegyzések és kézjegyek révén betekintést nyerhetünk az iroda munkájába. A különböző kézjegyek elvileg azt a személyt jelölik, aki a pecsételést végezte, de „amelyek vala-

¹³⁶ TRINGLI, 2001. 173., ahol a szerző 1389-re is jelez egy közgyűlést. A vonatkozó oklevél ma már csak kiadásból ismert. Mivel napi dátuma tökéletesen egybevág az 1388. évi közgyűlés idejével, így lehetséges, hogy elírásról van szó. Bár más megye esetében is van arra példa, hogy csak egy adat áll rendelkezésre az adott közgyűlésre.

¹³⁷ A jelzeteket lásd Uzsai Márton itineráriumában.

milyen – számunkra ismeretlen – rend szerint szerepelnek, tűnnek el, majd bukkannak fel ismét a nagybírói okleveleken. A jelek megkettőzése óta nem könnyű a szöveg írójának s a pecsételőknek megkülönböztetése sem, ugyanaz a kéz ui. egyszer ír, másszor pecsétel.”¹³⁸ Nézzük, mi a helyzet a nádori jelenlétén? (Hozzá kell tennünk, hogy az oklevelek döntő többségének hátlapján semmilyen kézjegy sincsen!) Még egy fontos információ a nádori kúria működési helyére vonatkozik: az 1387. évi vízkereszti és a György-napi nyolcadokat a későbbiekkel ellentétben nem Visegrádon, hanem Budán tartották.

	Vízkereszt	György-nap	Jakab-nap	Mihály-nap
1387.	GB ¹³⁹	Iz, ¹⁴⁰ GB és SI, ¹⁴¹ Sy, ¹⁴² Sy és GB ¹⁴³	általános perhalasztás Mária kiszabadítása ¹⁴⁴	Iz, ¹⁴⁵ Sy, ¹⁴⁶ E, ¹⁴⁷ E és GB ¹⁴⁸
1388.	Bar, ¹⁴⁹ E ¹⁵⁰	Sy és E, ¹⁵¹ GB, ¹⁵² S ¹⁵³		GB, ¹⁵⁴

¹³⁸ BÓNIS, 1963. 208.

¹³⁹ DL 52 542., 75 378., 91 928–9.

¹⁴⁰ DL 52 544–6.

¹⁴¹ DL 52 548–9.

¹⁴² DL 52 550.

¹⁴³ DL 52 547.

¹⁴⁴ DL 52 545., 52 550. „*de regio litteratorio mandato*”

¹⁴⁵ DL 52 562–4., 52 568., 102 383.

¹⁴⁶ DL 61 251.

¹⁴⁷ DL 68 282.

¹⁴⁸ DL 103 369. (*E solvit GB*)

¹⁴⁹ DL 42 377.

¹⁵⁰ C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I–II. kötetéhez) (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 36.) Nyíregyháza, 2006. 15/5.

¹⁵¹ DL 52 586. (*solvisset Sy, E solvisset*), 52 587., 52 589., 68 283.

¹⁵² DL 75 563.

¹⁵³ DL 101 927.

¹⁵⁴ DL 42 407., DF 248 207.

1389.	$E^{155} GB^{156} lz^{157}$	$GB^{158} Bar^{159} lz^{160}$	általános perhelasztás szerbiai hadjárat ¹⁶¹	$GB^{162} Bar^{163}$
1390.	nincs kézjegy ¹⁶⁴	GB^{165}	nincs kézjegy ¹⁶⁶	GB^{167}
1391.	$M^{168} E^{169} S$ és GB^{170} $GB^{171} Sh$ és GB^{172}	$GB^{173} M^{174} K$ és M^{175}	általános perhelasztás szerbiai hadjárat ¹⁷⁶	lz^{177} GB^{178} Sp^{179}
1392.	S^{180}	$GB^{181} lz$ és Stp^{182} E^{183}	általános perhelasztás szerbiai hadjárat ¹⁸⁴	Sy és M^{185} $GB^{186} E^{187}$

¹⁵⁵ DL 52 617.

¹⁵⁶ DL 52 614., 52 616.

¹⁵⁷ DL 38 203., 52 618.

¹⁵⁸ DL 52 632. (*solvisset nobis* [?]), 68 288.

¹⁵⁹ DL 52 629.: „*magistro Laurentio non solvit*”

¹⁶⁰ Lelesz I. 254/44.

¹⁶¹ ENGEL, 2003. 557.; DL 52 632–3., 96 629. „*de regio generali mandato*” Még a Mihály-napi nyolcadon is. DL 52 646–7., 52 652. „*de regio litteratorio mandato nobis generaliter iniuncto*”

¹⁶² DL 42 426–7., 52 647–9., 91 948–9., DF 282 651. DL 52 648.: *solvit rubey*.

¹⁶³ DL 52 646., 52 653., 87 597.

¹⁶⁴ DL 58 698., 58 755., 75 577., DF 233 990.

¹⁶⁵ ZsO I. 1 489., DL 7600., 75 580.

¹⁶⁶ *Solvit*-jeleket azonban találni: Lelesz I. 258/63., 259/66.

¹⁶⁷ DL 7650., 42 464., 52 700., 52 703–4., 87 613., 91 961.

¹⁶⁸ DL 52 711. (*solvit rubey*); 52 712. (*solvit*)

¹⁶⁹ DF 239 099. (*solvit*)

¹⁷⁰ DL 89 565. (*solvit S, GB*) A DL 52 713-on nincsen kézjegy, de a hátlaapon „*non restatuatur, simul sigillata est*” szerepel.

¹⁷¹ DL 52 716. (*nobis non solvit [...] debet solve*)

¹⁷² DL 52 714. (*solvit Sh, GB*)

¹⁷³ DL 52 726., 102 401.

¹⁷⁴ DL 52 727. (*solvit*)

¹⁷⁵ DL 52 731. (*K solvit M*)

¹⁷⁶ ENGEL, 2003. 565.; DL 52 726. „*de regio litterato mandato*”

¹⁷⁷ DL 91 984.

¹⁷⁸ DL 52 749. (*solvit rubey*); 102 409. (*solvit*)

¹⁷⁹ DL 7722. (*solvisset Sp, solvisset* [?])

¹⁸⁰ Lelesz I. 273/113.

¹⁸¹ DL 42 516., 83 435., 89 573., 95 965., 103 386.

¹⁸² DL 52 759. (*solvisset lz, solvisset Stp.*)

¹⁸³ Lelesz I. 275/120.

¹⁸⁴ ENGEL, 2003. 567. Már áprilisban is: DL 91 990. „*de regio litterato mandato nobis generaliter iniuncto ad octavas festi Sancti Mychaelis*”; DL 7792., 52 759., 83 435., 95 965.

¹⁸⁵ ZsO I. 2664. DL 52 770.

¹⁸⁶ ZsO I. 2670. DL 48 603.

¹⁸⁷ DL 42 524.

Érdemes a táblázatban szereplő kézjegyeket – hozzá kell tennem, hogy az oklevelek hátlapjára vetett jegyzetek néha csak hosszas nézegetés után tűnnek bármiféle betűnek – másik oldalról is megvizsgálnunk. Azaz nézzük meg, hogy az egyes kézjegyek milyen gyakorisággal „dolgoznak” az egyes nyolcadokon. Felmerülhet a kérdés, hogy a kézjegyeket miért nem kötöm az ismert – Devecseri Antal, Egervári Lőrinc, Sági Miklós, Szencsei Mátyás, Szobi/Sőji Bertalan¹⁸⁸ és Himházi Antal (László fia)¹⁸⁹ – nádori jegyzők nevéhez. Nos, ha végigtekintünk a kézjegyeken, bajosan tudjuk bármelyiket is biztosan személyhez kötni. Eleve legalább tízféle kézjegyünk van (a képüket lásd a dolgozat végén) az öt név szerint ismert jegyzőre! Tulajdonképpen az sem zárható ki, hogy egy-egy jegyző változtatta a kézjegyét: például magam is egynek vettem az *SI* és az *Sy* kézjegyeket, de lehet, hogy az *S* és az *Sh* alatt is ugyanazt a jegyzőt találjuk, illetve az is, hogy mindegyik más-más személyé.

Az egyes – ismeretlen – jegyzők kézjegyeit gyakoriságuk alapján négy csoportba osztottam. Az első csoportot azok alkotják, akik csak egyetlen nyolcadon mutathatók ki (nem szabad elfelejtenünk, hogy az oklevelek hátlapjának nagy részén semmiféle kézjegy sincsen): az *Sh*, *Sp* és a *K* kézjegy. A következő csoportba azokat soroltam, akiknek működésére három-három és négy nyolcadról van adat: a *Bar*, az *M*, az *S* és az *SI/Sy* kézjegyes jegyző. A harmadik csoportba két kézjegy került, ők hat, illetve 7 nyolcadon vettek részt a nádori iroda munkájában: az *Iz*-szerű és az *E* kézjegyes jegyző. Az utolsó csoportba egyetlen kézjegy került, még pedig a magát *GB* kézjeggyel illető személy, ő a többiekkel ellentétben minden évben, sőt a 18 megtartott nyolcad döntő többségén, 15 alkalommal kimutatható. Nem találjuk kézjegyét a vízkereszti nyolcadokon 1388-ban, 1390-ben (innen senkiét sem ismerjük) és 1392-ben sem. Ugyanakkor ezt és az *SI/Sy* kézjegyet találjuk más kézjegyekkel párban a legtöbbször, négy-négy alkalommal egy-egy oklevél hátlapján. Bónis György megállapítása szerint ilyenkor az egyik kézjegyes személy a pecsételő volt. Természetesen további szempontok alapján is elemezhetnénk a kézjegyeket, de az – úgy érzem – már csak „bűvészkedés” lenne a fentebb leírt helyzet miatt. Az mindenesetre megállapítható, hogy a nádori iroda munkájának oroszlánrészét a *GB*, nagyságrendileg kevesebb részét pedig, közel egyenlő mértékben, az *Iz*-szerű és az *E* kézjegy bonyolították le.

¹⁸⁸ Vö. BÓNIS, 1971. 203–204.

¹⁸⁹ DF 210 777. (1387.)

Ki lehetett hát e rejtélyes *GB* kézjegyű jegyző? A nádori kúriában egyetlen olyan személy volt, akinek neve kezdőbetűje megfelel e monogramnak: *Georgius de Bokod*, azaz Bokodi György. Ő 1393-ban már biztosan a nádori jelenléten dolgozott,¹⁹⁰ s a fenti adatok fényében úgy tűnik, hogy pályakezdése hat évvel korábbra helyezhető. Ez ugyanakkor tökéletesen egybevág azzal, hogy patrónusa, Zámbó Miklós tárnokmester – György később az ő családjából nősült – 1388 tavaszáig töltötte be hivatalát.¹⁹¹

Mint láttuk, körülbelül tíz különböző kézjegyet tudtunk elkülöníteni, ezek nagy része a nyolcadok igen kis hányadán mutathatóak ki. Mondhatni alkalomszerűen vettek részt a munkában. Ebből viszont az következhetne, hogy a nádori irodán meglehetősen nagy volt a személyi állomány változása. Ám, ha visszatekintünk a táblázatra és megnézzük azokat a kézjegyeket, amelyek (*SI/Sy*, *E*, *Iz*, *GB*) többször dolgoztak a mondott öt év nyolcadain, akkor azt a meglepő képet kapjuk, hogy e négy kézjegy munkája a nádor hivatali ideje alatt folyamatosan kimutatható. Ez viszont azt jelenti, hogy a nádori jelenlét személyi állománya meglehetősen állandó volt.

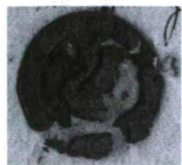
Függelék

Pecsétképek

A kisebb vagy magán(?) pecsét képe:

1391. szept. 27. Komárom. (DF 285 968.)

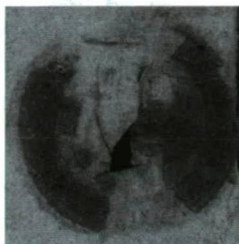

1390. ápr. 1. Tata. (DL 42 437.)

¹⁹⁰ BÓNIS, 1971. 181–182.

¹⁹¹ ENGEL, 1996. I. 38.

A nagyobb vagy bírói pecsét képe:

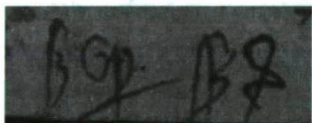
1387. máj. 8. Buda. (DL 52 544.)

A függőpecsét képe:

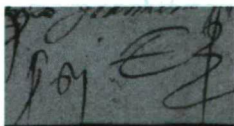

1388. okt. 7. Visegrád. (DL 8006.)

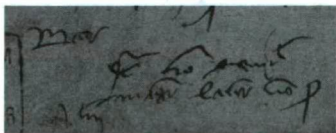
Kézzjegyek

Az *Sp* és egy ismeretlen kézzjegy, 1391. (DL 7722.)

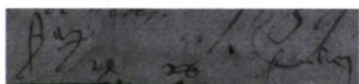
Az *E* és az *Sy* kézzjegyek, 1388. (DL 52 586.)

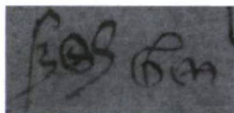
A *Bar* kézzjegy, 1389. (DL 52 629.)

A *GB* (Bokodi György) kézjegy, 1389. (DL 52 632.)

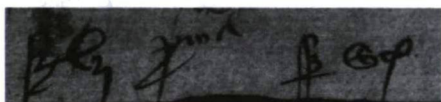
Az *M* kézjegy, 1391. (DL 52 711.)

Az *Sh* és *GB* kézjegyek, 1391. (DL 52 714.)

A *K* és *M* kézjegyek, 1391. (DL 52 731.)

Az *Iz* és a *Stp* kézjegyek, 1392. (DL 52 759.)

Az *S* kézjegy, 1388. (DL 101 927.)

**The working of the palatinal office
during the office-holding of István Lackfi (1387–1392)**

In a previous study I've already stated that the secular chief judges only rarely if at all took part in the work of the courts nominally headed by them. Since the presence or absence of these judges at the courts is a crucial element of the history of the central courts and of Hungarian legal history in general, the analysis of an individual case seemed highly profitable. With the help of the register of the Hungarian National Archives I examined all the charters issued during the palatinate of István Lackfi (27 January 1387 – 13 November 1392) and put them in three groups. The first group is formed by those charters and letters which were surely issued by István Lackfi. The second is made up of those which were drafted in the name of the palatine by his prothonotary, Márton Uzsai. The charters issued in the course of palatinal or judicial congregations were also put in this group, since the personal presence at these assemblies is very improbable. And finally, in the third group I put all those charters which were issued by the palatinal presence in different cases. Upon the basis of these it is possible to examine the functioning of the palatinal office. Although the three groups certainly overlap each other, it cannot be proved for the time being. It was not my intention to draw long-term consequences from the working of the palatinal office under István Lackfi, for this effort would surely be futile until the period of his successors was not subjected to a similar analysis. The basic aim of the present study was to emphasise that already by the beginning of the reign of King Sigismund the holder of a given office had largely been separated by the function inherent in his office, and, parallelly, the bulk of his burdens had been assumed by his prothonotary. A further proof of it is furnished by the itinerary of the palatine. The making of the itinerary of secular judges (palatine, judge royal), however, is more difficult than that of other office-holders, for it is very often only upon the basis of the seal that the person of its user (the palatine, his prothonotary or a simple notary) can be identified. On the charters of István Lackfi three seals can be distinguished upon the basis of size. The smallest among them (20 mm of diameter) can be found on his letters, and was most frequently pushed into green wax. The bigger or judicial seal was 30 mm in diameter. The third seal, attached to privileges, was 54 mm in diameter without the nest. All three seals represent the dragon, family emblem of the Lackfi. The pictures of the seals can be found in the study.

A MAGYAR MEDIEVISZTIKAI KUTATÓCSOPORT KORÁBBI KIADVÁNYAI

PREVIOUS ISSUES OF RESEARCH TEAM ON MEDIEVAL HUNGARIAN HISTORY

Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica. Tomus CX. Szerk./Ed. by Kristó Gyula. Szeged 1999. 59 p.

Kristó Gyula: Szent István születési ideje. [The date of birth of Saint Stephen] pp. 3–10; Szabados György: Imre király életidejéről. [About King Imre's lifetime] pp. 11–19; Piti Ferenc: Árpád-kori királyi oklevelek említései 1339. évi okiratokban. [Relics of royal charters of the Árpád era in documents dating from 1339] pp. 21–27; Tóth Ildikó: A végrehajtás buktatói. (Egy országbírói ítéletlevél 1331-ből) [Difficulties of the execution. (A charter of justice from the year 1331)] pp. 29–41; Homonnai Sarolta: A magyarországi bencések 14. századi reformtörekvései. [Reform endeavors of the Benedictine Order in the fourteenth century] pp. 43–55.

Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXV. Szerk./Ed. by Kristó Gyula. Szeged 2001. 68 p.

Szabados György: Egy Imre-kori adomány fennmaradásáról. [On the survival of a donation from King Emeric's age] pp. 3–11; Weisz Boglárka: Bars megye vámhelyei az Árpád-korban. [The customs duties-places of the county Bars at the age of the Árpáds] pp. 13–22; Tóth Ildikó: Adalékok a Valkó megyei oklevéladás kezdetéhez. [Contribution to the beginnings of issuing the charter of Valko county] pp. 23–31; Kristó Gyula: Tartományúri rezidenciák Magyarországon (1301–1320). [Residencies of oligarchs in Hungary 1301–1320] pp. 33–40; Piti Ferenc: „...de adventu regis Hungarie”. (Károly Róbert tervezett dalmáciai hadjáratáról az 1340. évi oklevelek tükrében) [„...de adventu regis Hungarie”. (On King Charles Robert's planned campaign to Dalmatia on the evidence of the documents of the year 1340)] pp. 41–53; Homonnai Sarolta: Egy bencés főpapi karrier: Szigfrid apát életútja (1300-as évek eleje–1365). [The career of a Benedictine prelate: abbot Sigfrid. Beginning of the 1300s–1365] pp. 55–65.

Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXVII. Szerk./Ed. by Kristó Gyula. Szeged 2003. 96 p.

Makk Ferenc: Turkia egész szállásterülete. [The whole dwellings of Turkia] pp. 3–15; Kristó Gyula: Románok (újra?) Pannóniában? [Romanians in Pannonia (again?)] pp. 17–25; Szabados György: Imre király történelmi emlékezete a XIII–XVIII. században.

[King's Emeric historical memory in the XIII–XVIIIth centuries] pp. 27–42; Weisz Boglárka: II. András vámmentesség-adományai. [Relief from customs duties by King Andrew II] pp. 43–61; Homonnai Sarolta: III. András hatalmának stabilitása és politikai szándékai Bonzano Péter jelentéseinek tükrében. [La stabilité du pouvoir et les intentions politiques du roi André III à la lumière des rapports de Pierre de Bonzano] pp. 63–74; Tóth Ildikó: Egy 1331. adománylevél margójára. (Adalékok a Záh Felicián-féle merénylet következményeihez) [To the margin of a deed gift of 1331. (Remarks to the consequences of the Záh Felician-association)] pp. 75–83; Piti Ferenc: Szabolcs megye néhány Anjou-kori oklevelének datálásához. [On dating some charters published by Szabolcs county in the Anjou era] pp. 85–93.

Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXXII. Szerk./Ed. by Makk Ferenc – Piti Ferenc. Szeged 2005. 64 p.

Kristó Gyula: A DAI 38. fejezetének forrásáról. [On the source of chapter 38 of „De Administrando Imperio”] pp. 3–9; Marton Szabolcs: Adalékok a Kárpát-medence kora középkori szőlőműveléséhez. [Additions to the viniculture of the Carpathian Basin in the early middle ages] pp. 11–20; Weisz Boglárka: Átkelőhelyek a Tiszán az Árpád-korban. [Crossing-places on river Tisza at the age of the Árpáds] pp. 21–30; Szabados György: Aragóniai Konstancia, az első magyar házassági szerződés királynéja. [Constance of Aragon – The queen of the first Hungarian marriage contract] pp. 31–41; Piti Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XXIII. kötetéhez (1339). [Additions of the volume XXIII of series „Charters of the Angevin Era” (1339)] pp. 43–53; Teiszler Éva: Magyarország külpolitikai elszigetelődése 1476-ban. [Isolation of Hungary in respects of foreign politics in 1476] pp. 55–62.

Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXXVII. Szerk./Ed. by Makk Ferenc – Piti Ferenc. Szeged 2007. 101 p.

Makk Ferenc: Kronológiai megjegyzések a magyarok 942. évi hispániai kalandozásához [Chronological comments on the Hispanic campaign of Hungarians in 942] pp. 3–10; Tóth Ildikó: A boszniai káptalan kiadatlan oklevelei (1300–1353) [Unpublished charters of the Bosnian chapter] pp. 11–38; Teiszler Éva: A felvidéki soltészfalvakról [On the „soltész” villages of the Hungarian Uplands] pp. 39–45; Piti Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XXIV. kötetéhez (1340) [Additions to the volume XXIV of series „Charters of the Angevin Era” (1340)] pp. 47–57; Neumann Tibor: Péter püspök és rokonsága (Az első Szapolyaiak) [Bishop Peter and his family (The first Szapolyais)] pp. 59–70; C. Tóth Norbert: Jakab várnagy (†1420) [Castellanus Jakab] pp. 71–84; Szabados György: Báthory István egyetemalapításáról [On the foundation of the University in Kolozsvár by István Báthory] pp. 85–97.

TARTALOMJEGYZÉK

— Szabados György: Alkotói egyéniségek és közös irányultságok. Rövid áttekintés a magyar krónikaszerkesztések néhány forrásproblémájáról	3
— Neumann Tibor: Egy morva „herceg” és egy Árpád-házi hercegnő leszármazottai. (A Gyánúr-fiak eredete és rövid története).....	15
Weisz Boglárka: A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század második feléig	33
— Piti Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XX. kötetéhez (1336)	55
B. Halász Éva: Szlavón hercegi és báni ítélőmesterek a XIV. században	69
— C. Tóth Norbert: A nádori hivatal működése Lackfi István tisztségviselése alatt (1387–1392).....	85
A Magyar Medievisztikai Kutatócsoport korábbi kiadványai	107

Felelős kiadó: Dr. Makk Ferenc kutatócsoport-vezető
Nyomdai kivitelezés: FVTeam Nyomda, Szeged

X 129 750